

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ
ΕΠΙΣΤΑ
ΗΜΕΡΕΣ

ΚΥΡΙΑΚΗ 7 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2002

6 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1941
Η γερμανική επίθεση

Χορηγός: **ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ**

6 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1941

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΠΘΕΣΗ

Ο φοβερός Απρίλης

Του Κωστή Λιόντη

Ιστορικό και λόγοι κατασκευής των οχυρών

Του Γιώργου Χαρωνίτη

Οι τελευταίες συγκρούσεις στο αλβανικό μέτωπο

Του Γιώργου Μαργαρίτη

Η μάχη των οχυρών

Του Γιώργου Χαρωνίτη

Ρούπελ: μύθος και πραγματικότητα

Του Heinz Richter

Η ουνθηκολόγηση

Του Γιώργου Μαργαρίτη

Ο Αθηνών Χρύσανθος και η 6η Απριλίου 1941

Του Μάνου Χαριτάτου

Π. Σ. Δέλτα: οελίδες ημερολογίου

Του Αλέξανδρου Ζάννα

Η μυθοποίηση του Ρούπελ

Του Γιώργου Χαρωνίτη

Εξώφυλλο

Το γερμανικό πεζικό επιτίθεται με την υποστήριξη τεθωρακισμένων και αεροπορίας. Καλλιτεχνική αναπαράσταση σκηνής από τη μάχη των οχυρών (τμήμα), από τον Φρειδερίκο Κάραμπο

Ο φοβερός Απρίλης

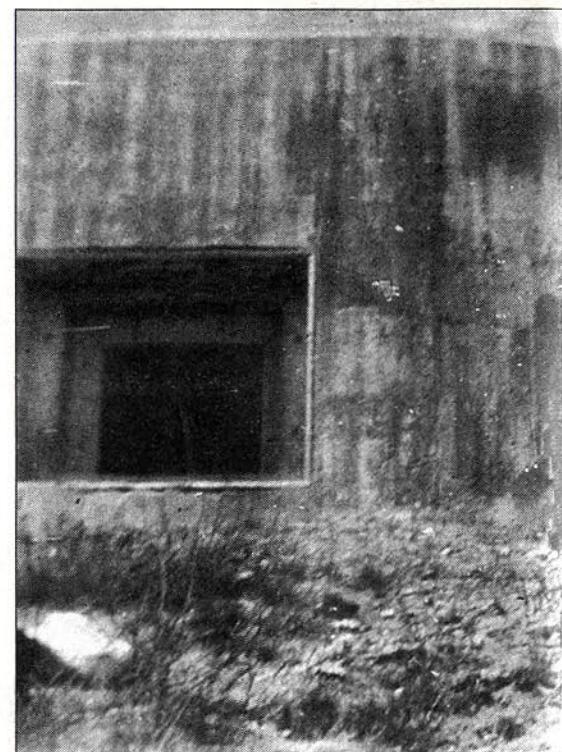
Ο ΑΠΡΙΛΗΣ του '41, πέρα από την εμβληματική του ημερομηνία που εκδηλώνεται η γερμανική επίθεση, είναι ταυτόχρονα και ένας μήνας κατάστικτος με συμβάντα, μικρής ή και μεγάλης σημασίας, όπου το καθένα ξεχωριστά διαδραματίζει τον δικό του ρόλο στο σύμπαν των δραματικών για τη χώρα μας τότε εξελίξεων. Πρόκειται, μάλλον, για παροξυσμό γεγονότων, ραγδαίας μάλιστα διαδοχής και εξ αντικειμένου περιοριζόμαστε σ' ένα ισχνό περίγραμμα:

Εχει προηγηθεί και βρίσκεται πέντε μήνες ανοιχτό το αλβανικό μέτωπο, στεφανωμένο όμως με τον θρίαμβο της νίκης και καθηλωσης των Ιταλών. Την ίδια εποχή ολόκληρη η Ευρώπη εμφανίζει εικόνα ευμετάβλητου τοπίου. Κάθε χώρα που αρνιέται προσχώρηση ή παθητική υποταγή στον Αξόνα, η μία μετά την άλλη, όλες οι αντιτίθεμενες καταλύνονται με τα όπλα. Η ουδετερότητα (Πιούγκοσλαβία, Βουλγαρία, Τουρκία), αναλόγως θέσεως και συγκυριών, παζαρεύεται. Η Βρετανία, έχοντας αναλάβει πρωτεύοντα ρόλο αντιπάλου, και η ίδια σε θέση επισφαλή, αναζητεί στενούς Συμμάχους και μαζί ερεισμάτα, για άνοιγμα μετώπου στα Βαλκάνια. Σε πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο η Ελλάδα αποφασίζει να δέσει στενά την τύχη της με τις τύχες της Βρετανίας, δίνοντας έτσι, στοιχειωδής έστω, τα προσχήματα στους Γερμανούς για ενεργοποίηση της προσχεδιασμένης, αλλά ανεκτέλεστης βαλκανικής τους εκστρατείας: σχέδιο «Μαρίτα» προς ανακύψιση του παραλυμένου στην Αλβανία ιταλικού μετώπου. Με τριβές στα υψηλά στρατιωτικά κλιμάκια οριστικοποιείται η αμυντική διάταξη των ελληνικών δυνάμεων στα σύνορα και των βρετανικών νοτιότερα, στη γραμμή Αλιάκμονα. Αφήνοντας στη διάταξη χάσματα, η επίθεση (6/4) και η κεραυνοβόλα προέλαση των Γερμανών μέσω Αξιού προς Θεσσαλονίκη (9/4), θα ανατρέψει τό αμυντικό σκηνικό και ώς τα τέλη του υπνός η Ελλάδα, πλην της Κρήτης, θα βρεθεί υπό τριπλή κατοχή: γερμανική, ιταλική, βουλγαρική, ενώ ο βασιλιάς με την κυβέρνηση (23/4) και τους Βρετανούς (24/4) θα έχουν κιόλας επιβιαστεί για την ελεύθερην ακόμη Κρήτη, υπολογίζοντας στην ύστατη εκεί επί ελληνικού εδάφους άμυνα. Στο μεταξύ, μέχρι δηλαδή να ολοκληρωθεί η κατάληψη, θα μεσολαβήσουν, πάντα μέσα στον Απρίλιο, γεγονότα και πράξεις, όχι μόνο υψηλής γενναιότητας και αυτοθυσίας, αλλά και ενέργειες έσχατης κατάπτωσης, προσβλητικές για το γόπτρο και το πιθικό ενός λαού που δοξάστηκε, μαχόμενος στα αλβανικά βουνά το δεύτερο σε τάξη τότε εταίρο του Αξόνα. Ετσι ταπεινώμενος και με τραυματισμένο γόπτρο θα μπει στον εφιάλτη της Κατοχής για τρεις ημέρες χρόνια. Μήπως μέσα σε αυτόν τον φοβερό μήνα εντοπίζονται τα γενεσιούργα αίτια και ήρθε ως λογικό επόμενο η τρικυμία που ξέσπασε στα μετακατοχικά χρόνια; Δύσκολο ερώτημα ή πιθανόν και αφελές.

Αφορμή για το σημερινό αφιέρωμα στάθηκε, πέραν βέβαια της επετείου, και η έκδοση από το Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ) του Λευκώματος: «Ρούπελ Απρίλιος 1941. Η πρωική αντίσταση των οχυρών Σιδηροκάστρου. Το χρονικό μιας εποποιίας», που έγινε με την ευγενική χορηγία του Ιδρύματος «Σταύρος Σ. Νιάρχος». Το έργο εξιστορεί τις μάχες στη στενωπό του Ρούπελ την περίοδο 6-9 Απριλίου 1941. Επικεντρώνεται δηλαδή στις σκληρές μέρες της γερμανικής επίθεσης. Και είναι γεγονός ότι σε αντίθεση με τον ελληνοϊταλικό πόλεμο και τη Μάχη της Κρήτης, η μάχη των οχυρών δεν έχει γίνει αντικείμενο συστηματικής έρευνας. Επιπλέον, η μικρή διάρκεια του αγώνα –τέσσερις μέρες– και η σχετικώς σύντομη κατάρρευση του ελληνογερμανικού μετώπου δεν επέτρεψαν την ευρεία προβολή του την εποχή εκείνη ούτε του προσέδωσαν αίγλην αντίστοιχη με αυτήν των άλλων μαχών. Ιδιαίτερη φροντίδα καταβλήθηκε για την αντικειμενική παρουσίαση των γεγονότων και την τεκμηρίωσή τους, χωρίς τις υπερβολές που χαρακτηρίζουν συνήθως τις περιγραφές των μαχών αυτών. Υπεύθυνος για τα κείμενα και τον εντοπισμό του εικονογραφικού υλικού ήταν ο ιστορικός Γιώργος Χαρωνίτης. Ο Frederick Carabott, που είχε τη γενική καλλιτεχνική επιμέλεια του τόμου, συνέβαλε με πρωτότυπη εικονογράφηση, ενώ αρκετές φωτογραφίες που κοσμούν το λεύκωμα προέρχονται από το Λαογραφικό - Ιστορικό Μουσείο «Μιχάλη Τσαρτσίδη», που βρίσκεται στην πόλη του Σιδηροκάστρου και το οποίο είναι αποτέλεσμα της συλλεκτικής δραστηριότητάς του από τα παιδικά του, ήδη, χρόνια. Μετά τις μάχες στο Ρούπελ μάζεψε όπλα, κράνη και ό,τι άλλο μπόρεσε να βρει στο πεδίο της μάχης, που τα χρησιμοποίησε στην αντίσταση εναντίον των βουλγαρικών δυνάμεων Κατοχής. Το 1980 νομιμοποίησε τη συλλογή του και ίδρυσε το μουσείο, που περιέχει περίπου 4.500 αντικείμενα.

Επιμέλεια αφιερώματος:

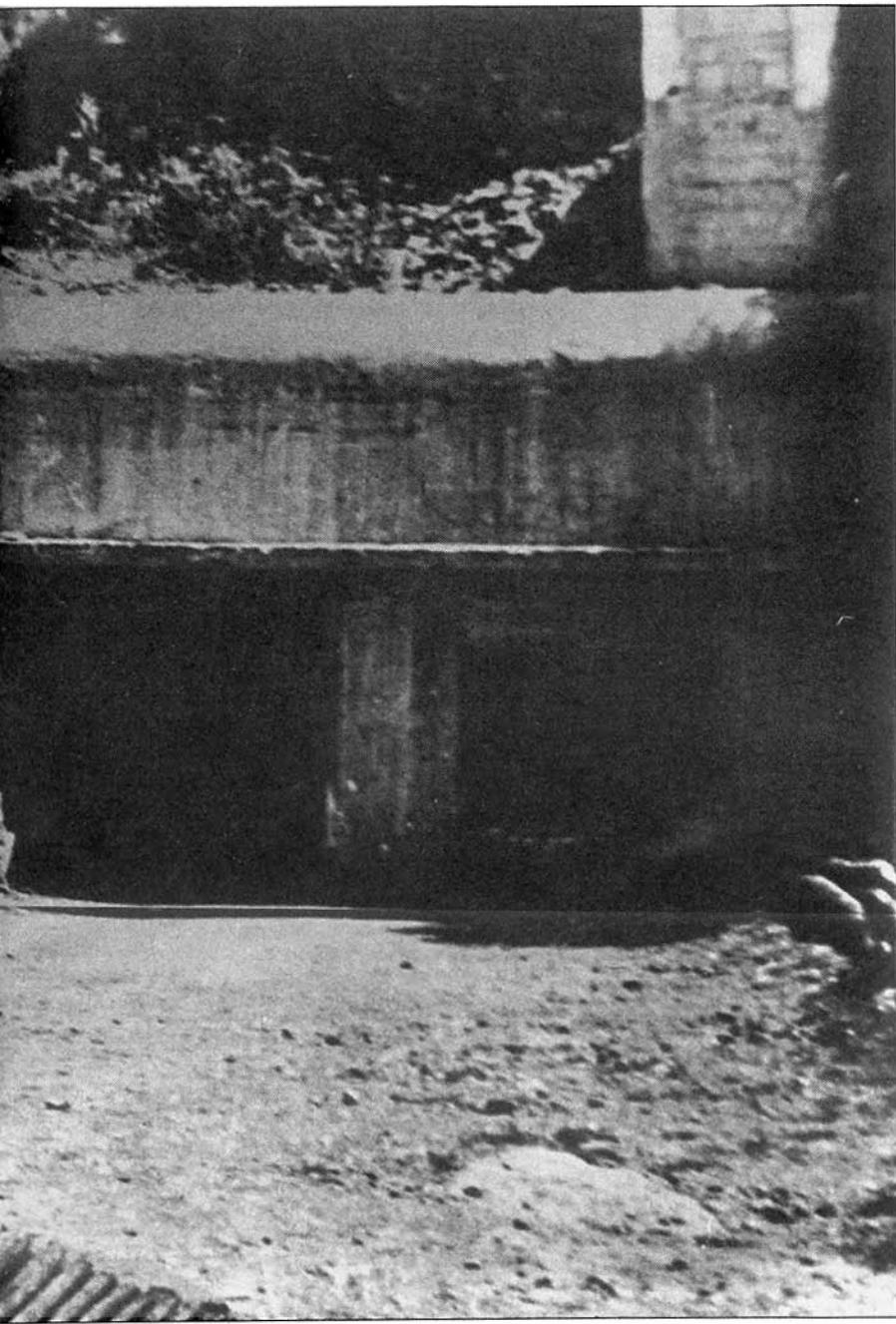
ΚΩΣΤΗΣ ΛΙΟΝΤΗΣ

K. Λιόντης

Υπεύθυνη «Επτά Ημέρων»

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΡΑΪΟΥ

▲ Σύνθετο έργο: διπλό πολυβολείο οχυρού.

▲ Είσοδος οχυρού.
Σε κάθε οχυρό υπήρχε μία κύρια είσοδος, από την οποία εισερχόταν η φρουρά και γινόταν η εκφόρτωση των εφοδίων. Χαρακτηριστικό της ελληνικής οχύρωσης ήταν η ύπαρξη κρυφών εξόδων από τις οποίες μπορούσαν να διενεργήσουν επίθεση ομάδες εξόδου των οχυρών εναντίον εχθρικών τμημάτων που είχαν επικαθίσει στην επιφάνεια των οχυρών (φωτ.: Φωτογραφικό Αρχείο Πολεμικού Μονοείου).

Iotoprikó kai Lóyoi kataσkeuήs των οχυρών

Τον Γιώργο Χαρωνίτη

Iotoprikou

OΙ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, πολέμου χαρακωμάτων, όπως χαρακτηρίστηκε, ώθησαν τα ευρωπαϊκά κράτη, στη διάρκεια του Μεσοπολέμου, να κατασκευάσουν νέες ή να αναβαθμίσουν παλαιότερες οχυρωματικές γραμμές κατά μήκος των πλέον απειλούμενων συνόρων τους. Πιο γνωστή και χαρακτηριστική ήταν την φυσικά η γαλλική «γραμμή Μαζινό» από την οποία επηρεάστηκαν και άλλες χώρες.

Η «γραμμή Μαζινό» (που οφείλει το όνομά της στον Γάλλο υπουργό Αμυνας Andre Maginot) κατασκευάστηκε την περίοδο 1929-1940 και εκτείνοταν κατά μήκος των συνόρων της Γαλλίας με την Ιταλία, και τη Γερμανία. Η γραμμή σταματούσε για πολιτικούς λόγους στα σύνορα με το Βέλγιο. Στρατηγικό λάθος υπήρξε η μη οχύρωση της περιοχής στην έξοδο από τις Αρδένες γιατί οι Γάλλοι θεώρησαν, με βάση τις εμπειρίες του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, ότι ήταν αδιάβατες, γεγονός που τους κόστισε την ήττα στον δεύτερο πόλεμο.

Σκοπός της γραμμής ήταν να εξασφαλίσει τον αναγκαίο χρόνο για την επιστράτευση του γαλλικού στρατού, να προστατεύσει τις βιομηχανικές περιοχές και να αντισταθμίσει την αριθμητική υπεροχή των εχθρών της Γαλλίας, που προβλεπόταν να πάρει δραματικές διαστάσεις το 1935. Απότερος στόχος ήταν να εμπνεύσει αίσθημα ασφάλειας με τη δημιουργία ενός αδιαπέραστου τείχους στα σύνορα.

Η «γραμμή Μαζινό» συμπύκνωνε όλη την τεχνολογία της οχυρωματικής της εποχής: πάνω από εκατό οχυρά σε όλη τη μεθόριο, ειδικός οπλισμός οχυρώσεων (οπισθογεμείς όλμοι, πυροβόλα υπό πυργία, ειδικά διασκευασμένα οπλα), μεγάλο βάθος υπόγειων έργων

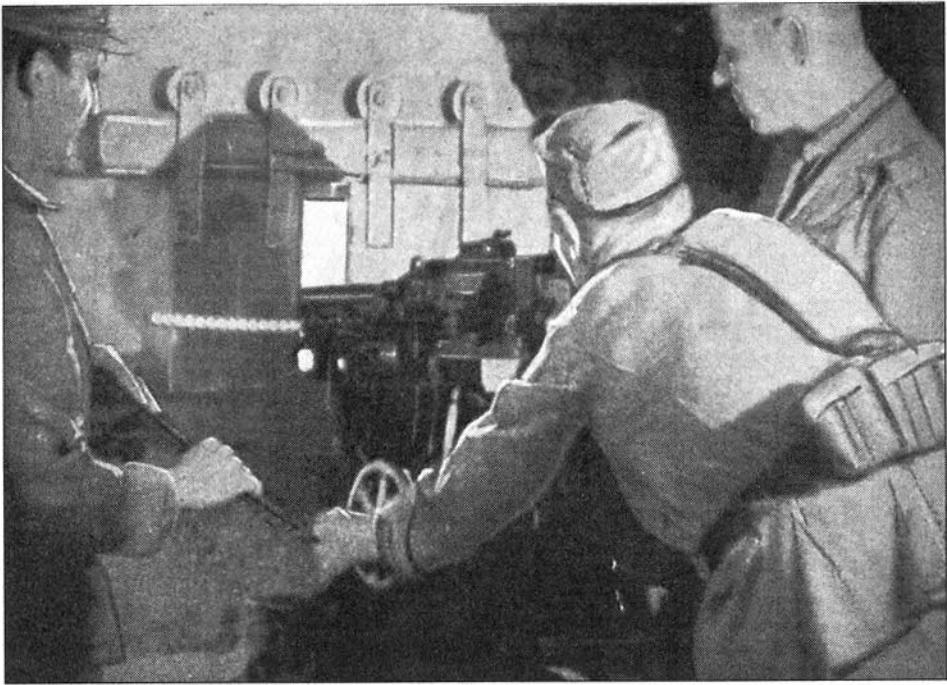
(έως και τέσσερα επίπεδα), ανελκυστήρες, πλεκτρικά βαγονέτα για τη μεταφορά των πυρομαχικών, υψηλότατη αντοχή (σε κάποιες περιπτώσεις σε βολές πυροβόλων διαμετρήματος έως 400 χιλ.), τεράστιος όγκος πυρός, εκτεταμένες στοές συγκοινωνίας (έφταναν περίπου τα 100 χιλιόμετρα) και ενάμισι εκατομμύριο τόννοι τοιμέντου συνιστούσαν, θα μπορούσαμε να πούμε, μια κατασκευαστική εποποιία.

Παρ' όλα αυτά, όμως, η γραμμή ήταν ένα στατικό όπλο. Τον Ιούνιο του 1940 οι μπανακίντες δυνάμεις του Χίτλερ απλώς την υπερκέρασαν και στη συνέχεια επιτέθηκαν από τα νότα, αφού η μάχη της Γαλλίας είχε ουσιαστικά κρίθει. Αντίθετα, πάντως, με την αντίληψη που επικρατεί στην Ελλάδα, οι φρουρές στη γραμμή Μαζινό αντέταξαν πρωική αντίσταση για πολλές ημέρες, ακόμα και μετά τη σύναψη της εκεχειρίας στις 24 Ιουνίου 1940, παρόλο το μάταιο του πράγματος.

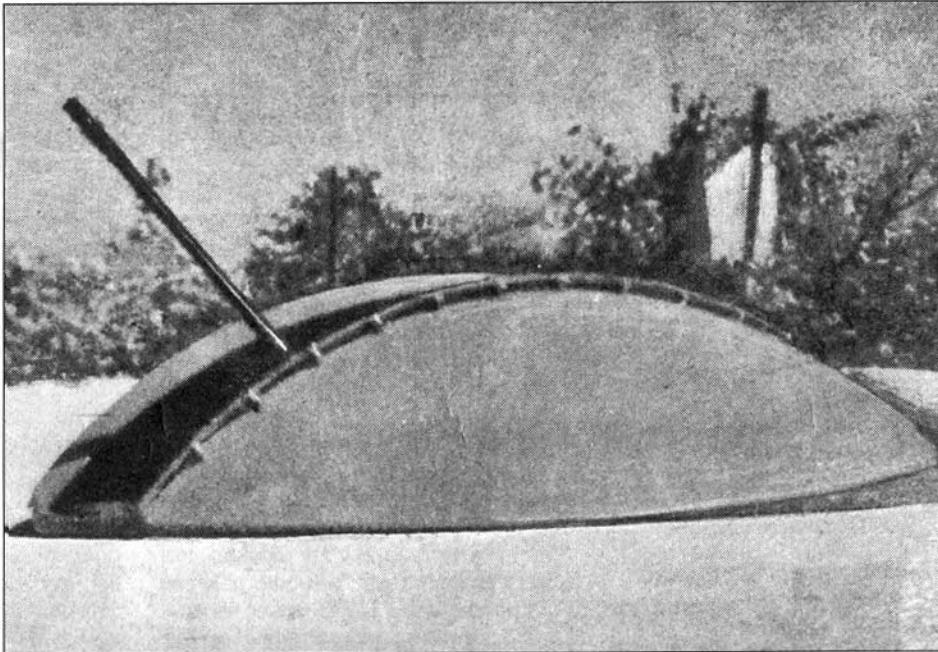
Ο βουλγαρικός κίνδυνος

Στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου ο κίνδυνος προερχόταν από τη Βουλγαρία, χώρα με αξιώσεις στο χώρο της Ανατολικής Μακεδονίας (Αξιός-Νέστος) και της Θράκης από τον καιρό των Βαλκανικών Πολέμων. Αυτός ήταν και ο λόγος που η Βουλγαρία δεν μετείχε στο Βαλκανικό Σύμφωνο που εγγύόταν τη διατήρηση των υφιστάμενων συνόρων στην Βαλκανική. Η εξαιρετική στενότητα του χώρου καθώς και το μεγάλο μήκος των συνόρων δεν άφηναν χρονικά περιθώρια σε περίπτωση επίθεσης, ούτε και τη δυνατότητα ελιγμού μεγάλων στρατιωτικών δυνάμεων γεγονός που συνιστούσε ικανό λόγο για την κατασκευή ισχυρών οχυρώσεων.

Το γεγονός είχε γίνει έγκαιρα αντιληπτό και την περίοδο 1913-1914 είχαν κατασκευαστεί εννέα οχυρά ανάσχεσης έπειτα από εισόγηση του Ιωάννη Μεταξά, τότε αντισυνταγματάρχη του Μηχανικού και διευθυντή της

► Αντιαεροπορικό πυροβολείο. Ειδικό χαλίβδινο προστατευτικό θωράκιο πάχους 8 χιλ., επινόηση της ΔΦΘ, προφύλασσε το αντιαεροπορικό πυροβόλο των 20 χιλ. από θραύσματα οβίδων και βολίδων.

Β' Επτελικής Διευθύνσεως. Γνωστότερο έγινε το οχυρό Ρούπελ, πιο κατάληψη του οποίου, από γερμανοβουλγαρικές δυνάμεις στις 13/26 Μαΐου 1916, είχε γίνει τότε αντικείμενο έντονης πολιτικής αντιπαράθεσης στο πλαίσιο του Εθνικού Δικασμού. Στον Μεσοπόλεμο ο Μεταξάς μετά την εγκαθίδρυση της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου 1936 έδει την ευκαιρία να ολοκληρώσει ό, τι δεν είχε προλάβει να κάνει τότε.

Σκοποί και τελική διάταξη

Η ιστορία της κατασκευής της ελληνικής οχυρωματικής γραμμής στον Μεσοπόλεμο διακρίνεται σε δύο περιόδους. Την πρώτη περίοδο (1933-Αύγουστος 1936) προβλεπόταν η κατασκευή 15 έργων ημιδόνιμης κυρίως οχυρωτικής με σκοπό την εξασφάλιση του απαραίτητου χρόνου για την επιστράτευση και τη συγκέντρωση του στρατού εκστρατείας. Την οριστική της μορφή, ωστόσο, έλαβε η γραμμή

► Εσωτερικό πολυβολείον. Διακρίνεται η δίφιλλη χαλίβδινη θυρίδα με τη σταθερή κατακόρυφη σχισμή που παρακολουθούσε το όπλο κατά την οριζόντια μειακίνηση του και κυλίσιαν σε οδηγούς. Στις περιοστέρες περιπτώσεις οι διευθύνσεις των πεδίων βολής ήταν προεπισημασμένες. Από τη ΔΦΘ κατασκευάστηκε ειδικός οκρίβαντας που μπορούσε να εξυπηρετεί όλους τους ώποντες πολυβόλων των ελληνικού στρατού.

στη δεύτερη περίοδο (Αύγουστος 1936-1941) μετά την ανάληψη της αρχηγίας του ΓΕΣ από τον Άλεξανδρο Παπάγο (1η Αυγούστου 1936), και την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του Ιωάννη Μεταξά.

Στην τοποθεσία δόθηκε επιθετικός προσανατολισμός και προβλεπόταν η δυνατότητα να χρησιμοποιηθεί για την αντίσταση ολόκληρης της Στρατιάς και ως ορμητήριο για την ανάληψη επιθετικής πρωτοβουλίας προς τη Βουλγαρία. Παράλληλα, το κέντρο βάρους της μετατοπίστηκε στην ελληνοβουλγαρική μεθόριο, λόγω της συμμαχίας με την Γιουγκοσλαβία στο πλαίσιο του Βαλκανικού Συμφώνου.

Οι νέοι σκοποί προσδιόρισαν τη μορφή της οχυρωμένης τοποθεσίας: μόνιμος χαρακτήρας των έργων, αύξηση των οχυρών σε 24, αύξηση των ορίων αντοχής κ.ά. Η κυρίως γραμμή εκτεινόταν από το όρος Μπέλες (Κερκίνη) έως τον ποταμό Νέστο (με τον όρο «γραμμή Μεταξά» εννοείται κυρίως αυτό το τμήμα). Ανατολικότερα, στη Δυτική Θράκη, κατασκευάστηκαν δύο οχυρά. Προβλέφθηκε επίσης η κατασκευή προγεφυρωμάτων στην περιοχή Παπάδων (κοντά στο Παρανέστιο), στην Αλεξανδρούπολη και στο Πύθιο στο νομό Εβρου.

Τον Απρίλιο του 1941 ήταν σχεδόν ολοκληρωμένα 21 οχυρά:

Ανατολική Μακεδονία

Περιοχή Μπέλες: Ποποτλίβιτσα, Ιστιμπέη, Κελκαγιά, Αρπαλούκι, Παλιούριώνες

Περιοχή Αγκιστρου: Ρούπελ, Καρατάς, Κάλπη

Περιοχή Αλί Μπουτούς και Μαύρο Βουνό: Περσέκ

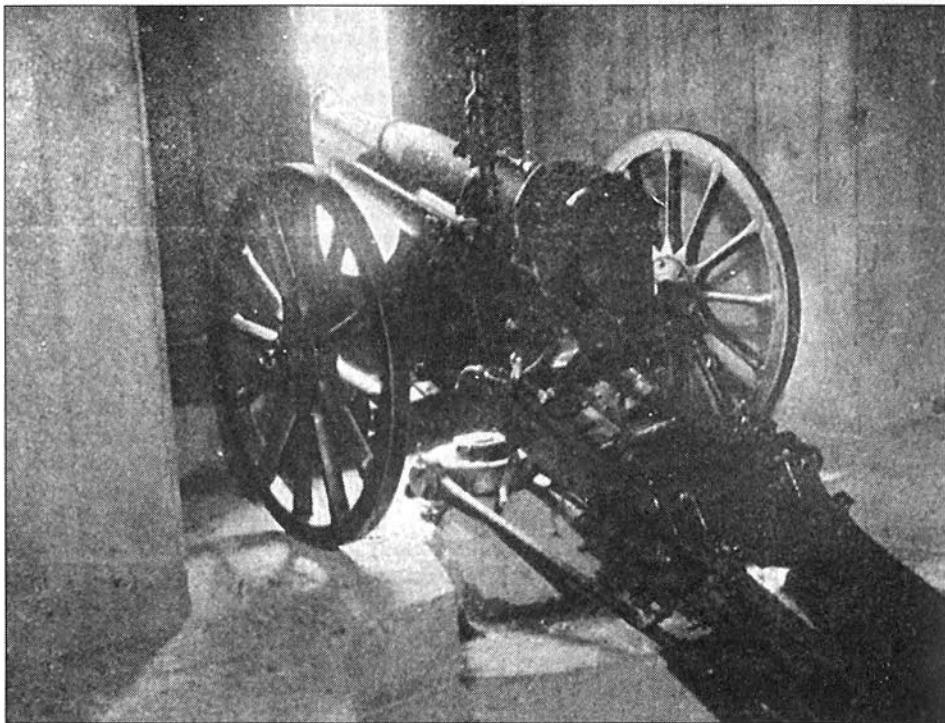
Οροπέδιο Κάτω Νευροκοπίου: Μπαμπαζώρα, Μαλιάγκα, Περιθώρι, Παρταλούσκα, Ντάσαβλη, Λίσσε, Πυραμοειδές

Περιοχή Βώλακα: Καστίλο, Αγιος Νικόλαος, Μπαρτίσεβα

Δυτική Θράκη

Ξάνθη: Ξήλιος

Κομοτηνή: Νυμφαία

► Ορειβατικό πυροβόλο των 75/19 στο εσωτερικό των πλαγιοφύλαξης. Επειδή δεν κατέστη δυνατή η προμήθεια πυροβόλων υπό πυργία, χρησιμοποιήθηκε το πυροβόλο των 75 χιλ. Υστερα από μελέτες της ΔΦΘ έγινε δυνατή η χρήση και των δύο τύπων των πυροβόλων (ορειβατικό και πεδινό).

Αντιστοιχία με γραμμή Μαζινό

Η φιλοσοφία της ελληνικής οχύρωσης ήταν παρόμοια με αυτή της «γραμμής Μαζινό». Και οι δύο σταματούσαν στα σύνορα με σύμμαχες χώρες (Βέλγιο, Γιουγκοσλαβία) με συνέπεια την εξάρτηση της άμυνας από τη στάση των χωρών αυτών και από την εξέλιξη των πολεμικών επιχειρήσεων σε αυτές. Στην ελληνική περίπτωση η οχυρωμένη τοποθεσία διέτρεχε κίνδυνο υπερκέρασης από τη Γιουγκοσλαβία μέσω της κοιλάδας του Αξιού, η οχυρωση της οποίας προγραμματίστηκε δεύτερη σε σειρά προτεραιότητας. Οι ελλείψεις στην περιοχή αναπληρώθηκαν σε μικρό βαθμό από την κατασκευή οχυρωματικών έργων στα Κρούσια όρη, που, όμως, δεν είχαν την ισχύ της κύριας γραμμής.

Αδυναμία, εξάλλου, της τοποθεσίας ήταν ότι τα οχυρά στο Μπέλες (κυρίως τα Ιστίμπεν και Κελκαγιά) βρίσκονταν πολύ κοντά στα σύνορα (μόλις 200 μέτρα). Αυτό ήταν συνέπεια της φύσης του ορεινού όγκου, και της διπλής αποστολής των οχυρών (αμυντική και επιθετική), καθώς προβλεπόταν να αποτελέσουν συγχρόνως σημείο στήριξης επιθετικής ενέργειας της Στρατιάς προς Πετρίτσι Βουλγαρίας. Αποτέλεσμα ήταν ότι ο εχθρός μπορούσε να προετοιμάσει την επίθεση έγκαιρα χωρίς να χρειαστεί να διανύσει μεγάλη απόσταση, υφιστάμενος τα πυρά των οχυρών.

Τα έργα

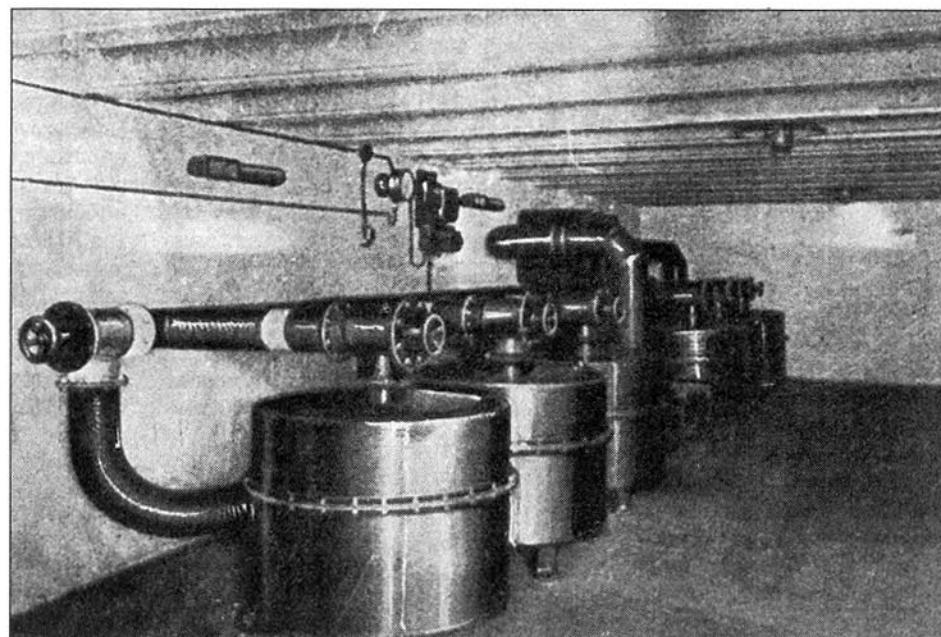
Με τον όρο οχυρό εννοούνταν ένα σύνολο από επιφανειακά και υπόγεια έργα, κατασκευασμένα από οπλισμένο σκυρόδεμα (μπετόν αρμέ), που συνδέονταν μεταξύ τους με υπόγειες στοές και αποτελούσαν ένα ενιαίο σύνολο. Σκοπός του συγκροτήματος ήταν να εμποδίσει τη διέλευση εχθρικών τμημάτων από σημαντικές οδικές αρτηρίες για όσο το δυνατό μεγαλύτερο διάστημα. Τα όργανα πυρός και τα μέσα παρατήρησης στεγάζονταν σε επιφανειακά έργα (ενεργητικά σκέπα-

▲ Μεταφορά πυρομαχικών σε πυροβολείο πλαγιοφέλαξης. Οι αποθήκες πυρομαχικών βρίσκονταν οιοντς υπόγειους χώρους των πυροβολείων και τα πυρομαχικά μεταφέρονταν με ειδικό καρότο που κινούνταν σε οιδηροτροχιές πλάι τους 45 εκαποσιών. Στη «γραμμή Μαζινό» η διαδικασία ήταν ανιματοποιημένη και τα πυρομαχικά μεταφέρονταν με ηλεκτροκίνητα βαγονέα και ανελκυστήρες.

► Σιοά οντοκοινωνίας στο έργο Ονοίτια των οχυρών Ρούπελ.

► Συστοιχία φίλτρων αεριομού. Στα οχυρά παρασχέθηκαν αυτοαφιξιογόνες μάσκες και κατασκευάστηκε πλήρες σύστημα αεριομού με χημικά φίλτρα για προστασία από χημικά αέρια και από αέρια που αναπιέσσονταν κατά τη διάρκεια εκτέλεσης βολής. Επίσης ισχνε ειδική διάταξη για τη ορλογή και απομόνωση των καλύκων.

στρα) που ανάλογα διακρίνονταν σε πυροβολεία πολυβολεία (αντιαρματικά, αντιαεροπορικά), ολμοβολεία, βομβιδοβολεία, παρατηρητήρια, σκέπαστρα προβολέων, σκέπαστρα οπτικών σταθμών κ.ά. που συνδέονταν με τα υπόγεια καταφύγια με στοές.

Τα υπόγεια καταφύγια σκόπευαν στην ασφαλή διαβίωση της φρουράς. Υπήρχαν διοικητήρια, θάλαμοι οπλιτών και αξιωματικών, τηλεφωνικά κέντρα, σταθμοί ασυρμάτου, μαγιευτεία, αποθήκες (τροφίμων, καυσίμων, πυρομαχικών, μέσων μπχανικού κ.λπ.) που εξασφάλιζαν την αυτάρκεια των οχυρών για 10 μέρες, δεξαμενές νερού, αποχωρητήρια, μπχανοστάσια, σταθμοί πρώτων βοηθειών, στοές επικοινωνίας, συστήματα αερισμού και προστασίας από χημικά αέρια κ.λπ. Η οχυρωμένη τοποθεσία συμπληρώνοταν από έργα εκστρατείας μεταξύ των οχυρών (ισχυρά παθητικά αντιαρματι-

▲ Συνδραμός αντιαεροπορικών κωλυμάτων από πεσσούς οκυροδέματος στη «γραμμή Μεταξά».

κά κωλύματα, συστήματα καταστροφών κ.λπ.), για τη μεταφορά των υλικών και την εξασφάλιση της συγκοινωνίας μεταξύ των οχυρών ανοίχτηκαν ή επισκευάστηκαν 258 χιλ. αμαξιών δρόμων.

Γενικά χαρακτηριστικά

Για τη μελέτη και την κατασκευή των οχυρών συγκροτήθηκαν από το ΓΕΣ το 1935 η Κεντρική Επιτροπή Οχυρώσεων 1 (ΚΕΟ), υπεύθυνη για τις τακτικές μελέτες (αποστολή οχυρού, σχέδιο πυρός, προσδιορισμός της θέσης των ενέργων σκεπάστρων κ.λπ.) και η Διοίκηση Φρουρίου Θεσσαλονίκης (ΔΦΘ), υπεύθυνη για τις τεχνικές μελέτες (προϋπολογισμοί, κατασκευαστικές μελέτες κ.λπ.) και τη συμπλήρωση των τακτικών μελετών. Ο δύο υπηρεσίες εργάζονταν με βάση τις υποδείξεις του ΓΕΣ. Πολλοί ήταν επίσης οι φορείς που αναμείχθηκαν στην κατασκευή των οχυρών: Τμήμα Οχυρώσεων του ΓΕΣ, η Επιθεώρηση Μηχανικού, η Επιθεώρηση Υλικού και Τεχνικών Υπηρεσιών Πυροβολικού, το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο κ.ά. Αυτό που πρέπει να τονιστεί, γενικότερα, είναι ότι αυτή η τόσο απαιτητική και επίπονη εργασία έγινε αποκλειστικά από Ελλήνες στρατιωτικούς και ιδιώτες, με πλήρη μιστικότητα και με επινοητικότητα που εξέπληξε ακόμα και τους Γερμανούς.

Στη «γραμμή Μεταξά» δεν υπήρχε ειδικός οπλισμός οχυρώσεων, όπως

στη «γραμμή Μαζινό». Αντίθετα, χρησιμοποιήθηκε υλικό του στρατού εκστρατείας με κατάλληλες τροποποιήσεις που επινοήθηκαν από τη ΔΦΘ. Επιπλέον, αν και είχε προβλεφθεί η παροχή πλεκτρικής ενέργειας, μέχρι το 1941 δεν είχαν εγκατασταθεί τα κατάλληλα μπχανήματα λόγω ελλειψης πιστώσεων.

Χαρακτηριστικό στοιχείο ακόμα των ελληνικών οχυρώσεων ήταν η ύπαρξη κρυφών εξόδων που οδηγούσαν σε κρίσιμα σημεία της επιφάνειας του οχυρού και έδιναν τη δυνατότητα στους αμυνόμενους να διενεργήσουν αντεπίθεση εναντίον εχθρικών τμημάτων που τυχόν κατάφερναν να ανέλθουν (επικαθίσουν) στην επιφάνεια του οχυρού. Η ύπαρξη των εξόδων αυτών προκάλεσε την έκπληξη των Γερμανών στη διάρκεια των μαχών.

Τα αριθμητικά στοιχεία που αφορούν την κατασκευή των οχυρών είναι εντυπωσιακά: κόστος κατασκευής: 1.457.975.336 δρχ., συνολικό μήκος στοών: 36.500 μ., σκυρόδεμα οπλισμένο 108.000 κυβ.μ., μη οπλισμένο 68.000 κυβ.μ., υπόγειες εκσκαφές 291.000 κυβ.μ., εκσκαφές επιφανείας 616.000 κυβ.μ., τοπικόν 66.000 τόνοι.

Κρίσεις από ξένους

Το αξιόμαχο των οχυρών διαπιστώθηκε πριν από τον πόλεμο από Τούρκο και Γάλλο αξιωματικό, στους οποίους επιτράπηκε η επίσκεψη.

Ο μεγαλύτερος έπαινος, πάντως, ήταν αυτός των Γερμανών, που εκφράστηκε τόσο στο πεδίο της μάχης όσο και από ειδική επιτροπή που έφθασε τον Μάιο του 1941 στην Ελλάδα για να εξετάσει την ελληνική οχύρωση, όπως έκανε σε όλες τις οχυρωματικές γραμμές στις κατεχόμενες χώρες. Η επιτροπή διαπίστωσε ισορροπία ανάμεσα στην ποσότητα οπλισμού και την έκταση των υπόγειων καρέτων και ικανοποιητική άνεση για το προσωπικό. Χαρακτήρισε δε το σύστημα της ελληνικής οχύρωσης ως τον χρυσό μέσο όρο μεταξύ του γαλλικού συστήματος και των συστημάτων άλλων κρατών και ως πλέον κατάλληλη για ορεινά εδάφη όπως τα ελληνικά. Οι Γερμανοί εντυπωσιάστηκαν από την αντοχή των έργων, την ποιότητα του σκυροδέματος τις κρυφές εξόδους, το σύστημα μιστικότητας (οι Βούλγαροι δεν είχαν πληροφορίες για τα οχυρά), την τεχνική απόκρυψη και από το μικρό, σχετικά πάντοτε, κόστος κατασκευής τους. Εκριναν μάλιστα ότι ο βουλγαρικός στρατός δεν θα πετύχαινε ποτέ τη διάσπαση της γραμμής.

Κριτική

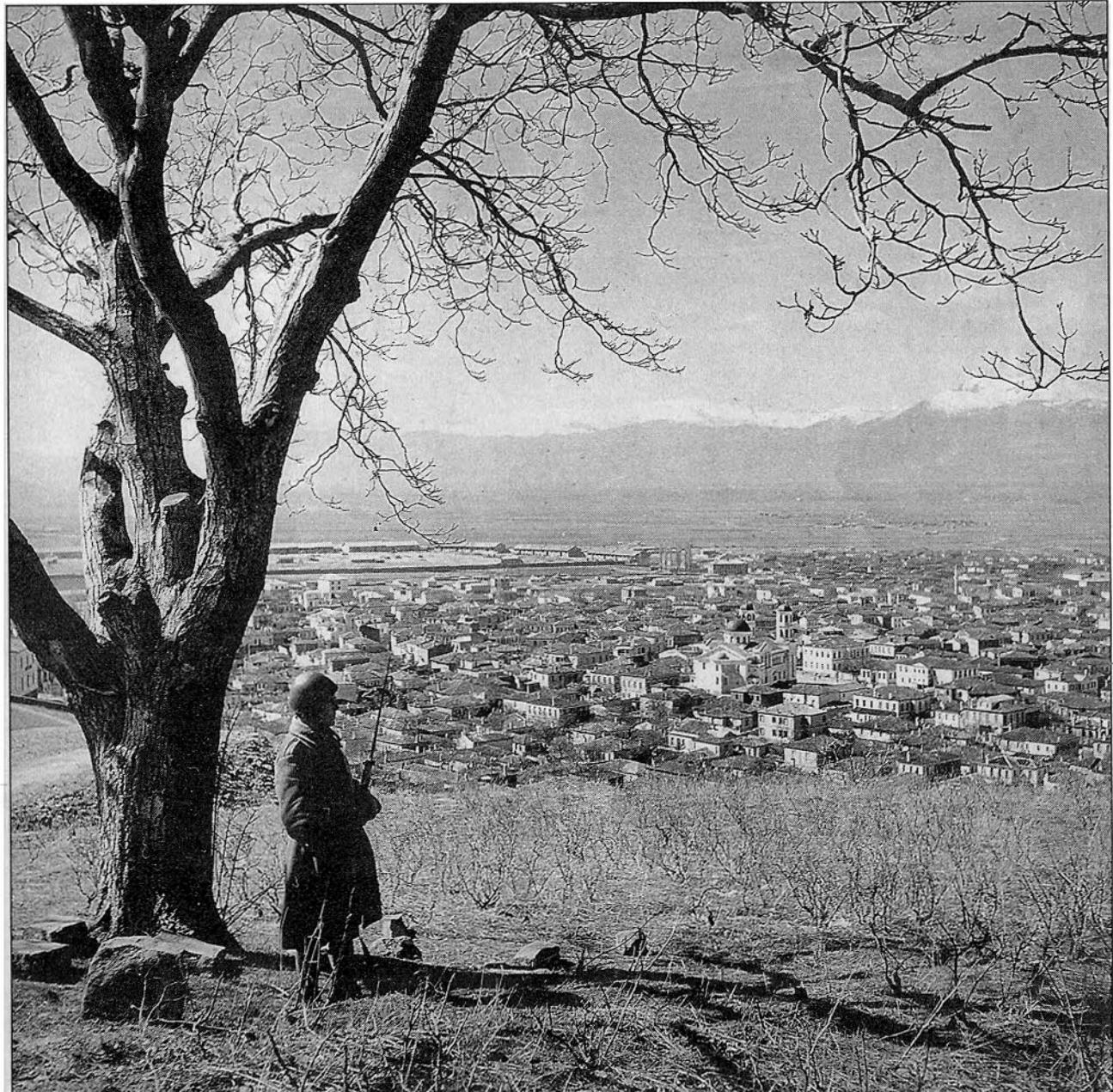
Μετά τον πόλεμο, ασκήθηκε κριτική κυρίως για τις υπέρογκες, για τα ελληνικά μέτρα, δαπάνες κατασκευής των οχυρών (τα οποία δεν είχαν ολοκληρωθεί στο σύνολό τους) και υποστριχθήκε ότι για το λόγο αυτό δεν έγινε δυνατός ο εφοδιασμός του στρατού εκστρατείας με άκρως απαραίτητα μέσα, χωρίς όμως να αμφισβητείται η σκοπιμότητα της οχυρωματικής γραμμής. Εξετάζοντας κανείς τα στοιχεία μπορεί να δεχθεί το βάσιμο των ισχυρισμών. Ακόμη περισσότερο, θα μπορούσε να υποστριχθεί ότι η τελική μορφή της οχυρωμένης τοποθεσίας υπήρχε προσωπική επιλογή των Παπάγου-Μεταξά, γεγονός που ενδεχομένως έπαιξε κάποιο ρόλο στην εμμονή του πρώτου να μη δεχτεί τη σύμπτυξη των ελληνικών δυνάμεων της περιοχής νοτιότερα, όταν η γερμανική επίθεση θεωρούνταν πλέον σίγουρη.

Παρά τις αντιρρήσεις, παραμένει γεγονός ότι οι δαπάνες ήταν μικρές σε σχέση με την αριτότητα του έργου που επιτελέστηκε. Το σημαντικότερο, όμως, ήταν ότι η οχύρωση κατάφερε να εγγυθεί την άμυνα ενός μετώπου συνολικής έκτασης περίπου 400 χιλιομέτρων με πολύ μικρό βάθος. Εξηπρέπησε, έτσι, την αρχή της οικονομίας δυνάμεων επιτρέποντας την ανεμπόδιστη προστήλωση στο μέτωπο της Αλβανίας και τη μετακίνηση μεγάλων στρατιωτικών δυνάμεων προς τα εκεί οι οποίες, σε διαφορετική περίπτωση, θα έμεναν καθηλωμένες στην ελληνοβουλγαρική μεθόριο. Το γεγονός ότι τα οχυρά αντιστάθηκαν με μεγάλη επιτυχία στη γερμανική επίθεση, παρόλο που δεν ήταν κατασκευασμένα για ένα τέτοιο ενδεχόμενο, καταδεικνύει του λόγου το ασφαλές.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ:

1 Αρχικός τίτλος: Επιτροπή Μελετών Οχυρώσεων.

► Αριοτερά αφανής Ελληνικές οπαριώτης φυλάει οκοπιά σε δεσοπόζον σημείο της πόλης της Κορυτσάς που διακρίνεται σε γενική άποψη στο βάθος. Το '41, τους μήνες δηλαδή που μεοπλάβησαν μέχρι τη γερμανική επίθεση, δεν οημειώθηκε καμία ομαντική μεταβολή στο αλβανικό μέτωπο. Άλλωστε, ο χειμώνας δεν ήταν εχθρός μόνο των Ιταλών. Δριμύς ήταν αλβανικά βουνά, ανέστειλε και τις επιθετικές δραστηριότητες των ελληνικών οιρανών. Ωστόσο, η εξασφάλιση των γηπεδών της Κορυτσάς είχε ζωτική σημασία στα αμνυτικά μέτρα των ελληνικών οιρανών, που προέλανον μέχρι την κατάληψη της Κλεισούρας (10/1), ανοίχτηκε σε βάθος 30 έως 50 χλμ. εντός αλβανικού εδάφους (φωτ.: Δημ. Χαριουάδης, Φωτογραφικό Αρχείο Μονοείου Μπενάκη).

Οι τελευταίες συγκρούσεις στο αλβανικό μέτωπο

Του Γιώργου ΜΑΡΓΑΡΙΤΗ

Καθηγητή Σύγχρονης Ιστορίας
στο Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ της υπεροχής του ελληνικού στρατού και της προέλασης στο εσωτερικό της Αλβανίας τελείωσε στις 10 Ιανουαρίου του 1941 με την κατάληψη της Κλεισούρας. Η διαρκής ροή ενισχύσεων από την Ιταλία στο αλβανικό μέτωπο αποκατέστησε τον ίδιο αυτό μήνα τις αριθμητικές ισορροπίες ανάμεσα στους αντιπάλους και προοδευτικά άρχισε να γέρνει την πλάστιγγα προς την ιταλική πλευρά. Η Ελλάδα είχε εξαντλήσει τους ανθρώπινους πόρους της και ελάχιστα μπορούσε πλέον να αυξήσει τις δυνάμεις της στο μέτωπο. Τον Μάρτιο οι ιταλικές δυνάμεις υπερέβαιναν πλέον το μισό εκατομμύριο στρατιωτών ενώ οι απέναντι ελληνικές έμεναν καθηλωμένες στις τριακόσιες περίπου χιλιάδες. Καθώς το μέτωπο βρισκόταν ακόμα σκαρφαλωμένο στα βουνά της νότιας Αλβανίας, όπου οι δυνατότητες σημαντικών ελιγμών ήσαν πρακτικά αδύνατες, η συσσώρευση εκεί τόσων ανθρώπων και μέσων μετέβαλε την αναμέτρηση σε πόλεμο αναμονής και φθοράς, κατ' εικόνα και οροίωσιν ανάλογων καταστάσεων του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.

► **Μπορόποια, 7 χιλ. Νοτίως της Κορυτσάς, στρατηγείο του Ε' Σώματος Στρατού. Αρχές Φεβρουαρίου 1941.** Υστέρα από σύνοκεψη ο αρχιοιτράπηγος Αλέξ. Παπάγος καθώς βγαίνει από την έδρα των στρατηγείων. Για άμεση ενημέρωση γύρω από την κατάσταση των μετώπων και για παροχή οδηγιών στα γρηγλά κλιμάκια ο Παπάγος πραγματοποίησε από Ιης έως 4ης Φεβρουαρίου επισκέψεις στις έδρες διοικήσεων Σωμάτων και Μεραρχιών των Βόρειων Τομέων (Κορυτσάς). Ο φωτογράφος Δημ. Χαριοιάδης, που υπηρετούσε για έξι περίπον μήνες στο Μέτωπο ως έφεδρος αξιωματικός, είχε πάρει για φωτογράφηση, όπως αντή, ειδική άδεια από το ΓΕΣ. Πολλές από τις φωτογραφίες των ονυόδεναν τα πολεμικά ανακοινωθέντα του ΓΕΣ για την πορεία των επιχειρήσεων (φωτ.: Φωτογραφικό Αρχείο Μονοείον Μπενάκη).

► **Φεβρούαριος 1941. Αριστερά ο αντιοιτράπηγος Γεώργιος Κοοράς, διοικητής του Α' Σώματος Στρατού, δεξιά ο Βρετανός υποστράτηγος Gambier Parry στο όρος Ιβάν, 15 χλμ. Β Α της Κορυτσάς.** Ο Parry ήταν μέλος της Βρετανικής Στρατιωτικής Αποστολής που είχε αρχικά συμβούλευτικό χαρακτήρα. Στη συνέχεια, όταν οι Βρετανοί Ian.-Φεβρ. του '41 αποφάσισαν την ανάληψη εκοινωνίας στην Ελλάδα, ο Parry συμμετείχε ως επιτελής σύμβουλος στο Μικτό Ελληνοβρετανικό Πολεμικό Συμβούλιο. Ο αντιοιτράπηγος Κοοράς, από τους υποστράτηγες της σύμπιτης των αλβανικού μετώπου, έναν μήνα πριν από τη γερμανική επίθεση αντικαταστάθηκε και μετατέθηκε στη διοίκηση του Α' Σώματος στην Καβάλα (φωτ.: Δημ. Χαριοιάδης, Φωτογραφικό Αρχείο Μονοείον Μπενάκη).

Η πολεμική στασιμότητα βάραινε απειλητικά και στους δύο αντιπάλους. Η αναμετάξυ τους σύγκρουση γινόταν στο πλαίσιο ενός ευρύτερου πολέμου, οι πρωταγωνιστές του οποίου αντιμετώπιζαν με αυξανόμενη ενόχληση την χωρίς αποτέλεσμα βαλκανική αναμέτρηση. Η Γερμανία ειδικά δεν θα ανεχόταν για πολύ μια κατάσταση που έθετε σε κίνδυνο τα δικά τους σχέδια στην ανατολή ενώ, στους αντίποδες, η Μεγάλη Βρετανία έκανε σχέδια για νέα βαλκανικά μέτωπα, όπως εκείνα του προηγούμενου πολέμου. Για τον λόγο αυτό, οι προσπάθειες των εμπολέμων για άρση του αδιεξόδου έπαιρναν, όσο πλοσίαζε η άνοιξη, δραματικές μορφές.

Από την ελληνική πλευρά, κλειδί των εξελίξεων θεωρήθηκε το Τεπελένι. Επρόκειτο στην ουσία για την έξοδο από τη στενωπό της Κλεισούρας, της οποίας το κάτω άκρο είχαν καταλάβει οι Ελληνες τον Ιανουάριο. Η εκεί επιτυχία θα άνοιγε την κοιλάδα του Αώου ως το Βεράτι, ως τα λιμάνια και τις πεδιάδες της κεντρικής Αλβανίας και θα τελείωνε τον πόλεμο πριν προλάβουν να επέμβουν οι Γερμανοί. Στον βωμό αυτού του άπιαστου στόχου έγιναν πλήθος επιθέσεις από την ελληνική πλευρά, τον Ιανουάριο, τον Φεβρουάριο και το πρώτο δεκαήμερο του Μαρτίου. Οι εκατόμβες των θυμάτων δεν απέδωσαν παρά δευτερεύοντα εδαφικά οφέλη, ψηλά στα βουνά, χωρίς να οδηγήσουν στην αποφασιστική νίκη.

▲ Ο Μουσολίνι (πάνω αριστερά) με τον σιρατάρχη Καβαλλέρο (κέντρο) παρακολούθων από παραηγρήριο την ιαλική επίθεση. Παρ' όλο που ήταν ξυπαρισμένος ειδειξίας, οιο αλβανικό μέτωπο ο Νούστος έφιασε ινκόγκιντο, χωρίς δηλαδή δημοσιότητα. Ήθελε με τους επιτελείς του να παρακολούθησε από κοντά τον θρίαμβο των ιαλικών όπλων σημειώνει περίφημη «εαρινή επίθεση» (9-15/3), γνωστή σινούς Ιταλούς ως primavera a noi. Ωστόσο, η ενεργητική άμνη των ελληνικών στρατών ανέτρεψε όλες τις επιδιώξεις του. Η αναχώρηση των από το μέτωπο (21/4) οήμανε και λήξη της μεγάλης επιχείρησης, αφού οι απώλειες ήταν βαριές και δυναλογικές ως προς τη βελτίωση των ιαλικών θεοεων. Ο Ιταλός δικτάτορας έχασε πλέον το κύρος των απέναντι σινούς Γερμανούς.

Για τους Ιταλούς των οποίων η στρατιωτική αδυναμία είχε ήδη γίνει ορατή σε όλα τα μέτωπα, η επαπειλούμενη γερμανική λύση στα Βαλκάνια, θα ισοδυναμούσε με βαρύτατη πίττα και υποβάθμιση. Η Ιταλία από εταίρος του Αξονα θα περιορίζοταν σε φτωχό συγγενή των ισχυρών βόρειων γειτόνων της. Για τον λόγο αυτό, η επίτευξη νικηφόρου αποτελέσματος στην Αλβανία έγινε κεντρικός στόχος του φασιστικού καθεστώτος. Μετά τη συνάντηση κορυφής στο Σάλτσμπουργκ, στις 19 - 20 Ιανουαρίου, όπου οι Γερμανοί διέλωσαν επίσημα την πρόθεσή τους να άρουν το βαλκανικό αδιέξοδο, η ανάγκη μιας αποφασιστικής κίνησης από ιταλικής πλευράς έγινε επιτακτική. Σε διάστημα ενός μηνός μεταφέρθηκαν στην Αλβανία δέκα νέες ιταλικές μεραρχίες και ένας πακτωλός εφοδίων, από τα λίγα έστω που η χώρα μπορούσε να διαθέσει. Στις αρχές Μαρτίου οι νέες αυτές δυνάμεις ήσαν έτοιμες για την αποφασιστική επίθεση, την «εαρινή επίθεση» όπως αυτή ονομάστηκε. Η τύχη της θα έκρινε εκτός από το κύρος του καθεστώτος και τη θέση της χώρας στις νέες συγκυρίες.

Εαρινή επίθεση

Η επίθεση άρχισε τα ξημερώματα στις 9 Μαρτίου σύμφωνα με όλους τους κανόνες

του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Τριακόσια πυροβόλα έριξαν στις ελληνικές θέσεις 100.000 σχεδόν βλήματα τις πρώτες κιόλας ώρες της επίθεσης. Η αεροπορία συμπλήρωνε τον καταιγισμό με εναέριους βομβαρδισμούς. Για τα μέτρα ενός βαλκανικού πολέμου, το θέαμα από την βομβαρδισμών ήταν οπωσδιπότε εντυπωσιακό. Ως προ την ουσία όμως, το αποτέλεσμα παρέμενε μέτριο. Η επίθεση είχε εκδηλωθεί ακριβώς εκεί που την περίμεναν οι Ελληνες, στα πλευρά της δικής τους αιχμής προ την κοιλάδα του Αώου, ενώ οι προετοιμασίες της ελάχιστα κρυφές ήταν. Οι αμυνόμενοι είχαν όλο τον καιρό να ενισχύσουν και να προετοιμάσουν τις γραμμές τους. Οταν το ιταλικό πεζικό εξόρμησε, βρήκε απέναντι του ισχυρούς φραγμούς του ελληνικού πυροβολικού και καλά οργανωμένα πυρά. Η γνωστή τακτική της άμεσης αντεπίθεσης ενάντια σε κάθε εχθρικό τμήμα που πραγματοποιούσε προόδους, αφαίρεσε από τα ιταλικά τμήματα τα ελάχιστα σημεία που μπόρεσαν να καταλάβουν.

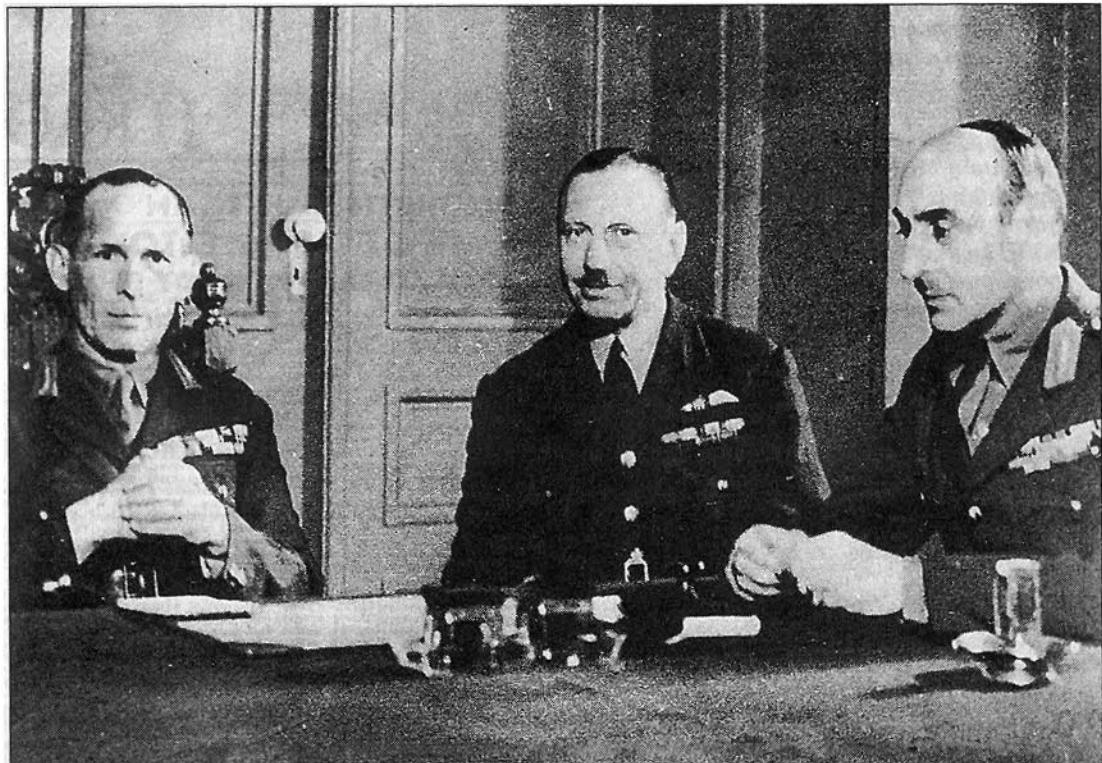
Στην ουσία καμία σημαντική θέση του ελληνικού μετώπου δεν καταλήφθηκε από τους Ιταλούς. Η αλληλοδιαδοχή βομβαρδισμών και επιθέσεων αύξαινε απλώς τα θύματα, χωρίς να οδηγεί σε τίποτε το από το και συγκεκριμένο. Από την πρώτη στιγμή π ο σύγκρουση έγινε αγώνας φθοράς όπου όμως ο επιτιθέμενος πλήρωνε τον βαρύ φόρο σε αίμα. Την πέμπτη μέρα των επιθέσεων, στις 14 Μαρτίου, οι ιταλικές απώλειες έφθασαν τις 12.000 άνδρες, κάτι περισσότερο από τη δύναμη μιας ολόκληρης μεραρχίας. Ήταν σαφές ότι η επίθεση δεν μπορούσε να συνεχιστεί. Στις 21, ο Μουσολίνι, που είχε έρθει χωρίς δημοσιότητα στην Αλβανία με την ελπίδα να ζήσει από

κοντά την επιτυχία των ιταλικών όπλων, επέστρεψε στην Ιταλία.

Από την ελληνική πλευρά τα πράγματα δεν ήσαν καλύτερα. Επικρατούσε φυσικά ενθουσιασμός για την συντριβή των εχθρικών επιθέσεων, όλοι όμως γνώριζαν ότι αυτό δεν αρκούσε για να δώσει τέλος στον πόλεμο. Οι απώλειες εξάλλου ήταν ιδιαίτερα αισθητές και από την ελληνική πλευρά. Το Β' Σώμα Στρατού, που είχε ιδιαίτερα υποφέρει τους προηγούμενους μήνες στις άκαρπες και αιματηρές επιθέσεις προς το Τεπελένι είχε χίλιους διακόσιους νεκρούς και τέσσερις χιλιάδες τραυματίες. Πολλές από τις μονάδες του, η 1η Μεραρχία ειδικά, βρίσκονταν στα όρια της αντοχής τους και κάθε σκέψη για νέες επιθετικές ενέργειες φαινόταν πλέον καθαρά ουτοπική.

Τελευταία αναλαμπή

Το φιλοβρετανικό πραξικόπημα στο Βελιγράδι, στις 26 Μαρτίου, έδωσε μία τελευταία αναλαμπή στο βαλτωμένο αλβανικό μέτωπο. Δημιουργήθηκαν προσδοκίες για μία κοινή ελληνική και γιουγκοσλαβική επίθεση ενάντια στους Ιταλούς, που θα κατέστρεψε τον κύριο όγκο του ιταλικού στρατού και θα μετέβαλε αποφασιστικά τους συσκετισμούς στα Βαλκάνια. Τίποτε από αυτά δεν πέρασε το στάδιο των σχεδίων και των επιθυμιών. Η ώρα της γερμανικής επέμβασης είχε φτάσει και οι ταχύτητες με τις οποίες κινούνταν οι γερμανικές πολεμικές μπλανταρίες αδύνατο να αντιμετωπίσουν από τις βαλκανικές αντιστοιχες. Η λύση στο αδιέξοδο της Αλβανίας θα δινούταν στα ανατολικά, στα εδάφη της Μακεδονίας.

▲ Από αριστερά: Γεώργιος Β', Λτ' Αλμπιάκ, Βρετανός υποπτέραρχος και Αλέξανδρος Παπάγος σε ένα από τα επανειλημένα ελληνοβρετανικά πολεμικά συμβούλια που έγιναν μέσα στον Ιανουάριο του '41 στην Αθήνα. Τις παραμονές της γερμανικής επίθεσης είχαν προκύψει μεταξύ Ελλήνων και Βρετανών αξιωματικών ουφαρές διαφωνίες ως προς την αμυντική διάταξη των δυνάμεων οι οποίες στη Μακεδονία. Η διαφωνία έφιασε στα πρόθυρα διακοπής των συζητήσεων και με πολιτική απόφαση απειράνη, γιατί θα επηρέαζε άμεσα τις ελληνοβρετανικές σχέσεις σε πολιτικό και ουμαγικό επίπεδο. Ο βρετανικός παράγοντας, σιραπιωτικός και πολιτικός, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στα ελληνικά πράγματα σε όλη τη δεκαετία του '40 (φωτ.: «Ηγιανέοι Φωτορεπόρτερ», ουλλογή N.-E. Τόλη).

▲ Επιθεώρηση των γερμανικών στρατευμάτων από τον Γερμανό στρατηγό Franz Bohme μαζί με Βούλγαρο αξιωματικό, στη Βουλγαρία λίγο πριν από την επίθεση. Ο Bohme ήταν ο διοικητής των XVIII Σώματος Στρατού που έδρασε στο Μπέλες, τη στενωπό του Ρούπελ και το υψίπεδο του Κάτω Νευροκοπίου (φωτ.: Λαογραφικό - Ιστορικό Μουσείο Μιχάλη Τσαρτούδη).

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

ΑΝΟΙΚΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ Α. Ε. ΤΟΝ κ. Δ. ΧΙΤΛΕΡ ΑΡΧΙΚΑΓΚΕΛΛΑΡΙΟΝ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΕΞΟΧΩΤΑΤΕ,

“Εις Ελλάς, τό γνω-

μέντε, θύλαπε νά

κείνη έως το παρόν

το παλέρκον. Οταν

την προστρατεία της

επικράτειας της Ευ-

ρώπολης βασιλάτων

ελάγον, τά άνοιξα

χρονικατσαλέατερά

τώρα της πόλεωντο

επιτερικού και έπω-

ερχική Πειραιώπε-

τού ουδέ θυμάτας εί-

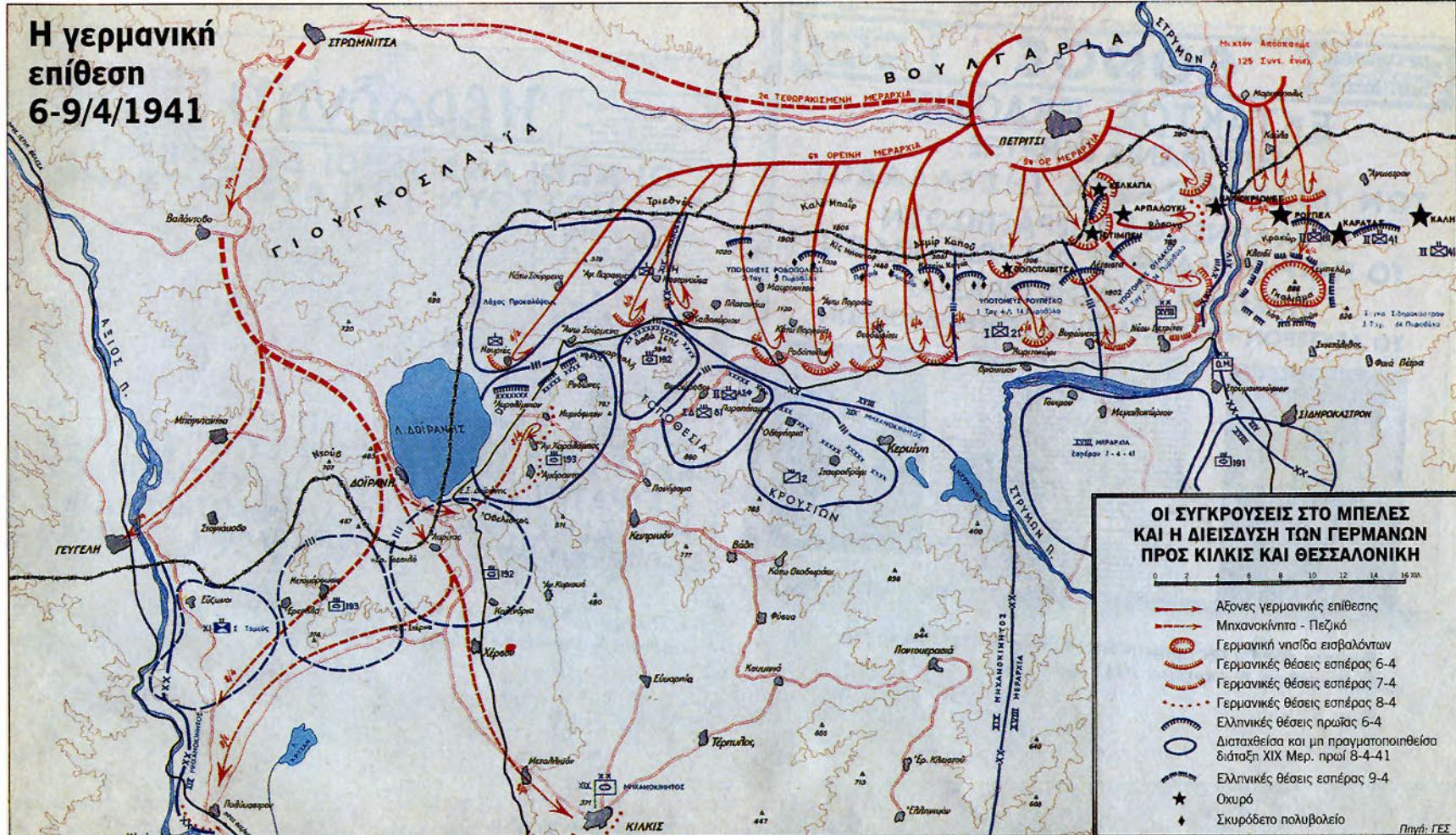
τε, ουδέ θαύματος ού-

τε λόγον την αντιρρή-

ση της πολιτείας ού-

τε λόγον της αρχής

της πολιτείας ούτε

Η μάχη των οχυρών

Του Γιώργου Χαροπίτη

Ιστορικόν

Οι ελληνικές δυνάμεις που θα αντιμετώπιζαν τα δύο γερμανικά Σώματα Στρατού στην Ανατολική Μακεδονία και στη Θράκη συγκροτούσαν το Τμήμα Στρατιάς Ανατολικής Μακεδονίας (ΤΣΑΜ). Πριν από τη γερμανική επίθεση, την περίοδο Φεβρουαρίου - Μαρτίου 1941, όταν γίνονταν συσκέψεις για την αποστολή βρετανικού εκστρατευτικού σώματος, η παραμονή του ΤΣΑΜ στην περιοχή ήταν αμφίβολη, καθώς οι Βρετανοί πίεζαν για τη σύμπτυξη των δυνάμεών του στη γραμμή Βέρμιο-Αλιάκμονα, ώστε να υπάρχουν μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας. Αντίθετα, ο Ελληνας Αρχιστράτηγος, Αλέξανδρος Παπάγος εξαρτούσε μια τέτοια απόφαση από τη στάση της Γιουγκοσλαβίας, ελπίζοντας ότι αν επιδεικνύοταν από την ελληνική πλευρά θέληση για αντίσταση στην περιοχή θα επηρεαζόταν η απόφασή της να βγει στον πόλεμο με την πλευρά των Συμμάχων. Επιπλέον φοβόταν ότι μια τέτοια απόφαση θα είχε καταστροφικές συνέπειες στο ηθικό των στρατιωτών και των πληθυσμών. Η διαφωνία των δύο πλευρών, που ήταν σοβαρή και λίγο έλειψε να οδηγήσει σε ρήξη, οδήγησε στη συμβιβαστική πρόταση του Παπάγου για κατάτμηση των ελληνοβρετανικών δυνάμεων και την παραμονή των δυνάμεων του ΤΣΑΜ στις αρχικές θέσεις τους.

Οι δυνάμεις του ΤΣΑΜ, αν και είχαν υποστεί αφαίμαξη από τη μεταφορά μεγάλου μέρους τους στο μέτωπο της Αλβανίας, κατόρθωσαν να κρατήσουν ψηλά την τιμή του ελληνικού στρατού και ανάγκασαν τον Χίτλερ να αποδώσει εύσημα στον ελληνικό στρατό στο λόγο του στο Ράχοταγκ στις 5 Μαΐου 1941.

Ο άνισος αγώνας των οχυρών καταδεικνύει το μέγεθος της ελληνικής αντίστασης

Η γερμανική επίθεση εκδηλώθηκε στις 05.15 το πρωί της 6ης Απριλίου 1941, νωρίτερα δηλαδή από την 06.00 που αναφέροταν στη γερμανική διακοίνωση που επιδόθηκε στον πρωθυπουργό Αλέξανδρο Κορυζή από τον Γερμανό πρεσβευτή πριγκίπα Ερμπαχ. Η υλική υπεροχή των Γερμανών «αντισταθμίζοταν» από την ελληνική οχύρωση, το υψηλότατο ηθικό των Ελλήνων στρατιωτών και την υποτίμηση των παραγόντων αυτών από τους Γερμανούς.

Η επίθεση

Οι μάχες εξελίχθηκαν από ανατολικά προς δυτικά:

6 Απριλίου

Στη Θράκη οι δυνάμεις των ταξιαρχιών Εβρου και Νέστου συμπτύχθηκαν με αποτέλεσμα τα οχυρά Νυμφαία και Ξήριον να περικυλωθούν, ήδη από τις πρώτες ώρες της 6ης Απριλίου. Παρά τον σφοδρό βομβαρδισμό πυροβολικού και αεροπορίας και τις αλλεπάλληλες επιθέσεις του πεζικού, τα οχυρά άντεξαν όλη την ημέρα και ανάγκασαν τους Γερμανούς να τα παρακάμψουν και να κινηθούν νοτιότερα χρησιμοποιώντας ημιοικές οδούς.

Δυτικότερα, στο οροπέδιο του Κάτω Νευ-

▲ Εκτακτη έκδοση της εφημερίδας «Εθνος» αναγγέλλει τη γερμανική επίθεση, 6 Απριλίου 1941 (φωτ.: Αρχείο ΕΛΙΑ).

▲ Η εφημερίδα «Η Βραδύνη» αναγγέλλει τη γερμανική επίθεση, 6 Απριλίου 1941 (φωτ.: Αρχείο ΕΛΙΑ).

▲ Αεροπλάνα κάθεις εφόρμησης (οιούκας) οι οποία διάρκεια εκιέλεσης αποστολής βομβαρδισμού. Εφέραν οιρήγα πον με τον οντριγό της στη διάρκεια της βιθισής τους προξενούντος πανικό στα αντίπαλα οιραιέματα. Δεν ουνέβη το ίδιο στην ελληνική περίπτωση. Γερμανός αξιωματικός της αεροπορίας παρατήρησε μετά το τέλος των μαχών ότι ο ελληνικός οιραιός ήταν ο πρώτος οιον οποίο οι οιούκας δεν προξένησαν πανικό: οι Ελληνες οιραιώτες, αντί να φεύγονταν αλλόφορονς όπως οι ηγετικές Πολωνία και τη Γαλλία, πυροβολούνταν από τις θέσεις τους. Το γεγονός ήταν απόδειξη των υψηλού ηθικού των ελληνικών δυνάμεων (φωτ.: οντλογή Ν. Ε. Τόλη).

ροκόπιου, η επίθεση της 72ης γερμανικής Μεραρχίας επικεντρώθηκε κυρίως στα δυτικά της τοποθεσίας, όπου υπήρχαν οι κύριες οδεύσεις που οδηγούσαν προς Δράμα και Σέρρες. Την περιοχή υπεράσπιζαν οι δυνάμεις του Συγκροτήματος Καραντάγ της XIV Μεραρχίας και η VII Μεραρχία. Το κύριο βάρος της επίθεσης από τέσσερα γερμανικά τάγματα δέχτηκαν τα οχυρά Λιοσί, Πυραμιδοειδές (που πλέγχαν την οδό προς Δράμα) και Περιθώρι, Μαλιάγκα (που πλέγχαν την οδό προς Κάτω Βροντού-Σέρρες). Οι γερμανικές δυνάμεις πεζικού υποστηρίζονταν από πυροβόλα εφόδου και πυροβολικό, αλλά δεν είχαν αεροπορική κάλυψη. Ολές οι κατά μέτωπον επιθέσεις των Γερμανών και οι προσπάθειες διείσδυσης αποκρύστηκαν από τα πυρά των οχυρών και του ελληνικού πυροβολικού.

Η κύρια προσπάθεια των Γερμανών εκδηλώθηκε στη στενωπό του Ρούπελ (οχυρά Παλιούριων, Ρούπελ, Καρατάς Κάλη) και στο Μπέλες.

Στη στενωπό του Ρούπελ, που υπεράσπιζε το Συγκρότημα Σιδηροκάστρου της XIV Μεραρχίας, επιτέθηκε το ενιοχυμένο 125ο Σύνταγμα Πεζικού (που είχε λάβει μέρος στις επιχειρήσεις στη «γραμμή Μαζινό») με την υποστήριξη πυροβόλων εφόδου, πυροβολικού και 120 περίπου αεροπλάνων στούκας και άλλων μονάδων. Δεν στάθηκε δυνατό πάντως να καταφέσει ο λόχος από το Σύνταγμα των Βραδεμβούργων που προβλεπόταν να καταλάβει τη γέφυρα Λουτρών Σιδηροκάστρου. Οπως στο Κάτω Νευροκόπι έτσι και εδώ η επίθεση του Συντάγματος κατέληξε σε πανωλεθρία. Παρά τους ανελέπτους βομβαρδισμούς (αεροπορικούς και πυροβολικού) ελάχιστες ζημιές προκλήθηκαν στα οχυρά και το πθικό των ελληνικών δυνάμεων συνέχισε να είναι ακμαίο. Ωστόσο, γερμανικό τμήμα αποτελούμενο από

άνδρες του (αποδεκατισμένου) Η/125ου τάγματος κατόρθωσε να διεισδύσει στα νότια της τοποθεσίας και να οργανωθεί στο ύψωμα Γκολιάμα.

Με την ίδια σφοδρότητα εκδηλώθηκε η γερμανική επίθεση και στο Μπέλες με δύο ορεινές μεραρχίες, μεγάλο αριθμό στούκας και τεράστιο όγκο πυροβολικού (165 πυροβόλα). Οι αγώνες στην περιοχή, που υπεράσπιζε η XVIII Μεραρχία, έλαβαν δραματική μορφή από την πρώτη πλέγμα. Μέχρι το τέλος της 6ης Απριλίου οι Γερμανοί της 5ης Ορεινής Μεραρχίας (που επιτέθηκε στην οχυρωμένη τοποθεσία) είχαν καταφέρει, έπειτα από σκληρούς αγώνες και σφοδρό βομβαρδισμό, να επικαθίσουν στα οχυρά Ιστιμπέν και Κελκαγιά, που ήταν κοντά στα σύνορα, και άρχισαν να εκτοξεύουν καπνογόνα αέρια στο εσωτερικό τους και να φράσσουν τα φατνώματα για να αναγκάσουν τη φρουρά τους να παραδοθεί. Η κατάσταση δεν βελτιώθηκε για τους αμυνόμενους ούτε από την εκτέλεση πυρών του ελληνικού πυροβολικού πάνω στα οχυρά εναντίον των ευρισκομένων στην επιφάνειά τους Γερμανών, ούτε από τις πρωικές αντεπιθέσεις εφεδρικών τμημάτων των οχυρών.

Δυτικότερα, η γερμανική 6η ορεινή Μεραρχία κατάφερε να κινηθεί μέσα από τεράστιους ορεινούς όγκους στο δυτικό τμήμα του όρους, όπου δεν υπήρχαν μόνιμες οχυρώσεις. Οι ολιγάριθμες ελληνικές δυνάμεις πολέμησαν με απαράμιλλο θάρρος, κυρίως οι φρουρές των διάσπαρτων πολυυβολείων. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι η φρουρά του πολυυβολείου Π8 υπό τον λοχια Δημήτριο Ιντζό αμύνθηκε έως τις 16.00 προκαλώντας τέτοια φθορά στο εχθρικό τμήμα που ο διοικητής του, ξεφρύσιμος, αφού συνεχάρη τον Ιντζό, διέταξε στη συνέχεια την εκτέλεσή του. Στο τέλος της πημέρας οι Γερμανοί είχαν φθάσει στη Ροδόπολη

▲ Γερμανοί οπαριώτες σε μονοπάτι δίπλα στους Στρυμόνα παραπρούν τα αποιελέοματα των βομβαρδισμών. Μερικοί είναι οπλισμένοι με αντόματα MP40 (φωτ.: Λαογραφικό - Ιστορικό Μονοείο Μιχάλη Τσαριούδη).

▲ Γερμανικό πυροβόλο των 105 χιλ. πον δέγηθη κε απενθέταις πλήγμα οβίδας (φωτ.: Λαογραφικό - Ιστορικό Μονοείο Μιχάλη Τσαριούδη).

και κατέλαβαν τον σιδηροδρομικό σταθμό, γεγονός που ανάγκασε την πγεσία του Τμήματος Στρατιάς Ανατολικής Μακεδονίας (ΤΣΑΜ) να διατάξει τη σύμπτυξη της XVIII Μεραρχίας ανατολικά του Στρυμόνα. Παράλληλα επιφόρτισε την XIX μπχανοκίνητη Μεραρχία με το έργο της άμυνας έναντι της 6ης Ορεινής Μεραρχίας στα δυτικά του Μπέλες, από τη λίμνη Δοϊράνη έως την κοιλάδα Ροδόπολης.

7 Απριλίου

Την επόμενη ημέρα, 7 Απριλίου οι αγώνες συνεχίστηκαν σε όλο το μέτωπο, άρχισαν όμως να πραγματοποιούνται τα πρώτα ρίγματα στην ελληνική άμυνα. Στη Θράκη, οι δυνάμεις της Ταξιαρχίας Εβρου πέρασαν στο τουρκικό έδαφος όπου αφοπλίσθηκαν, γεγονός που οδήγησε τον διοικητή της υποστράτηγο Ιωάννη Ζήσον στην αυτοκτονία στις 9 Απριλίου στα Υψαλά της Ανατολικής Θράκης. Το οχυρό Νυμφαία αναγκάστηκε να παραδοθεί στις 23.00, αφού υπέστη βομβαρδισμό από το σύνολο του πυροβολικού του XXX Σώματος Στρατού. Δυτικότερα το οχυρό Ξήριος συνέχισε την αντίστασή του όλη την ημέρα, περικυκλωμένο από παντού.

Στο οροπέδιο του Κάτω Νευροκοπίου οι γερμανικές επιθέσεις, εναντίον των οχυρών Λίσσε, Πυραμιδοειδές και Ντάσαβλι αποκρούσθηκαν εκ νέου. Ωστόσο οι Γερμανοί κατέλαβαν το ύψωμα Ουσόγια, βόρεια του Λίσσε και του Πυραμιδοειδούς, ενώ άλλο τμήμα κατέλαβε το ύψωμα Κρέστη, δημιουργώντας προϋποθέσεις για την εκβίαση της διάβασης Καλαποτίου και την περαιτέρω διείσδυση στα νότα της τοποθεσίας. Για την αντιμετώπιση της απειλής συγκροτήθηκε το απόσπασμα Καλαποτίου.

Στον τομέα της XIV Μεραρχίας, η κατάσταση έγινε κρίσιμη καθώς οι Γερμανοί εισέδυσαν στα νότια της τοποθεσίας του Κέντρου Αντίστασης Σταυρός προκαλώντας πλήρη σύγχυση στα ελληνικά τμήματα. Την κατάσταση έσωσε η μοίρα πυροβολικού υπό τον ταγματάρχη Κουρούκλη π οποία, με εύστοχες βολές, κατόρθωσε να ανακόψει τη γερμανική προέλαση, ενώ στις 21.00 ελληνικό απόσπασμα με την υποστράτηγη του πυροβολικού κατόρθωσε με τη λόγχη να απωθήσει τους Γερμανούς. Στο οχυρό Περιθώρι η διείσδυση γερμανικού τμήματος στις στοές του οδήγησε σε δραματικό

◀ Γερμανός πολιτοληπής αλλάζει θέση στη διάρκεια των μαχών σε κάποιο από τα οχυρά της «γραμμής Μεταξά» (φωτ.: από την έκδοση *Von Serbien bis Kreta, Αρχείο ΕΛΙΑ*).

► Η κατεστραμμένη από τις ελληνικές δυνάμεις γέφυρα των Λουτρών Σιδηροκάστρου. Η γέφυρα καταστράφηκε από τις δυνάμεις της XVIII Μεραρχίας στις 7 Απριλίου μετά τη σύμπτυξη της μεραρχίας στην ανατολική όχθη των Σιρυμόνων. Η σύμπτυξη διαιτάχθηκε για να αντιμειωποιεί η κάθοδος των Γερμανών στην κοιλάδα της Ροδόπολης την πρώτη μέρα των επιχειρήσεων (φωτ.: Λαογραφικό-Ιστορικό Μονοείο Μιχάλη Τσαρτούδη).

αγώνα σώμα με σώμα και στην εξόντωση των Γερμανών που είχαν εισδύσει. Ταυτόχρονα εκδηλώθηκε αντεπίθεση από τρίμη εφόδους εναντίον των γερμανικών τμημάτων που είχαν επικαθήσει στην επιφάνειά του. Επιθέσεις εναντίον του οχυρού Μαλιάγκα δεν είχαν αποτέλεσμα.

Στη στενωπό του Ρούπελ οι Γερμανοί υπέστησαν εκ νέου πανωλεθρία, παρόλο που τα στούκας έκαναν χρήση βομβών των 500 κιλών. Η παρουσία, όμως του γερμανικού τμήματος στην Γκολιάμα αποδείχθηκε επικίνδυνη καθώς υποδείκνυε στόχους στην αεροπορία, με αποτέλεσμα την καταστροφή μιας πυροβολαρχίας διαμετρήματος 6 δακτύλων (150 κιλ.). Οι δυνάμεις της XVIII Μεραρχίας, αφού ολοκλήρωσαν τη σύμπτυξή τους, κατέστρεψαν τις γέφυρες Λουτρών και Μεγαλοχωρίου.

Στο Μπέλες, τα οχυρά Ιστίμπεν Κελ-

καγιά, αναγκάστηκαν να παραδοθούν, το Αρπαλούκι εκκενώθηκε και μόνο το οχυρό Ποποτλίβιτσα συνέχιζε την αντιστασή του. Μετά από αυτό δυνάμεις της 5ns Ορεινής Μεραρχίας πρωθήθηκαν νοτιότερα φθάνοντας στο Νέο Πετρίτσι. Δυτικότερα στο μέτωπο της XIX Μπλανοκίνητης Μεραρχίας δεν σημειώθηκαν ιδιαίτερα επεισόδια, αλλά η προέλαση της 2ns Τεθωρακισμένης Μεραρχίας στο γιουγκοσλαβικό έδαφος ήταν ραγδαία. Το απόγευμα της 7ns Απριλίου κατέλαβε τη Στρώμνιτσα αναγκάζοντας τους Γιουγκοσλάβους να συμπτυχθούν δυτικά του Αξιού, και δίνοντας τη δυνατότητα στους Γερμανούς να χροιμπούντουν την κοιλάδα του ποταμού για να εισβάλουν στην Ελλάδα και να υπερκεράσουν την οχυρωμένη τοποθεσία. Για την αντιμετώπιση του κινδύνου διατάχθηκε η XIX Μπλανοκίνητη Μεραρχία να επεκταθεί προς αριστερά

και να καλύψει τον διάδρομο του Αξιού, κίνηση απελπισίας περισσότερο, χωρίς πιθανότητα επιτυχίας.

8 Απριλίου

Την 8η Απριλίου η φρουρά του οχυρού Ξήριον αναγκάστηκε να το εκκενώσει. Στο Κάτω Νευροκόπι οι Γερμανοί απέτυχαν και πάλι να καταλάβουν τα οχυρά Πυραμιδοειδές, Λίσσε και Ντάσαβλη, Μαλιάγκα και Περιθώρι. Το ίδιο όμως απέτυχαν και οι προσπάθειες ανακατάληψης του υψώματος Κρέστη από το ελλονικό απόσπασμα Καλαποτίου. Και τη μέρα αυτή διεξήχθησαν σφοδρές μάχες σώμα με σώμα στο Περιθώρι.

Στη στενωπό του Ρούπελ, η κάθοδος δυνάμεων της 5ns Ορεινής Μεραρχίας στο Νέο Πετρίτσι και η παρουσία του τμήματος του 125 ΣΠ στο ύψωμα Γκολιάμα δημιουργούσαν σοβαρότατη απειλή στο αριστερό της XIV Μεραρχίας, π οποία ενισχύθηκε

με διάφορες μονάδες. Στο Μπέλες, παραδόθηκε το οχυρό Ποποτλίβιτσα.

Ενώ, όμως η «γραμμή Μεταξά» παρέμενε σχετικά αρραγής, οι Γερμανοί προπλανούνται πάντα από δύο κατευθύνσεις στα δυτικά του ΤΣΑΜ. Η 2η Τεθωρακισμένη Μεραρχία πέρασε τη μεθόριο κοντά στη Δοϊράνη και κατευθύνθηκε νότια προς Θεσσαλονίκη ανατρέποντας τα ασθενή ελληνικά τμήματα. Ταυτόχρονα, πέντε τάγματα της 6ns Ορεινής Μεραρχίας επιτέθηκαν κατά της τοποθεσίας Κρουσίων, πέτυχαν ρόγιμα δυτικά του υψώματος Δοβά Τεπέ και προπλασαν νότια προς Κιλκίς.

Επειτα από αυτά δεν έμεναν πολλά περιθώρια αντιδράσσοντας στον διοικητή του ΤΣΑΜ αντιστράτηγο Κωνσταντίνο Μπακόπουλο. Δυνατότητα σύμπτυξης της στρατιάς δεν υπήρχε και περαιτέρω συνέχιση των μαχών θα οδηγούσε σε άσκοπη αιματοχυσία. Επειτα από δύο τηλεφωνικές επικοινωνίες με

▲ Κεωανική ομάδα εφόδου αναμένει την πανόρα
▲ Γερμανική ομάδα εφόδου αναμένει την πανόρα
ιων αεροπορικών βομβαρδισμών για να εξορμήσει εναντίον οχυρωμένης θέσης σε κάποιο από τα
οχυρά της «γραμμής Μεταξά» (φωτ.: από την έκδοση *Von den Karawanken bis Kreta*).

τον Αρχιστράτηγο Αλέξανδρο Παπάγο αποφασίστηκε να προταθεί στον διοικητή της 2ns Τεθωρακισμένης Μεραρχίας, αντιστράτηγο Φάιελ η σύναψη έντιμης συνθηκολόγησης. Η πρόταση έγινε δεκτή και η συνθηκολόγηση υπογράφητη στις 14.00 της 9ns Απριλίου στη Θεσσαλονίκη. Σε παράρτημα του πρωτοκόλλου αναγνωρίστηκε ο πρωικός αγώνας του ΤΣΑΜ και εκφραζόταν η επιθυμία να μη σταλούν αξιωματικοί και οπλίτες σε στρατόπεδα συγκεντρωσης. Ακόμα συμφωνήθηκε να παραμείνουν στη θέση τους οι πολιτικές αρχές. Η απόφαση συνθηκολόγησης δυσαρέστησε τα μαχόμενα τμήματα και πολλοί θέλονταν να διαφέύγουν προς τη μαχόμενη ακόμα Ελλάδα, σκέψη που τελικά δεν πραγματοποιήθηκε λόγω αντικειμενικών δυσκερειών.

9 Απριλίου

Κατά τα άλλα, οι μάκες συνεχίστηκαν και την 9η Απριλίου. Στον τομέα της Ταξιαρχίας Νέστου (περιοχή Ξάνθης) οι Γερμανοί απέτυχαν να διαβούν το Νέστο. Στο Κάτω Νευροκόπη, στον τομέα της VII Μεραρχίας, οι Γερμανοί στο ύψωμα Ουσούγια καθηλώθηκαν από τα σφοδρά πυρά του οχυρού Πυραμιδοειδές και του ελληνικού πυροβολικού, ενώ οι ελληνικές δυνάμεις του αποστάσματος Καλαποτίου κατόρθωσαν έπειτα από σκληρή μάχη να ανακαταλάβουν το ύψωμα Κρέστη. Δυτικότερα, στο Συγκρότημα Καραντάγ (XIV Μεραρχία) σημειώθηκαν εντυπωσιακές ελληνικές επιτυχίες. Γερμανική δύναμη, μεγέθους τάγματος, που κατόρθωσε να διεισδύσει τη νύχτα 8-9 Απριλίου στα μετόπισθεν

του Συγκροτήματος Καραντάγ διαμέσου των οχυρών Περιθώρι και Παρταλούσκα, καταδιώχθηκε κατόπιν θαρραλέας αντεπίθεσης μικτού τμήματος από εφεδρικές διμοιρίες, το οποίο συνέλαβε 102 Γερμανούς αιχμαλώτους. Επιπλέον, γερμανική διλοχία που κατάφερε να καταλάβει το ύψωμα Αγιος Κωνσταντίνος, αντιμετώπισε ελληνική αντεπίθεση που κατέληξε στην ανακατάληψη του υψώματος και την αιχμαλωσία 250 Γερμανών.

Στη στενωπό του Ρούπελ, οι απόπειρες των Γερμανών να συντρίψουν την αντίσταση των οχυρών απέτυχαν εκ νέου. Όμως μεγάλη ελληνική επίθεση εναντίον του γερμανικού τμήματος στην Γκολιάμα είχε καταστροφικά αποτελέσματα: 48 νεκροί και περίπου 100 τραυματίες. Δυτικότερα, μόνο η φρουρά τριών πολυβολείων στο Ρουπέσκο συγέχισε την αντίσταση της.

Οι ελληνικές απώλειες σε όλο το μέτωπο του ΤΣΑΜ ανήλθαν σε 1.000 νεκρούς και τραυματίες περίπου. Οι αντίστοιχες γερμανικές ανήλθαν σε 555 νεκρούς, 2.134 τραυματίες, 170 αγνοούμενους, αριθμός που αντιστοιχεί στο μισό των συνολικών απωλειών τους στη διάρκεια της επιχείρησης «Μαρίτα», γεγονός που καταδεικνύει το μέγεθος της ελληνικής αντίστασης. Οι εκδόλωσεις θαυμασμού των Γερμανών (τιμπτικά αγήματα στα οχυρά, δηλώσεις προς Ελληνες αξιωματικούς) και το γεγονός ότι όλοι οι Ελλήνες αιχμάλωτοι αφέθηκαν ελεύθεροι μετά το τέλος των επικειρήσεων, αποτελούν αδιάσειστες αποδείξεις της μακτυπικότητας που επέδειξαν οι ελληνικές δυνάμεις στη «μάχη των οχυρών».

ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ

ΤΡΙΤΗ
8 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1941

Κοπή της Στρατιωτικής Λεωφόρου Αθηνών,
Αθήνα, Ασύρματη Ρεπορτάζ Βίβη Λ. Βεττέλη

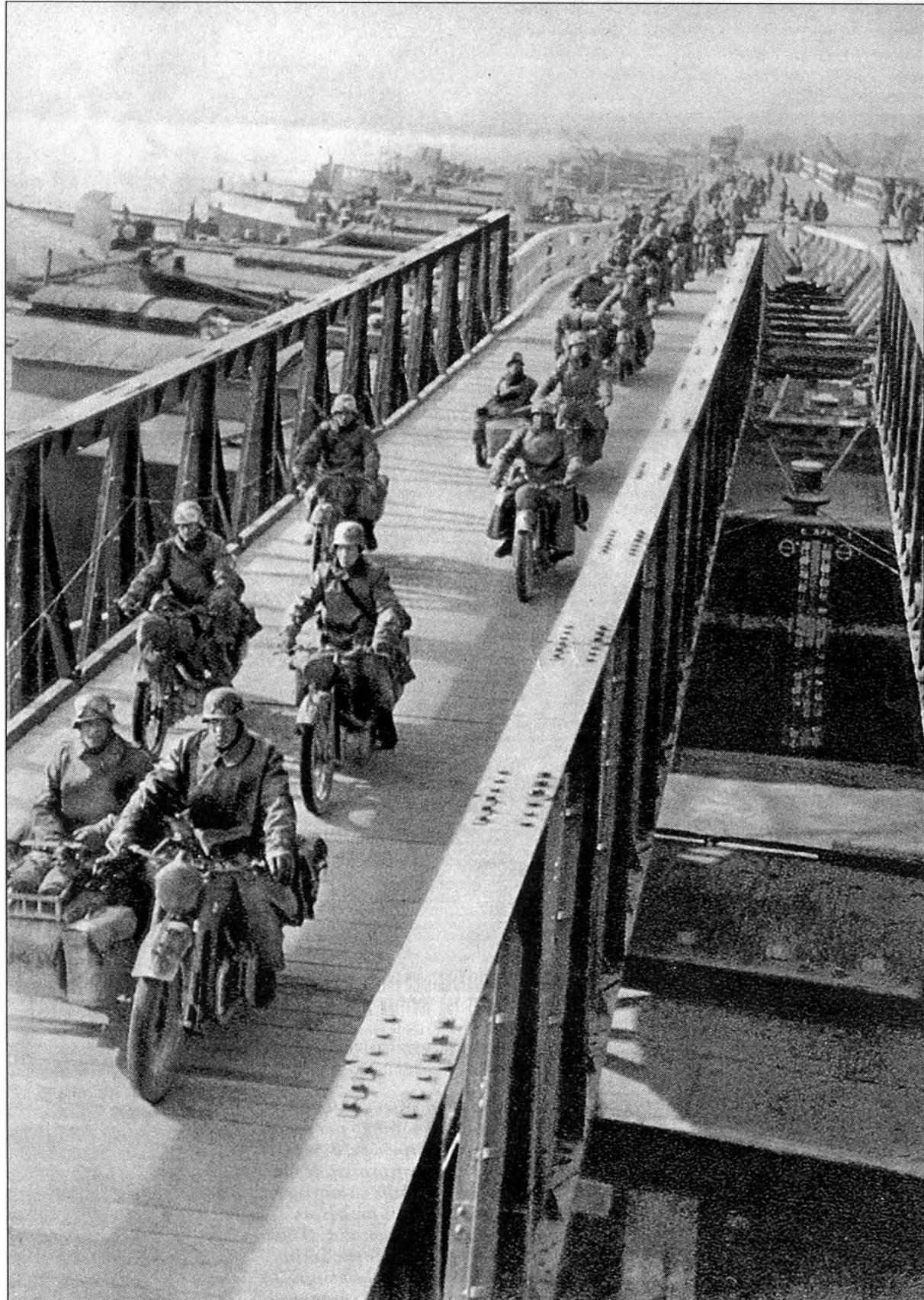
Επίκειος Κώδικας Επιτροπής Εθνικής Αντίστασης

Η ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

Η χθεσινή β' ημέρα του ελληνογερμανικού πολέμου αποτελεί το μεγαλειόδευτερο έπος
εξ ούσην ο απρόμητος ελληνικός ήρωις συνέτριψε κατά την τρισκαίρια ιστορίαν του
ο εχόρος κατόρθωσε, κατοπιν εντατικής προσπάθειας, να είσαι εις το οχυρό περιορι
απελεκτισθών εντός των υπογείων στοον και τελικό το οχυρό εμείνε εις χειρας μας
ουλα Γερμανικά άριμα κατεστράφησεν ύδω την πυροβολια μας- το νύκτερινον ανακοίνων του στρατιτεύο
εις την αλαβανίαν οπου ήριξε και πουτοκαλύκινη δρασίς κατεληφθήσαν οχυρά θεσσαλίας και συνέαφθησαν 500 αιχμαλωτοί

▲ Η εφημερίδα «Ακρόπολις» αναγγέλλει των αποδεκαπισμό των Γερμανών στο οχυρό Περιθώρι, 8 Απριλίου 1941. Την προηγουμένη, γερμανικός λόχος κατάφερε να εισχωρήσει στα υπόγεια έργα των οχυρού στον χώρο της Δ' Διμοιρίας. Ο διοικητής των οχυρού, Λοχαγός Σπυρίδων Λαραίος, δέιταξε συνοκόπιον, με αποτέλεσμα οι Ελληνες να περασποτέσσι των οχυρού, καλά εκπαιδευμένοι από την περίοδο της ειρήνης, να αποδεκαπίσουν το γερμανικό τμήμα (φωτ.: Αρχείο ΕΛΙΑ).

Ρούπελ: μύθος κα

▲ Ο κύριος όγκος των γερμανικών στρατευμάτων που έλαβε μέρος στη βαλκανική εκσφραγία με το κωδικό όνομα «Μαρία», διοχετεύτηκε από τη Ρουμανία στη Βουλγαρία μέσω της μεγαλύτερης ποιέ πλωτής σιρατικής γέφυρας (24 τόννων, 1.200 μέτρων μήκουν, διπλής κυκλοφορίας), που κατασκευάστηκε στο Γούργεβο της Ρουμανίας και ονομάστηκε από δύο όχθες τον Δούναβη. Ξημερώματα 2 Μαρτίου 1941 άρχισε επίσημα η διέλευση προς Βουλγαρία. Στο εξής, τακτική πλέον η ροή των γερμανικών μεραρχιών, κατέβαινε προς τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα σαν μακρύ και ατέλειωτο χαλίβδινο ποτάμι μέσα από πεδιάδες και κοιλάδες, ορεινά περάσματα και πόλεις, όπως το περιγράφονταν Γερμανοί και Ιταλοί πολεμικοί ανταποκριές της εποχής.

Tov HEINZ RICHTER

Καθηγητή Σύγχρονης Ελληνικής
και Κυπριακής Ιστορίας
στο Πανεπιστήμιο των Μάνχαιμ

OTAN στις αρχές Φεβρουαρίου φέτος πετούσα με θαυμάσια ορατότητα σε ύψος 10.000 μ. με ένα Airbus της Cyprus Airways και κοιτούσα το φαράγγι του Στρυμόνα στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, θυμόθυκα για άλλη μια φορά τη στρατηγική σημασία αυτής της τοποθεσίας. Δεξιά από το φαράγγι προς ανατολάς εκτείνονταν η οροσειρά του Βροντού και αριστερά το όρος Μπέλες με την απότομη πλαγιά που φτάνει τα 2000 μ. Η λίμνη της Κερκίνης ήταν γεμάτη σπάτα λιμνούς της Ροδόπης, ούτης της χρονιάς. Οι απότομες βορινές πλαγιές στην αριστερή μεριά ήταν χιονισμένες όπως και οι ορεινοί όγκοι στην ανατολή. Ερχόμενοι από Βορρά βλέπαμε την ασημένια λωρίδα του Στρυμόνα να διασκίζει την στενωπό, το φυσικό οχυρό που προστατεύει τα ελληνικά βόρεια σύνορα με τη Βουλγαρία. Υστερά από λίγα λεπτά πτήσης βλέπουμε την οδό που οδηγεί από το Πετρίτσι δυτικά προς την κοιλάδα του Στρυμόντα, και από εκεί στην, άλλοτε γιουγκοσλαβική, κοιλάδα του Βαρδάρη (Αξιού), τη δεύτερη πολύ μεγαλύτερη πύλη πθανής εισβολής στην Ελλάδα.. Ήταν μια θαυμάσια ειρηνική εικόνα σε ένα λαμπερό ανοιξιάτικο φως.

Η Θωράκιση

Από ψηλά βέβαια αναγνωρίζονταν εύκολα η στρατηγική σημασία της κοιλάδας του Στρυμόνα, από 10.000 μέτρα ύψος όμως δεν φαινόταν ότι τα μακεδονικά αυτά βουνά ήσαν «θωρακισμένα», κατά τη διατύπωση ενός Γερμανού ιστορικού της στρατιωτικής ιστορίας¹, ούτε και ότι αποτέλεσαν πεδίο μάχης μεταξύ Ελλήνων και Γερμανών.

Η «θωράκιση» της συνοριακής μακεδονικής οροσειράς, ήταν μια οχυρωματική γραμμή που άρχιζε δυτικά στο τριεθνές σημείο Βουλγαρίας, Γιουγκοσλαβίας και Ελλάδος και έφτανε μέχρι τη κοιλάδα του Νέστου ακολουθώντας τον ρου του ποταμού προς νοτιοανατολικά. Κυριότερος στόχος της ήταν η αποκοπή όλων των οδών επικοινωνίας με τη Βουλγαρία. Στη Θράκη υπήρχαν μόνο στενοί δρόμοι διαμέσου των ορέων στον Εξίνο και στη Νυμφαία, που ελέγχονταν από μόνιμες οχυρώσεις.

Η βουλγαρική απειλή κατά της Μακεδονίας επικεντρώνονταν σε δύο σημεία: στον στενό ορεινό δρόμο από το Γκότσε Δέλτσεφ προς την Εξο-

Ι Η πραγματικότητα

χή που προάσπιζαν οι οχυρώσεις του Κάτω Νευροκοπίου και στον, κανονικού πλάτους, δρόμο από τη Σόφια στις Σέρρες κατά μήκος του Στρυμόνα.

Το νευραλγικό σημείο της δεύτερης διαδρομής ήταν η στενωπός του Στρυμόνα μέσα από το όρος, η οποία στη βιβλιογραφία συνεχώς αναφέρεται ως διάβαση. Έχει μήκος περίπου 11 χλμ. και το ελάχιστο πλάτος της στο κρίσιμο σημείο είναι 500 μ. Στη δεξιά όχθη του ποταμού βρίσκεται η σιδηροδρομική γραμμή και στην αριστερή ο αμαξιτός δρόμος. Αν ο αντίπαλος κατάφερνε να διαπεράσει τη στενωπό, θα κάνονταν όλη η Μακεδονία λόγω ελλείψεως στρατηγικού βάθους και ως εκ τούτου έπρεπε πάση θυσία να εμποδιστεί αυτή η διείσδυση. Οι Ελληνες τεχνικοί των οχυρώσεων είχαν διαγνώσει αυτόν τον κίνδυνο και είχαν οχυρώσει την περιοχή με οχυρωματικά έργα τόσο πυκνά ώστε μια κατά μέτωπον επίθεση ή να αποκρουστεί ή να πετύχει με τεράστιες απώλειες.

Οι βαριές οχυρώσεις εκτείνονταν δυτικότερα επί του Μπέλες, δεδομένου όμως ότι τα σύνορα ήταν επάνω στις κορυφογραμμές, ήταν φανερό ότι οι θέσεις αυτές δύσκολα μπορούσαν να κρατηθούν. Για τον λόγο αυτό μια πρώτη γραμμή ανάσχεσης οργανώθηκε σε ένα υψηλεύοντα σε υψόμετρο 1.500 μ. στη νότια πλευρά του Μπέλες, κάπου ένα χιλιόμετρο από τα σύνορα. Δεδομένου όμως ότι ούτε αυτή η γραμμή ανάσχεσης ήταν δυνατόν να κρατηθεί, η καθαυτή γραμμή αμύνης τοποθετήθηκε απέναντι από τη σιδηροδρομική γραμμή που διέσχιζε την κοιλάδα και επί του όρους Κρούσια. Η θέση αυτή εκτείνονταν από τη λίμνη της Δοϊράνης, στα αριστερά, ακολουθώντας νοτιοανατολική κατεύθυνση κατά μήκος της λίμνης της Κερκίνης σε υψόμετρο 700 μ., όμως ούτε η γραμμή αμύνης στα Κρούσια ήταν συστηματικά οργανωμένες οχυρώσεις. Ήταν προφανές, από ελληνικής πλευράς, ότι ο απότομος ορεινός όγκος του Μπέλες που αποτελούσε μεγάλο φυσικό εμπόδιο, απέκλειε κάθε επίθεση μεγάλης στρατιωτικής μονάδας.

Στα Κρούσια βρίσκονταν σε πολεμική ετοιμότητα και το ελληνικό πυροβολικό το οποίο με έμμεσες βολές μεγάλης κλίσης θα μπορούσε να ανοιχεί πυρ κατά των επιτιθεμένων εναντίον των οχυρώσεων. Υπό την προϋπόθεση της ύπαρξης εφεδρικών μονάδων οι οποίες θα υπερασπίζονταν τις θέσεις Μπέλες-Κρούσια και θα ενεργούσαν αντεπιθέσεις στις αμφίρροπες εμπλοκές, τότε οι υπερασπιστές της Μακεδονίας θα είχαν πολλές πιθανό-

► Ο αγιοτράπηγος Κων/νος Μπακόπουλος, διοικητής των Τμήματος Σιραπίας Αγαπολικής Μακεδονίας, με έκθεοή του (5/3) στον Παπάγο πρόσεινε αναθεώρηση των οχεδίον αμάντης. Οι επανειλημμένες συνοέργεις που προκάλεσε η έκθεση, ανέδειξαν την οξεία διαφωνία που υπήρχε μεταξύ Ελλήνων και Βρετανών επιελών. Σε κοινή σύσκεψη στη Θεσσαλονίκη (25/3) χαρακτηριστικό είναι αυτό που είπε ο Μπακόπουλος απενθυνόμενος στον Βρετανό ταξίαρχο Τοάρικιουν χωρίς να πάρει απάντηση: «Η Ιστορία δεν είναι δινατόν παρά να καταλογίσει ως σιραπηγικόν οφάλμα την ιοιαντην κατανομή των δυνάμεων». Η εξέλιξη των δικαίωσε πικρά. Για να αποφύγει την περιπτή αιματοχυΐα αναγκάστηκε να διαπραγματευτεί υπογράφοντας στη Θεσσαλονίκη (9/4) την παράδοση ολόκληρης της Σιραπίας στους Γερμανούς.

Τη γενναιότητα των Ελλήνων σεβάστικαν οι Γερμανοί κατά τη συνθηκολόγηση

▼ Γερμανός της διαβόητης Γκεστάπο επικεφαλής οδηγεί σε καταυλιού Ελληνες στρατιώτες που αιχμαλωτίστηκαν τις τελενταίες ημέρες του Απριλίου 1941. Η γενναιότητα ήταν αντή που οδήγησε τον ίδιο τον Χίλιερ και με διαταγή του (3/5) όλοι οι αιχμαλώτοι, στρατιώτες και αξιωματικοί, που έφταναν τις 220 χιλιάδες, αφέθηκαν ελεύθεροι, ενώ αντίστοιχα, 1,5 εκατομμύριο Γάλλοι στρατιώτες ή και από άλλες χώρες της Ευρώπης, κρατήθηκαν σε γερμανικά στρατόπεδα μέχρι τον Μάιο του '45 (φωτ.: Βάσος Π. Μαθιόπολος «Εικόνες Καισάρης», ΕΡΜΗΣ, 1990).

▲ Γερμανοί σε φάτνια πυροβολείου του οχυρού Ρούπελ μετά τη ονυθηκολόγηση. Τα βαριά πυρά που δέχτηκε είναι εμφανή.

τπτες μιας αποτελεσματικής άμυνας - τουλάχιστον κατά του αντιπάλου για τον οποίο είχε κατασκευαστεί η αμυντική αυτή γραμμή: του βουλγαρικού στρατού.

To Ρούπελ

Το πιο γνωστό από τα οχυρά ήταν το Ρούπελ το οποίο βρίσκονταν σε μια προεξέχουσα υψηλή θέση του ορεινού όγκου επί της αριστερής όχθης του Στρυμόνα. Ήταν το κριτικότερο σημείο. Οταν τον Μάρτιο του 1941 ο αρχηγός της βρετανικής αποστολής στρατηγός Χέιγουντ επισκέφτηκε τα μακεδονικά οχυρά είχε μείνει κατάπληκτος από το ιθικό των υπερασπιστών: *Eixa εντυπωσιαστεί από το υψηλό φρόνημα των ανδρών και των αξιωματι-*

κών της περιοχής αυτής... Ο διοικητής του οχυρού Ρούπελ... είπε ότι είχε τρόφιμα για ένα μήνα και ότι θα μπορούσε να κρατήσει άλλο ένα δεκαπενθήμερο χωρίς [εφόδια]. Το πολεμικό πνεύμα είναι θαυμάσιο, οι διοικητές θα συνειδητοποίησουν όμως την έλλειψη των αντιαρματικών και της αεροπορίας και παν' απ' όλα την έλλειψη εφεδρειών. Θα αντιληφθούν επίσης ότι διατηρώντας τις γραμμές αμύνης τόσον λεπτές θα είναι δυνατή η διείσδυση ανάμεσα στις οχυρώσεις θέσεις πολύ γρήγορα και γι' αυτό ανωφελής η διεξαγωγή επιχείρησης καθυστέρησης...

Διαφωνία

Οι διοικητές του Τμήματος Στρατιάς Ανατολικής Μακεδονίας (ΤΣΑΜ) εί-

χαν αναγνωρίσει την αδυναμία της θέσης τους. Ο διοικητής του ΤΣΑΜ, αντιστράτηγος Κωνσταντίνος Μπακόπουλος, περίμενε την κύρια επίθεση με μονάδες ορεινού πολέμου από την οροσειρά του Μπέλες και αρμάτων κατά μήκος της κοιλάδας του Στρυμόνα και εκτός αυτού υπέθετε ότι ο εχθρός θα διείσδυε μέσω της διόδου του Κοστουρίνου στην κοιλάδα του Αξιού, υπερφαλαγγίζοντας τις συνοριακές οχυρώσεις⁴. Αναλογιζόμενος την κατάσταση αυτή ο Μπακόπουλος συμβούλευσε τον Αρχιστράτηγο Παπάγο να αποσύρει τα στρατεύματα από τη Μακεδονία και να τα παρατάξει στη γραμμή του Αλιάκμονα όπου υπήρχαν αυξημένες δυνατότητες αμύνης. Ο Παπάγος απέρριψε με έμφαση αυτή την πρόταση. Τέλο Μαρτίου, ο Μπακόπουλος επανέλαβε την πρόταση μαζί με τον διοικητή του Τμήματος Στρατού Κεντρικής Μακεδονίας (ΤΣΚΜ), Ιωάννη Κοτούλα, υπό της διαταγής του οποίου ήσαν οι δυνάμεις του Αλιάκμονα. Σε κοινή σύσκεψη μαζί τους στην Αθήνα ο Αρχιστράτηγος απέρριψε πάλι την πρόταση οπισθοχώρησης. Συγκλονισμένος ο Μπακόπουλος δήλωσε ότι η διατήρηση του στρατού στη «γραμμή Μεταξά» τον καταδικάζει στην αιχμαλωσία. Επ' αυτού ο Παπάγος απάντησε ότι δεν περιμένει από το Τμήμα Στρατού Ανατολικής Μακεδονίας στρατιωτικά κατορθώματα αλλά ότι θα κρατήσει ψηλά την τιμή των όπλων της πατρίδας⁵. Ήταν η ίδια στάση όπως η αντίδραση του στρατηγού Κατσιμπότρου, διοικητού της 8ης Μεραρχίας Ηπείρου, όταν έλαβε μια παρόμοια διαταγή. Αυτό σήμαινε ότι το Γενικό Επιτελείο Στρατού στην Αθήνα θυσίαζε το τμήμα στρατού του Μπακόπουλου σε έναν αγώνα χωρίς νόμα.

Το επιτελικό σχέδιο

Το σκεπτικό του Μπακόπουλου ήταν από κάθε άποψη σωστό. Το αρχικό σχέδιο επίθεσης της 12ης γερμανικής στρατιάς δεν περιλάμβανε επίθεση μέσω γιουγκοσλαβικού εδάφους και είχε διαμορφωθεί ως εξής: Το XVII Ορεινό Σώμα, που αποτελείτο από την 5η και 6η Ορεινές Μεραρχίες, το 125ο Σύνταγμα Πεζικού θα ανελάμβανε διάνοιξη στον Στρυμόνα. Η 6η Ορεινή Μεραρχία (Schoerner) θα παρέκαμπτε τον ορεινό όγκο του Μπέλες από δυσμάς και θα προωθείτο ώς τη Ροδόπολη. Η 5η Ορεινή Μεραρχία (Ringel) θα αναλάμβανε την εκπόρθηση των οχυρώσεων δυτικά της στενωπού του Στρυμόνα και, εν συνεχείᾳ, μαζί με την 6η Ορεινή την επίθεση εκ των νώτων κατά της στενωπού. Το ενισχυμένο 125ο Σύνταγμα Πεζικού θα επιτίθετο κατά της στενωπού κατά μέτωπον καταστρέφοντας τις οχυρώσεις στο δεξιό και αριστερό πλευρό. Εκτός αυτών το επιτελικό σχέδιο προέβλεπε την προώθηση της 72ης Μεραρχίας πεζικού στο αριστερό της παράταξης μέσω Νευροκοπίου προς τις Σέρρες.

Το επιτελικό αυτό σχέδιο ήταν ένα από τα δύο που είχαν «δοκιμαστεί» για τη διάσπαση της «γραμμής Μαζινό» το 1940. Το πρώτο [σχέδιο] που πρόβλεπε την παράκαμψη των οχυρώσεων με άρματα μάχης και την επίθεση

εκ των νώτων, δεν ήταν εφαρμόσιμο στη περίπτωση Ρούπελ, λόγω της τοπογραφικής διαμόρφωσης, ενώ το δεύτερο προέβλεπε τη διείσδυση με ειδικές δυνάμεις στα ασθενέστερα σημεία της εχθρικής παράταξης και της εν συνεχείᾳ εκ των νώτων επίθεσης. Για πο λόγο όμως διατάχθηκε η κατά μέτωπον επίθεση, που δεν προβλέπονταν από το σχέδιο, αφίσταται της λογικής.

Ανατροπή του σχεδίου

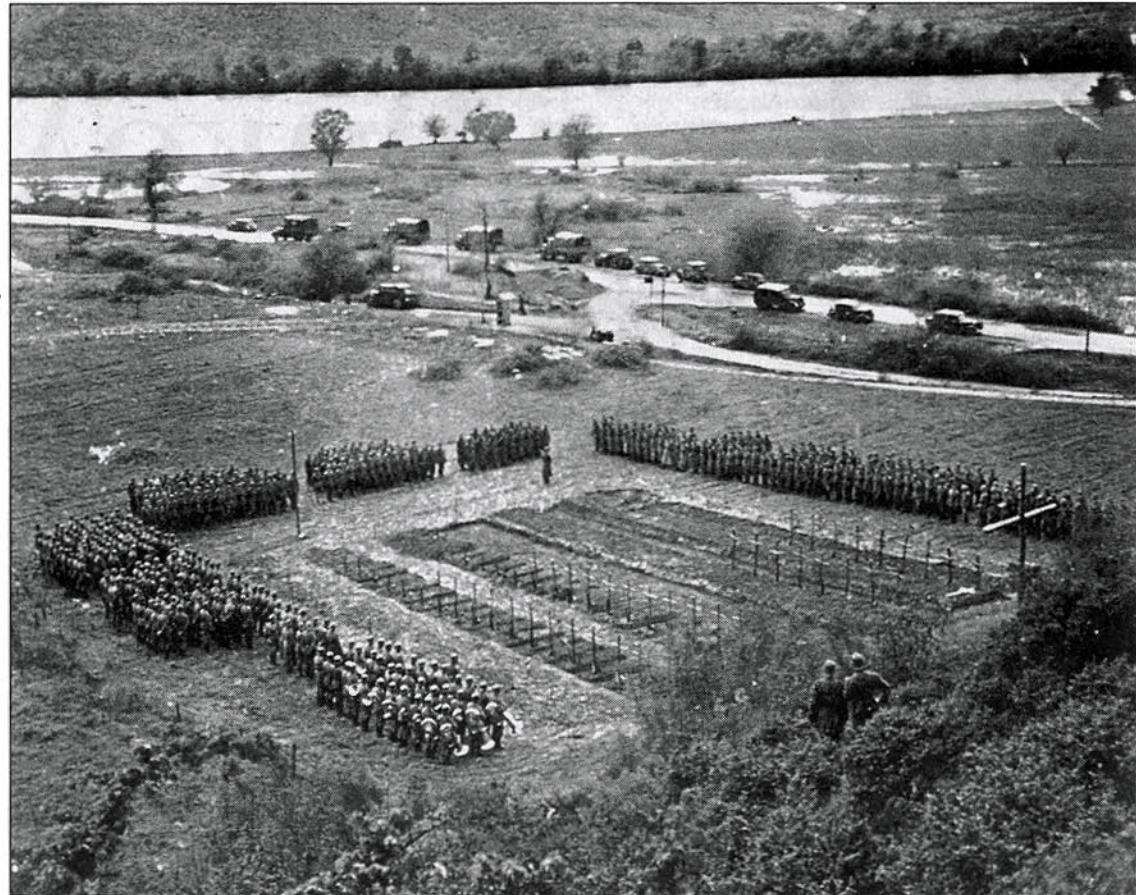
Στις 27 Μαρτίου όμως συνέβη ένα ιστορικό γεγονός το οποίο ανέτρεψε τους γερμανικούς σχεδιασμούς: ένα φιλοβρετανικό πραξικόπημα οδήγησε τη Γιουγκοσλαβία σε αλλαγή στρατοπέδου και τον Χίτλερ στην επίθεση εναντίον της. Την ίδια μέρα, η Οδηγία 25 του Φύρερ έδωσε τη δυνατότητα στο XVIII Ορεινό Σώμα να επιτεθεί κατά της «γραμμής Μεταξά» διαμέσου γιουγκοσλαβικού εδάφους⁶. Εγίνε αμέσως αναδιάταξη των δυνάμεων και διατάχθηκε η 2η Τεθωρακισμένη Μεραρχία να διεισδύσει στο γιουγκοσλαβικό έδαφος μέσω της κοιλάδας του Στρούμνιτσα και στη συνέχεια, με ελιγμό προς Νότον, να προελάσει κατά μήκος της λίμνης Δοϊράνης, και να ενωθεί με την 6η Ορεινή Μεραρχία με στόχο τη Θεσσαλονίκη. Το σχέδιο αυτό ήταν μια κλασική κυκλωτική επίχειρση που θα οδηγούσε ασφαλώς σε επιτυχία.

Με το εγχείρημα αυτό η επίθεση της 5ης Ορεινής Μεραρχίας και του 125 Συντάγματος καθίστατο περιττή, ήδη από τη στιγμή που θα άρχιζε η επίθεση στις 6 Απριλίου. Παρ' όλη όμως τη νέα στρατηγική προοπτική οι διοικούντες το XVIII Ορεινό Σώμα επέμειναν στην εφαρμογή του αρχικού σχεδίου. Άν σε αυτή την απόφαση έπαιχαν κάποιο ρόλο η επαγγελματική ακαμψία ή θέματα γοπτρού, ή οι ίδιοι οι χαρακτήρες των διοικητών, δεν είναι πια γνωστό, υπάρχουν όμως ενδείξεις ότι οπωσδήποτε συνήργησαν η έπαρση, η ξεροκεφαλιά και ο ανταγωνισμός μεταξύ των Οπλών και ίσως μάλιστα και έθνοτοπικοί ανταγωνισμοί. Το αποτέλεσμα όμως ήταν άσκοπες μεγάλες απώλειες⁷.

Κυριότερα περιστατικά

Οι λεπτομέρειες των μαχών έχουν επανειλημένως αναλυθεί και από τις δύο πλευρές των [τότε] αντιμαχομένων, ούτως ώστε στο σημείο αυτό να περιορισθούμε στα κυριότερα περιστατικά. Η 6η Ορεινή Μεραρχία έφτασε τον επιδιωκόμενο στόχο της ήδη από την πρώτη μέρα. Η 5η Ορεινή Μεραρχία ενεπλάκη σε σκληρούς αγώνες λόγω της πρωικής άμυνας των οχυρών, στις 8 Απριλίου, όμως, είχε επιτευχθεί η διάσπαση και η κατάληψη και των τριών αμαξιών οδών διαμέσου του όρους και έγινε δυνατή η πρόωθηση του πυροβολικού. Οι κατά μέτωπον επιθέσεις, όμως, στη στενωπό «κόλλησαν» εκτός από μερικές τοπικές διεισδύσεις. Τα οχυρά Ρούπελ, Παλιούρόνες και Καρατάς πρόβαλαν πρωική αντίσταση και παραδόθηκαν μόνο όταν συνθηκολόγησε το Τμήμα Στρατιάς Ανατολικής Μακεδονίας

► Γερμανικό νεκροιαφέρο οπού Προμαχώνα. Οι Γερμανοί στρατιώτες αποδίδουν την επιφύλαξη στους νεκρούς συμπολεμούς τους (φωτ.: Λαογραφικό - Ιστορικό Μουσείο Μιχάλη Τσαρούδη).

(ΤΣΑΜ). Η αγωνιστική δύναμη και το πνικό των πληρωμάτων των οχυρών ήταν αδιάπτωτα. Οι μάχες αυτές έδειχναν δύο πράγματα:

Μία κατά μέτωπον επίθεση εναντίον αυτών των βαρέως εξοπλισμένων οχυρώσεων δεν θα ήταν δυνατή, παρά μόνο με τεράστιες απώλειες. Οι δυνάμεις του 125ου Συντάγματος ήταν τελείως ανεπαρκείς για την κατά μέτωπον επίθεση στα στενά του Ρούπελ. Οι επιτυχίες των αμυνθέντων απέδειχαν ότι οι κατασκευαστές των οχυρώσεων στα στενά του Στρυμόνα είχαν διαλέξει τη σωστή ταχική, δινοντας στους υπερασπιστές την δυνατότητα αμοιβαίας υποστήριξης με διασταυρούμενα πυρά. Επίσης απέδειχαν ότι οι διεισδύσεις τμημάτων των επιτιθεμένων είχαν μικρή σημασία, όταν οι αμυνόμενοι έχουν τη βούληση να αντισταθούν και έχουν στη διάθεσή τους αρκετές εφεδρείς ώστε να καταπολεμήσουν τους διεισδύσαντες⁸.

Αμοιβαίος σεβασμός

Ολοι όμως οι παράγοντες αυτοί έχουν μικρή αξία όταν κατορθωθεί η παράκαμψη και η υπερφαλάγγιση των θέσεων, όπως έγινε και σε αυτή τη περίπτωση.

Η ελληνική βιβλιογραφία αναδεικνύει σε αληθινό μύθο τις μάχες στον οχυρό Ρούπελ⁹. Ακόμα, μέχρι το 1990, η επίθεση του 125 Συντάγματος κατά της «γραμμής Μεταξά» είχε εξαρθεί¹⁰. Στους στρατιωτικούς εποκέπτες του Ρούπελ το οχυρό εκθειάζεται ως «απόρθητο φρούριο» δείχνοντάς τους την κορυφή του λόφου του Προφήτη Ηλία¹¹.

Η μυθοποίηση αυτή του Ρούπελ δεν είναι, όμως, αναγκαία διότι η γενναιότητα όλων των οχυρών είναι που ανάγκασε τον συνθηκολόγησέ σε εύκολες

War telegrams and Memoranda, 1940-1943 (Nendeln, Liechtenstein : KTO-Press, 1976)

4. Richter, θ.π. σ. 423-424.

5. Ως άνω σ. 425.

6. Ως άνω σ. 440-441.

7. Ο Buchner στη σοβαρή μελέτη του σχετικά με τις απώλειες αναφέρει 480 νεκρούς, 1.750 τραυματίες και 70 εξαφανισθέντες. Alex Buchner, «Der deutsche Griechenlandfeldzug» (Heidelberg, 1957). Επίσης σχετικό: Detlef Vogel Das Eingreifen Deutschlands auf den Balkan., Militaergeschichtliches Forschungsamt. Τα αναφερόμενα από τον Παπάγο (15.000) είναι υπερβολικά: Αλεξάνδρου Παπάγου «Η Μάχη της Ελλάδος 1940-41», Αθήνα 1949, σ. 158.

8. Richter, σ. 453.

9. Χρίστος Ζαλοκώστας, «Ρούπελ», Αθήνα, Εστία, 1945.

10. Αγγελος Τερζάκης, «Το Ελληνικόν Επος 1940-1941», Αθήνα ΓΕΣ, 1990, σ.157.

11. Ημετίσιο στρατιωτικό κείμενο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Alex Buchner, «Die berühmten gepanzerten Berge Makedoniens» Περιοδικό Die Gebirgstruppe, 13:2 (1964).

2. B.L. Heinz Richter, «Η Ιταλογερμανική επίθεση κατά της Ελλάδος», Εκδ. Γκοβόστη 1998.

3. Great Britain -Cabinet Office, Cabinet History Series, Principal

► Σημαία του οχυρού Ρούπελ. Τη σημαία είχε αποκομίσει ως λάφυρο Γερμανός στρατιώτης, ο οποίος την επέστρεψε μεταπολεμικά στην Ελλάδα (φωτ.: Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος).

Η συνθηκολόγηση

▲ Γερμανοί πειρώτες ημέρες οπην παραλία της Θεσσαλονίκης με τον Λευκό Πύργο να δεοπόζει, μεταμορφωμένος με χρώματα παραλλαγής. Η κατάληψη της πόλης (9/4) έφερε ραγδαίες εξελίξεις. Η Σιραιά της Ανατολικής Μακεδονίας, εγκλωβισμένη, αναγκάζεται την ίδια μέρα να υπογράψει Πρωτόκολλο εκεχειρίας που καθόριζε την τέχνη όλων των στρατευόμενων. Οι Γερμανοί, προελαύνοντας προς νότον, έρχονται για πρώτη φορά (10/4) σε επαφή με τις βρετανικές δυνάμεις, ενώ (15/4) αποφασίζεται η σύμπνξη στο Αλβανικό Μέσωπο, στην Αθήνα ανιστονεί (18/4) ο πρωθυπουργός Αλέξ. Κοριζής και ο βασιλιάς με την κυβέρνηση Τσούδερού αναχωρεί (23/4) για Κρήτη. Την επομένη (24/4) αρχίζει ο σταδιακά και η αποχώρηση των Βρετανών από την ημερωτική Ελλάδα. Ο επίλογος της βαλκανικής εκσιρατίας των Γερμανών με το κωδικό όνομα «Μαρία» θα γραφεί (29/4) στην Καλαμάτα συλλαμβάνοντας 7.000 αιχμαλώτους των Βρετανικού Έκσιρατενικού Σώματος. Με την κατάληψη της Σάμου (8/5) ολόκληρη πλέον η Ελλάδα, πληγή της Κρήτης, θα βρεθεί υπό γερμανική, ιαλική και βούλγαρη κατοχή. Αστραπαία όλα μέσα σε έναν μήνα (φωτ.: Λαογραφικό - Ιοιορικό Μουσείο Μιχάλη Τοαριοΐδη).

Του ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗ

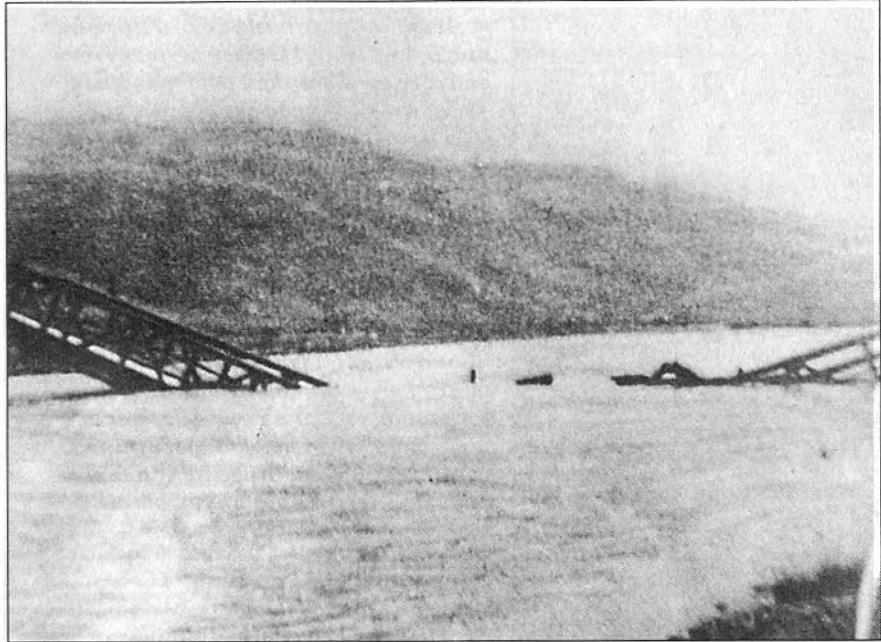
Καθηγητή Σύγχρονης Ιστορίας
στο Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η ΚΑΤΑΛΗΨΗ της Θεσσαλονίκης από τα γερμανικά στρατεύματα και η συνθηκολόγηση του Τμήματος Στρατιάς Ανατολικής Μακεδονίας (ΤΣΑΜ) έλυσε με τον δυσμενέστερο για την ελληνική πλευρά τρόπο το πρόβλημα της διαιρέσεως των δυνάμεων και τερμάτισε τις αμήκανες και άκαρπες αναζητήσεις για μια γραμμή άμυνας που θα ήταν ταυτόχρονα αποτελεσματική, θα προάσπιζε το μέγιστο του εθνικού εδάφους, θα ικανοποιούσε τη βρετανική πλευρά και θα στήριζε τυχόν γιουγκοσλαβική άμυνα. Τερμάτισε την αναζήτηση του φαντασιακά ιδανικού με άλλα λόγια και έθεσε, από τις 10 Απριλίου κιόλας, την ελληνική και βρετανική στρατιωτική πυγεσία, μπροστά σε δυσεπίλυτα προβλήματα. Η προέλαση των Γερμανών στο

Μοναστήρι προκαλούσε νέους πονοκεφάλους τη στιγμή που, ο ώς τότε δυσμενής για τη συμμαχική πλευρά συσχετισμός δυνάμεων είχε καταλυτικά ανατραπεί μετά την παράδοση 40 περίπου ταγμάτων (χωρίς να υπολογιστούν οι δυνάμεις των οχυρών) στην ανατολική και κεντρική Μακεδονία. Στην ουσία, διπλα στο ανεπαρκέστατο Βρετανικό Εκστρατευτικό Σώμα, βρίσκονταν μόνο δύο ελληνικές μεραρχίες, η ΧΙΠ και η ΞΧΠ, με 18 τάγματα επερόκλητης σύνθεσης. Μεγάλο ποσοστό των οπλιτών τους ήταν αποθεραπευθέντες τραυματίες του αλβανικού μετώπου, ενώ περιλάμβαναν επίσης πολλούς νεοεπιστρατευθέντες ή και Δωδεκανήσιους εθελοντές. Δεν ήταν οπωσδήποτε η ιδανική δύναμη για να αντιταχθεί στον γερμανικό στρατό του 1941.

Μόνον αψιμαχίες

Η ταχύτατη προέλαση των Γερμανών στον διάδρομο Μοναστήρι-Φλώρινα έθεσε σε νέα δοκιμασία τις δυστυχι-

► Βαρύ για τυκτιές να ονταντούν αιχμάλωτοι από τους ηττημένους. Υποχωρώντας τα ελληνικά τμήματα από την Αλβανία καταστρέφονταν γέφυρες (φωτογραφία), δρόμους και οιδίους άλλο αναχαίτιζε την προέλαση των Ιταλών, αφού ο κίνδυνος εγκλωβισμού των ελληνικών δυνάμεων της Αλβανίας ήταν άμεσος (φωτ.: Βάσος Π. Μαθιόπουλος «Εικόνες Κατοχής» ΕΡΜΗΣ, 1990).

▼ Θεοσαλονίκη, απόγευμα 23 Απριλίου 1941. Ο αντιοτράπηγος Γ. Τσολάκογλον περιοιοτοιχομένος από ανώτερονς Γερμανούς και Ιταλούς αξιωματικούς εισιταίζει την υπογράφει την οριστική Σύμβαση Συνθηκολόγησης εν αγορίᾳ της κυβέρνησης και των αρχιοτραπίγον Α. Παπάγον. Την ίδια ημέρα ο Παπάγος υπέβαλε παραίηση και έγινε δεκτή τηλεγραφικώς από τον βασιλιά, που μόλις είχε φιάσει στην Κρήτη. Ανθημερόν ο Τσολάκογλον επιστρέφει στα Γιάννενα όπου ως διοικητής του Γ' Σώματος είχε υπογράψει (20 και 21/4) τα δύο προσύμφωνα οννθηκολόγησης. Στις 25/4 αναχωρεί για την Αθήνα και στις 29/4 οχυραίζει την πρώτη και τυχική κυβέρνηση. Από το Δικαστήριο των δωσιλόγων το 1945, η πράξη του κρίθηκε ως ενέργεια εοχάτης προδοσίας και καταδικάστηκε στην εοχάτη των ποινών. Ωστόσο, το Δικαστήριο εξέφρασε την ευχή για μην εκτελεστεί η απόφαση (φωτ.: Βάσος Π. Μαθιόπουλος «Εικόνες Κατοχής», ΕΡΜΗΣ, 1990).

σμένες αυτές μονάδες. Κάτω από έναν εκθρικό ουρανό χρειάστηκε να ελιχθούν για να καταλάβουν νέες θέσεις άμυνας, τις οποίες μάλιστα ελάχιστα προλάβαιναν να οργανώσουν. Από το Πισοδέρι ώς τις διαβάσεις του Ολύμπου το μέτωπο των 170 χιλιομέτρων που σχηματίστηκε από τις μονάδες αυτές και τους 50.000 Βρετανούς, Αυστραλούς και Νεοζηλανδούς στρατιώτες, ελάχιστες ελπίδες είχε απέναντι στις τρεις μεραρχίες αρμάτων και τις τέσσερεις πεζικού που έρχονταν εναντίον τους. Στην πραγματικότητα ούτε μάχη δεν ήταν δυνατόν να δοθεί. Υστερά από λίγες αφιμακίες ακολούθησαν νέες διαταγές σύμπτηξης. Μέσα σε τρεις μέρες αλλεπάλληλων υποχωρήσεων το Τμήμα Στρατιάς Κεντρικής Μακεδονίας (οι XII και XXI Μεραρχίες δηλαδή) διαλύθηκε πρακτικά και από τις 15 Απριλίου το Βρετανικό Εκστρατευτικό Σώμα απέμενε η μόνη δύναμη που έφραζε τις προσβάσεις προς την κεντρική και νότια Ελλάδα.

Ο στρατός της Αλβανίας

Οι εξελίξεις στα ανατολικά άφηναν έκθετο τον στρατό της Αλβανίας. Οι ραγδαίες εξελίξεις προσπέρασαν και εδώ τους δισταγμούς, τις αντιφάσεις και τη διάχυτη αμπλανία. Το πρόβλημα ήταν λεπτό. Ο στρατός της Αλβανίας ήταν στρατός νικητών. Δεν είχε χάσει καμία χωρίς όμως και να πετύχει το αποφασιστικό πλεονέκτημα. Το ερώτημα που προέκυπτε ήταν πώς αυτή η πρόσφατη δόξα μπορούσε να ενταχθεί στις νέες εξελίξεις και να τις επιπρέψει. Με άλλα λόγια πολλοί σκέφτονταν ότι ο πόλεμος μπορούσε να λήξει εδώ με βάση τα τετελεσμένα: η Ελλάδα έκασε από τη Γερμανία, είχε όμως νικήσει την Ιταλία. Στις διαπραγματεύσεις της ειρήνης η βάση αυτή θα μπορούσε ίσως να περιορίσει τις ζημιές της ήττας. Ας μην ξενάμε ότι η εθνική επικράτεια του 1940 είχε διαμορφωθεί σε πρόσφατες μόλις εποχές, πριν από 18 μόλις χρόνια και, ως εκ τούτου, ήταν ακόμα ρευστή και ανατρέψιμη. Η Ιταλία με τις συγκεκριμένες εδαφικές διεκδικήσεις της και τη σταθερή ιδέα για ανάπλαση -προς όφελός της- των Βαλκανίων θεωρούνταν σαφώς πιο αντουχητικός κίνδυνος απ' ότι η μακρινή και αδιάφορη Γερμανία. Οσο για τον επαύριο της τελευταίας, τη Βουλγαρία, πολλοί σκέφτονταν πως η Ελλάδα είχε πολὺ περισσότερα να προσφέρει σε τυχόν γερμανική διαμεσολάβηση ανάμεσα στις δύο χώρες.

Δισταγμοί και καθυστέρηση

Οι παραπάνω σκέψεις, ισχυρές σε στρατιωτικά αλλά και πολιτικά επίπεδα, αντικατοπτρίζονταν στις εξελίξεις. Η απόφαση για εκκένωση της Αλβανίας και υποχώρηση του εκεί στρατού σε λιγότερο εκτεθειμένες θέσεις πάρθηκε με μεγάλους δισταγμούς και ακόμα μεγαλύτερη καθυστέρηση. Αν και οι σχετικές αποφάσεις πάρθηκαν -κάτω από την πίεση των γεγονότων- στις 9 Απριλίου, η εκτέλεση των σχετικών δισταγών άρχισε μόλις στις 12 και αφορούσε μόνο το ανατολικό κέρας του μετώπου, το Τμήμα Στρατιάς Δυτι-

◀ Ανιψη την εικόνα εμφάνιζε ο Πειραιάς στις 6 Απριλίου '41, αφού δέχτηκε έναν από τους οφοδρότερους βομβαρδισμούς. Το λιμάνι καταστράφηκε εντελώς και μαζί μεγάλος αριθμός εμπορικών πλοίων. Την ίδια εικόνα παρονοίαζαν και άλλα αστικά κέντρα όπως Θεοοαλογίκη, Βόλος, Λάρισα, Λαμία, Σκαραμαγκάς κ.ά., πις πρώτες ημέρες της γερμανικής επίθεσης. Η Ελλάδα δεν ανεμετέρειτο μόνο οι μέιωση, αλλά συγχρόνως, με τα πρωτοφανή νέα δεδομένα της γερμανικής πολεμικής μηχανής, που άλλαξε άρδην τη μέχρι τότε εικόνα των πολέμων και των καταστρεπτικό πόλεμο φθοράς στα μετόπισθεν. Κατά κοινή παραδοχή, τόσο αντιπάλων όσο και συμμάχων, τα αντιμετώπισε με γενναιότητα και ανισθνοία (φωτ.: ουλλογή Μ. Γ. Τοάγκαρη).

κής Μακεδονίας (ΤΣΔΜ) δηλαδή. Στον δυτικό τομέα, εκείνο του Τμήματος Στρατιάς Ηπείρου (ΤΣΗ) η αντίστοιχη κίνηση άρχισε μόλις στις 13 προς 14 του μήνα και αφορούσε κατ' αρχήν μία μόνο μεγάλη μονάδα, την Υπ Μεραρχία Κρήτης. Την ίδια δηλαδή ώρα που οι γερμανικές προφυλακές πλησιάζαν την Κοζάνη. Το Α' Σώμα Στρατού, η πιο δυτική από τις μεγάλες μονάδες του ΤΣΗ, βρισκόταν ακόμα στις αρχικές του θέσεις στις 16 Απριλίου, όταν πλέον τα γερμανικά στρατεύματα άρχιζαν την είσοδό τους στη Θεσσαλία...

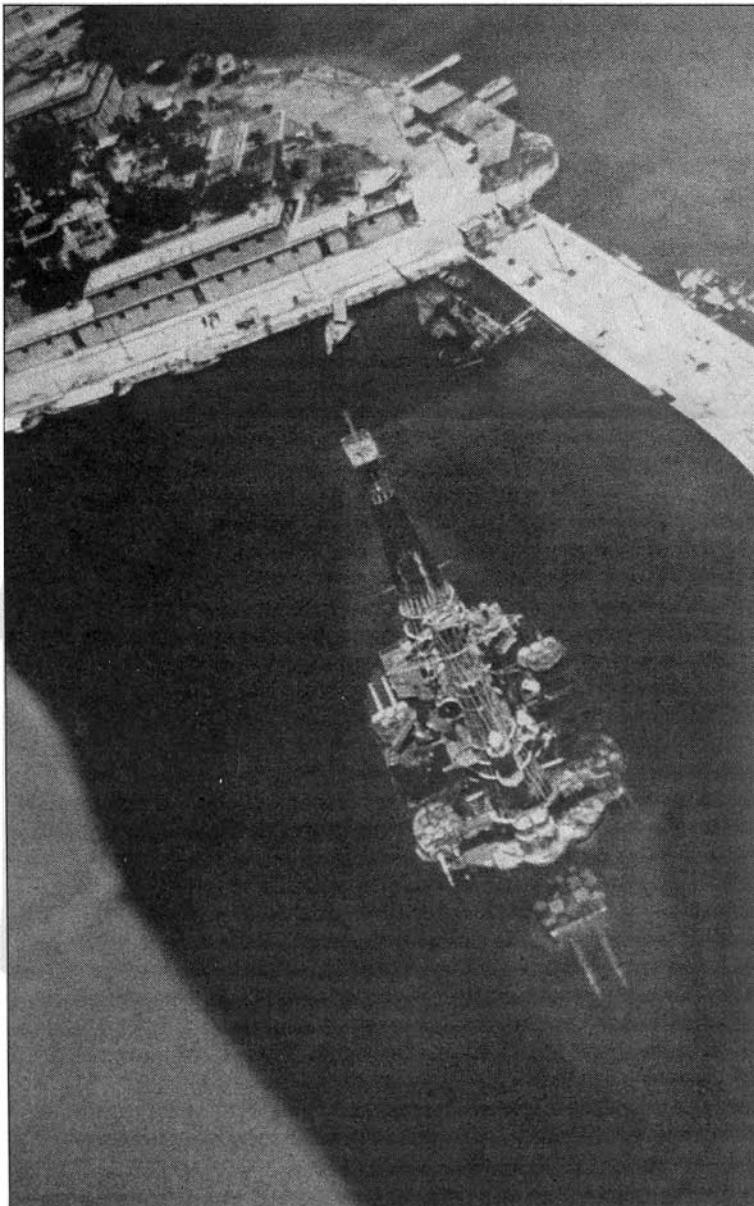
Κακές ειδήσεις

Ο στρατός της Αλβανίας ήταν ένας καταπονημένος οργανισμός, στα όρια σχεδόν της αντοχής του. Η πολύμπονη ήδη στασιμότητα του μετώπου σε ιδιαίτερα αντίξεις γεωγραφικές και κλιματικές συνθήκες είχε υποσκάψει τον ενθουσιασμό των στρατιωτών. Η τρομερή φθορά

των μεταγωγικών κτηνών δυσκόλευε τον εφοδιασμό της πρώτης γραμμής ενώ τα όπλα, ιδιαίτερα τα αυτόματα, βρισκόταν σε άθλια κατάσταση. Οι μονάδες είχαν ήδη μειωμένη δύναμη, 10 ή και 20% κάτω από την κανονική σύνθεσή τους και πολλά είδη πυρομαχικών σπάνιζαν¹. Σε μια τέτοια κατάσταση, οι κακές ειδήσεις που έφθαναν από τα ανατολικά είχαν καταλυτική, εκρυκτική επίδραση.

Στο στάσιμο μέτωπο από καιρό, στρατιώτες και αξιωματικοί, παρακο-

Η ταχύτατη προέλαση των Γερμανών οδήγησε σε ραγδαίες και δραματικές εξελίξεις

◀ Το θωρηκτό «Κιλκίς» βυθίζεται ώστερα από βομβαρδισμό στο Ναύσταθμο (22/4) λίγο πριν προλάβει να ακολουθήσει η αποδημία των των υπόλοιπο οικολογία στη Μέση Ανατολή (φωτ.: ουλλογή Ν. Ε. Τόλη).

► Κυριακή (9 π.μ.) 27 Απριλίου 1941. Τρεις ακριβώς εβδομάδες μετά την εκδήλωση της γερμανικής επίθεσης, ο φρούραρχος της Αθήνας, υποστράτηγος Χρήστος Καβάκος, στην αρχή της λεωφόρου Κηφισίας, τέρμα Αμπελοκήπων, έξω από το καφενείο «Παρθενών», υποδέχεται τον Γερμανό αυτονοματάρχη φον Σέφεν, επικεφαλής της εισερχόμενης στην Αθήνα μηχανοκίνητης εμπροσθοφυλακής. Υστερα από εθιμοτυπικές οντοτάσεις και προσφωνήσεις, ο Καβάκος, ως εκπρόσωπος της παριστάμενης πολιτειακής αρχής (νομάρχης, δήμαρχος), παραδίδει αμαχητί την πόλη. Σε λιγότερο από μία ώρα, αναπεπταμένη η οβάσιτα θα κυματίζει οινον Βράχο της Ακρόπολης (φωτ.: ουλογή N. E. Τόλης).

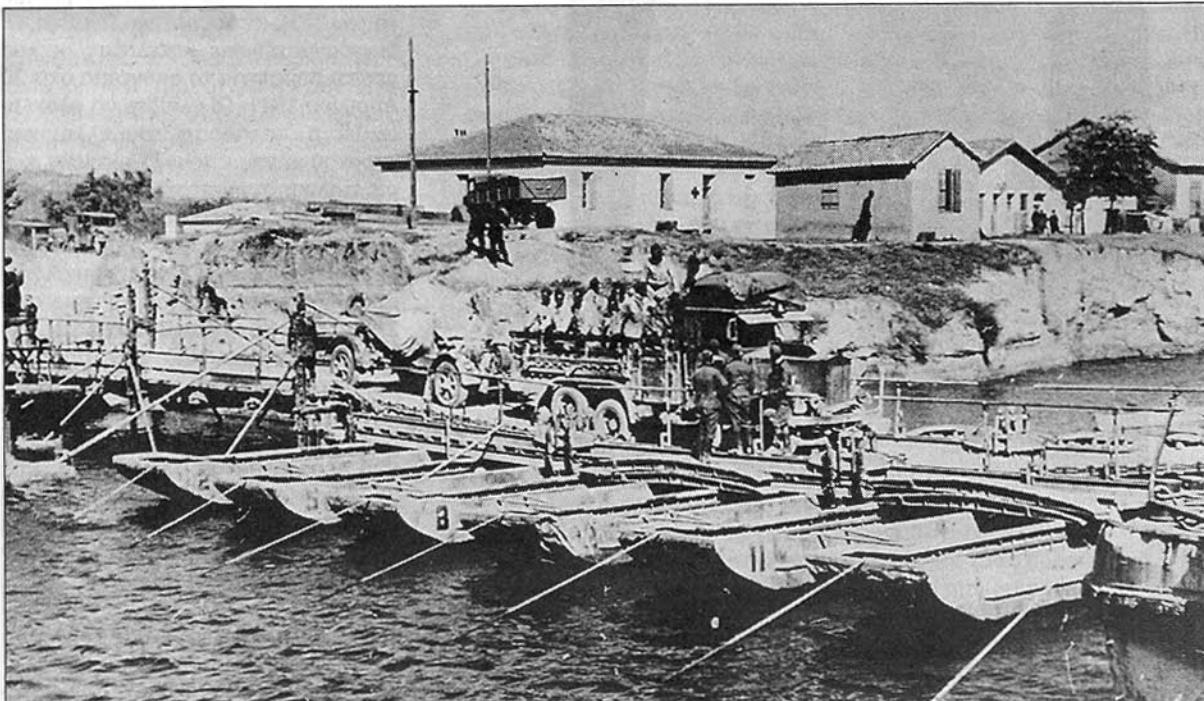

λουθούσαν με προσοχή το πλοσίασμα της γερμανικής πολεμικής μπανάνης. Μετά την αποτυχία των ιταλικών επιθέσεων του Μαρτίου οι πάντες είχαν αντίληφθεί ότι η λύση θα ερχόταν με τη γερμανική παρέμβαση. Ελάχιστοι είχαν ψευδαισθήσεις γύρω από την ισχύ της τελευταίας. Οταν, στις 6 Απριλίου ξεκίνησε η γερμανική επίθεση, όλοι στα βουνά της Αλβανίας ένιωσαν την ίδια ανησυχία. Ποια μοίρα περίμενε αυτούς εκεί, μακριά από τον τόπο τους και από τα πεδία των συγκρούσεων που σφράγιζαν και τη δική τους τύχη. Καθώς οι μέρες περνούσαν και οι ειδήσεις γίνονταν ολοένα και πιο ζωφέρες, πιο καθηλωτικά βουνά άρχισε να φαίνεται παράλογη, ανεξήγητη, έρμαιο σε κάθε είδους ερμηνείες. Η αναζήτηση απαντήσεων προκαλούσε έντονες διεργασίες και γεννούσε τρομερές υποψίες. Πολλοί έβλεπαν πίσω στα δρώμενα κάποια συνωμοσία κορυφής, διαισθάνονταν προδοσία εις βάρος τους, εις βάρος των αγώνων τους και των επιτυχιών τους². Από το σημείο αυτό, ως την απειθαρχία και την ανταρσία που απόσταση ήταν μικρή.

Απειθαρχία

Δεν χρειάστηκαν πολλά περισσότερα για να εκδηλωθεί μια γενική τάση προς την απειθαρχία. Η τάση αυτή εκδηλώθηκε τόσο στα υψηλά κλιμάκια της στρατιωτικής πυγεσίας όσο, με περισσότερη ορμή, στη βάση, στους απλούς φαντάρους. Στις 11 κιόλας Απριλίου ο διοικητής της XYIns Μεραρχίας απειλούσε να ξεκινήσει μόνος με τη μονάδα του την αναδίπλωση σε νέες θέσεις, μακριά από την επικίνδυνη απράξια του αλβανικού μετώπου. Την ίδια μέρα το αίτημα για συνθηκολόγηση διαγράφοταν για πρώτη φορά με σαφήνεια από την πυγεσία του Τμήματος Στρατιάς Ηπείρου³. Στη βάση, οι συζητήσεις μεταξύ των φαντάρων είχαν προετοιμάσει το έδαφος για τα χειρότερα. Οι ειδήσεις για γρήγορη κατάρρευση του μετώπου στα ανατολικά έπεισαν και τους πλέον αισιόδοξους ότι ο πόλεμος πλησιάζει προς το τέλος του. Για αυτούς τους ένστολους πολίτες, που θεωρούσαν ότι είχαν με το παραπάνω εκτελέσει το καθήκον τους προς την πατρίδα, η διαδικασία «αποστράτευσης» έγινε βασικό στοιχείο προβληματισμού. Οι πάντες έκριναν ότι η επιστροφή στα σπίτια τους ήταν σαφώς προτιμότερη εκδοχή από τυχόν εγκλεισμό σε στρατόπεδα συγκέντρωσης αιχμαλώτων στην Ιταλία. Αυτή η σκέψη, κυριάρχησε όσο περνούσαν οι μέρες και προκάλεσε την ουσιαστική διάλυση του ελληνικού στρατού της Αλβανίας.

Η κρίση εκδηλώθηκε καταστροφικά στις μονάδες του κεντρικού και δυτικού μετώπου, εκείνες δηλαδή που ξεκίνησαν την υποχώρησή του στις 14 ή και στις 17 Απριλίου. Με πρώτη την Υπηρεσία Κρήτης, οι μεγάλες μονάδες περιέπεσαν σε κατάσταση διάλυσης όπου η άτακτη φυγή και η γενική διαρροή οπλιτών και βαθμοφόρων έγιναν γενικός κανόνας. Η κατάσταση μάλιστα έφευγε από κάθε έλεγχο κοντά στη μεθόριο, όταν δηλαδή οι φαντάροι άφηναν πίσω τους την άγνω-

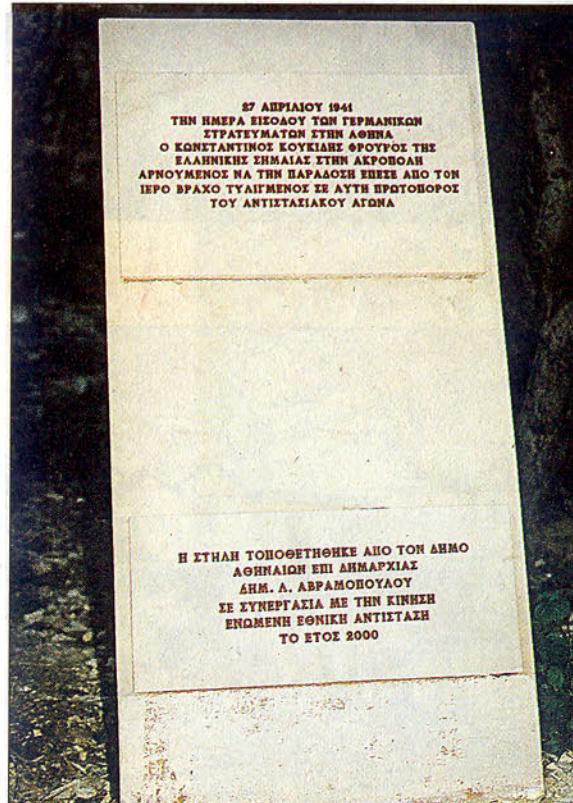

▲ Κόρινθος, Καλαμάκι. 29 Απριλίου 1941. Γερμανικό αντιαεροπορικό περνάει πάνω από μια μικρή πλωτή γέφυρα. Η οωτηρία των βρετανικού εκπορευτικού σώματος εξηριάτο από την ταχύτητα σύμπτυξης των προς νύον. Υποχωρώντας προς Πελοπόννησο, οι Βρετανοί ανατίναξαν τις υπονομευμένες με εκρηκτικά γέφυρες των Ισθμού (26/4), παρά την έγκαιρη ρίψη και δράση Γερμανών αλεξιπτωτιών. Ωστόσο, η ανατίναξη απέκοψε και βρετανικές μονάδες, τις οποίες μπροστά στην κίνδυνο εγκλωβίσθηκαν, όπως εκείνες στην Καλαμάκι (29/4) αναγκάστηκαν να τις μεταφέρουν με πολεμικά οκάφη προς Κρήτη ή Αλεξάνδρεια μέσω Πόριο Ράφτη και Ραφήνας (φωτ.: ουλογή N. E. Τόλης).

► Βρετανοί αιχμάλωτοι στην Καλαμάτα. Ο επίλογος της βαλκανικής εκστρατείας των Γερμανών, με την κωδική ονομασία «Μαρίτα», θα γραφεί ευημερούσα (29/4) στην Καλαμάτα. Οχι μόνο από αδναμία ανακοπής των Γερμανών αλλά και από κακή ουνενότηση ή σύγχυση των επιειλών, 7.000 περίπου Βρετανοί, έτοιμοι προς επιβίβαση σε πολεμικά πλοία πάσης ηλικίας.

► Πρωί Κυριακής (27/4), λίγο πριν από τις 10, γερμανικό απόσπασμα με επικεφαλής τον Πλακόπη, ίλαρχο τεθωρακιούμενων και Ελοντις, υπολοχαγό, ύψωσε στον ιού της Ακρόπολης τη σφάστικα. Σύμφωνα με ρεντές μέχρι σήμερα πληροφορίες, ο εκεί Έλληνας φρουρός Κώστας Κονκίδης, κατεβάζοντας την ελληνική ρίχτη μαζί της οι κενό. Τιμώντας την αυτοθυσία των στήθηκε στα Αναφιώτικα η εικονιζόμενη αναθηματική στήλη. Τιμάμε πες πράξεις αυτοθυσίας, δεν χάνουμε όμως την ενκαυρία για αυτοδιαφήμιση. Αντί διακριτικά στα πλάγια της σήλης ή διακριτικότερα, πίσω, ή και καθόλου, ελέω δημαρχίας, ο Αβραμόπουλος εγγράφεται εμπρός προκλητικά ύχοντας στο δημοκρέτες το ίδιο διαμέρητρα κλέοντας με τον άμοιρο τον Κονκίδη (φωτ.: Κ. Λιόντης).

στην και αφιλόξενη Αλβανία. Οι λίγες συνοπτικές εκτελέσεις φυγάδων μόνο πρόσκαιρα βελτίωσαν την κατάσταση. Μέσα σε δύο ή τρεις μέρες οι μεραρχίες του ΤΣΗ ήσαν πλέον φαντάσματα του εαυτού τους, καθώς λιγότεροι από τους μισούς τους στρατιώτες ακολουθούσαν συγκροτημένα την υποχώρηση. Στην ανατολική πλευρά του μετώπου, οι μονάδες του Τμήματος Στρατιάς Δυτικής Μακεδονίας, αφού προσπάθησαν μάταια να ανακόψουν τη γερμανική προέλαση στα περίχωρα της Καστοριάς, αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν από τα μονοπάτια της Πίνδου, όπου και έχασαν κάθε συ-

νοχή. Ήταν σαφές πλέον ότι η συνέχιση του αγώνα δεν είχε νόημα.

Η συνθηκολόγηση

Αυτό που ήταν όμως προφανές και αυτονόητο στο μέτωπο, φαινόταν ολέθριο στην Αθήνα. Εκεί, στην τύχη του Βρετανικού Εκστρατευτικού Σώματος βρισκόταν στο επίκεντρο των προβλημάτων. Τυχόν πρώωρη συνθηκολόγηση του ελληνικού στρατού θα άφηνε έκθετες τις αγγλικές δυνάμεις με προφανή τον κίνδυνο καταστροφής τους. Η ελληνική κυβέρνηση, αποδέκτης των βρετανικών πέσεων, ελάχι-

στα επιθυμούσε να επωμιστεί μια τέτοια ευθύνη. Στις δραματικές εκκλήσεις για συνθηκολόγηση που απούθυναν οι διοικητές του μετώπου, απαντούσε με ακατανόητη για τους πρώτους ψυχραιμία: η συνθηκολόγηση δεν μπορούσε να συζητηθεί πριν αποχωρήσει από τη χώρα το Βρετανικό Σώμα. Για την κυβέρνηση του Γεωργίου του Β' η παρασπονδία προς τους Βρετανούς φαινόταν απλώς αδιανόητη.

Η αντίθεση πήρε δραματική μορφή, καθώς περνούσαν οι ημέρες και η κατάσταση επιδεινωνόταν. Η αυτοκτονία του πρωθυπουργού Κορυζή, απο-

τέλεσμα πιθανώς αυτών των εντάσεων, δημιούργησε ένα πρόσκαιρο πολιτικό κένο μέχρι τις 21 Απριλίου, οπότε ανέλαβε τη θέση του πρωθυπουργού ο Εμμανουήλ Τσουδερός. Το κενό σε κάποιο βαθμό έδωσε κάποιες πρόσθετες δυνατότητες στους διοικητές των μεγάλων μονάδων του μετώπου. Από αυτούς, ο αντιστράτηγος Τσολάκογλου, τότε διοικητής του Γ' Σώματος (πρώην ΤΣΔΜ), με τη σύμφωνη γνώμη των διοικητών των Σωμάτων και την «πολιτική» κάλυψη του Μητροπολίτη Ιωαννίνων Σπυρίδωνα, πήρε την πρωτοβουλία να διαπραγματευτεί συνθηκολόγηση με τους Γερμανούς, παραμερίζοντας μάλιστα τον διοικητή του ΤΣΗ, αντιστράτηγο Πιτσίκα. Οι διαπραγματεύσεις κατέληξαν σε μια πρώτη συμφωνία το απόγευμα στις 20 Απριλίου 1941. Οι ελπίδες να ολοκληρωθεί πι παράδοση του ελληνικού στρατού μόνο με τους Γερμανούς, χωρίς ιταλική συμμετοχή διαψεύστηκαν χωρίς όμως η τελευταία να πετύχει σπουδαϊκή αλλαγή των αρχικών όρων. Πρόσθετα πρωτόκολλα συνθηκολόγησης υπογράφηκαν στα Γιάννενα στις 21 και στη Θεσσαλονίκη στις 23. Την ίδια μέρα ο Αρχιστράτηγος Παπάγος παρατήθηκε χωρίς να αντικατασταθεί, κίνηση που έγινε δεκτή από τον βασιλιά και την κυβέρνηση που, την ίδια μέρα έφθαναν στην Κρήτη. Στις 27 Απριλίου η Αθήνα παραδόθηκε στις γερμανικές προφυλακές και στις 29 ο Τσολάκογλου σκοτώθηκε εκεί την πρώτη κατοχική κυβέρνηση.

Η πίκρα της ήττας

Η είδηση της συνθηκολόγησης επιτάχυνε απλώς τη διαρροή και των τελευταίων φαντάρων προς τα σπίτια τους. Θεωρητικά, σύμφωνα με τους όρους της συνθήκης οι Ελληνες στρατιώτες θα κρατούνταν αιχμάλωτοι μέχρι το τέλος των εχθροπραξιών. Στην πράξη τίποτε σχετικό δεν έγινε και στις 2 Μαΐου απελευθερώθηκαν και οι λίγοι που είχαν κρατηθεί από τους Γερμανούς. Για πολλές χιλιάδες ανθρώπους άρχιζε μια ατελείωτη πορεία προς τις πόλεις και τα χωριά τους, εισαγωγή-

στα δύσκολα χρόνια που θα ακολουθούσαν. Ο πτημένος στρατός έφερνε μαζί του τις αναμνήσεις των ημερών του ενθουσιασμού, αλλά και την πίκρα της ήττας που πολλοί απέδιδαν ήδη αποκλειστικά στους κυβερνώντες και στην προδοσία τους.

Αποχώρηση των Βρετανών

Για τους άνδρες του Βρετανικού Εκστρατευτικού Σώματος, που μετονομάστηκε σε ANZAK για να εξευμενίσει τους Αυστραλούς και Νεοζηλανδούς που έβλεπαν τον εαυτό τους μπλεγμένο σε αδιέξοδες καταστάσεις στο όνομα των τυχοδιωκτικών προσπαθειών μιας ολότελα και πιο ξένης προς αυτούς Αυτοκρατορίας, η κατάσταση κάθε άλλο παρά ρόδινη ήταν. Η σωτηρία τους εξαρτιόταν από την ταχύτητα της σύμπτηξής τους και τις προσπάθειες του βρετανικού ναυτικού που, για μια ακόμα φορά, έσπευσε, κάτω από εχθρικό ουρανό, να διασώσει τα στρατεύματα της Αυτοκρατορίας από το ευρωπαϊκό έδαφος. Επειτα από τις τελευταίες αφιμαξίες στη γραμμή των Θερμοπυλών, οι μονάδες του ΒΕΣ άρχισαν να επιβιβάζονται στα πλοία σε δραματικές νυχτερινές επιχειρήσεις, σε όρμους και αγκυροβόλια που ο εχθρός δεν είχε ακόμα επιοπμάνει. Τη νύχτα 22 με 23 Απριλίου το κέντρο επιβιβάστηκε στο Πόρτο Ράφτη και τη Ραφήνα. Κατόπιν οι Βρετανοί υποχώρησαν προς τον Ισθμό τις γέφυρες του οποίου κατέστρεψαν, παρά την επέμβαση Γερμανών αλεξιπτωτιστών.

Η καταδίωξη συνεχίστηκε στη Πελοπόννησο. Οι τιάνιες προσπάθειες και οι εικόνες καταστροφής μεταφέρθηκαν από τη Ραφήνα και το Πόρτο Ράφτη στο Ναύπλιο, τη Μονεμβασιά, την Καλαμάτα. Τελικά οι περισσότεροι άνδρες της βρετανικής δύναμης, 51.000 από τους 64.000 περίπου, μπόρεσαν να διαφύγουν προς την Κρήτη και την Αίγυπτο, αφήνοντας πίσω τους το σύνολο σχεδόν του στρατιωτικού υλικού τους. Η μεγαλύτερη καστροφή έγινε στην Καλαμάτα όπου αιχμαλωτίστηκαν 7.000 περίπου Βρετανοί. Η συμβολή της Βρετανικής Αυτοκρατορίας στην άμυνα της Ελλάδας (και της Γιουγκοσλαβίας) τερματίστηκε με αυτόν τον άδοξο τρόπο. Η πλέον σημαντική ίσως συμβολή της στα ελληνικά πράγματα κινήθηκε, απροσδόκιτα, στους χώρους της πολιτικής. Η βρετανική στρατιωτική παρουσία στην τελική αυτή φάση του πολέμου, φαίνεται να προκάλεσε ισχυρό ρήγμα, τόσο στο επίπεδο της εξουσίας όσο και στις σχέσεις της τελευταίας με τους πολλούς, τους πολεμιστές ιδιαίτερα, που ελάχιστα κατανόησαν την παράξενη διαδικασία με την οποία τερματίστηκε ο ώς τότε νικηφόρος πόλεμος.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- ΓΕΣ / ΔΙΣ, «Επίτομη ιστορία του Ελληνοβαλκανικού και Ελληνογερμανικού πολέμου, 1940 - 1941», Αθήνα, ΔΙΣ, 1985, σ. 191.
- Για την γέννηση της αισθησης της προδοσίας στο τέλος του αγώνα π.β. Μαργαρίτης Πώρογος, «Από την ήττα στην εξέγερση», Αθήνα, 1993, σ. 50 κε.
- ΓΕΣ / ΔΙΣ, Επίτομη ..., ο.π., σ. 191.

Ο Αθηνών Χρύσανθος και η 6η Απριλίου 1941

Του ΜΑΝΟΥ ΧΑΡΙΤΑΤΟΥ

Πρόεδρον του Ελληνικού Λογοτεχνικού & Ιοτορικού Αρχείου

ΤΟ ΕΛΙΑ απέκτησε πρόσφατα το αρχείο¹ του Αρχιεπισκόπου Αθηνών Χρύσανθου (1881-1949), του ιεράρχη που αρνήθηκε να ορκίσει την εγκαθιδρυμένη από τους Γερμανούς κυβέρνηση του στρατηγού Γ. Τσολάκογλου με συνέπεια να έχει τον αρχιεπισκοπικό θρόνο. Το αρχείο αποτελεί πολύτιμο ιστορικό απόκτημα ενισχύντας την επετειακή σημασία του ιστορικού γεγονότος.

Χαρακτηριστικό της στάσης του Χρύσανθου είναι το γεγονός ότι την ίδια κιόλας μέρα της επίθεσης της Γερμανίας κατά της Ελλάδας (6 Απριλίου 1941), ο αρχιεπίσκοπος, ως εκπρόσωπος της Ιεράς Συνόδου, απευθύνει διάγγελμα με το οποίο εμφυγώνται τον «ευσεβή ελληνικό λαό» και τον «φιλόχριστον στρατόν» ενάντια στους κατακτητές. Το διάγγελμα δημοσιεύεται στο επίσημο δελτίο της Εκκλησίας της Ελλάδος Εκκλησία στις 17 Απριλίου 1941. Στο ημερολόγιο του αρχιεπισκόπου καταγράφεται το βάθος της ανποχίας του:

«29 Απριλίου. Πληροφορούμαι ότι ο Στρατηγός Τσολάκογλου, αφού συνήψε την επονειδιστον συμφωνίαν με τους Γερμανούς επάνω εις το μέτωπον, κατελθών εις Αθήνας πρόκειται εντολή των Γερμανών να σχηματιστον Κυβέρνησην. Τούτο με στενοχωρεί πολὺ διότι θα περιπέσωμεν εις δύο δεινά, την τυραννία των Γερμανών και την τυραννία της ψευδοκυβερνήσεως Τσολάκογλου, ήτις, συμφώνως προς όσα φρονεί και ο Hitler εις το έργον του Ο αγών μου, θα είναι χειροτέρα της των Γερμανών. Προτιμότερον μόνοι οι Γερμανοί να έχουν τας ευθύνες της διοικήσεως οπότε θα είναι προσεκτικώτεροι».²

Αργότερα, όταν έχει αρχίσει η μεθόδευση για την απομάκρυνσή του, καταγράφει:

«27 Μαΐου. Επιτροπή του βιομηχανικού και εμπορικού κόσμου αποτελουμένη εκ των κ.κ. Θωμά Λαναρά, Σ. Τεγοπούλου και Μάκη Σινιόσογλου επισκέπτονται τον Τσολάκογλου και εφιστούν την προσοχήν του να μην δημιουργήση ζήτημα εκκλησιαστικόν και ταράξη την Εκκλησίαν της οποίας η τάξις και η δύναμης είναι απαραίτητος κατά τους χαλεπούς τούτους καιρούς. Απαντά ότι τον Αρχιεπίσκοπον Χρύσανθον δεν τον θέλουν οι Γερμανοί και δια τούτο είμαι υποχρεωμένος να τον παύσω».³

Ο αρχιεπίσκοπος μοιάζει να έχει απόλυτη συνείδηση ότι η πορεία των γεγονότων έχει προδιαγραφεί και τα περιθώρια της προσωπικής του αντίστασης εκμπενίζονται:

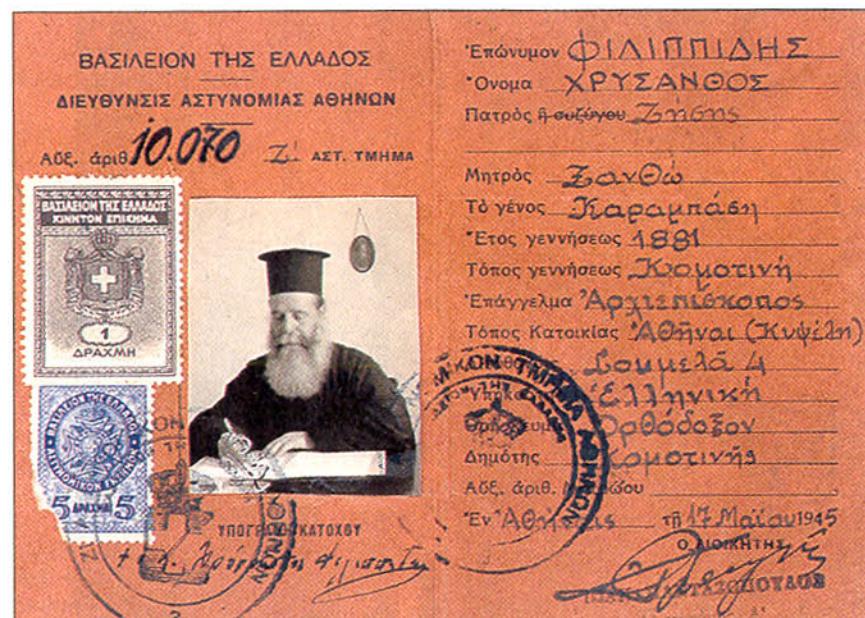
«18 Ιουνίου. Εξεδόθη η Εφημερίς της κυβερνήσεως περιέχουσα την εισηγητικήν έκθεσιν και την Συντακτικήν Πράξην της ψευδοκυβερνήσεως Τσολάκογλου. Διά της Συντακτικής ταύτης Πράξεως παύεται ο κανονικός Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρύσανθος και ως εκτελεστικόν όργανον της Κυβερνήσεως καλούνται 22 εγκάθετοι αρχιερείς εκ των ψηφιούσαντων την Δαμασκηνόν άνευ σειράς και τάξεως και αποκαλούνται Μείζων Σύνοδος, η απόφασις της

τοιαύτης παρασυναγωγής θεωρείται τελεσίδικος και ανέκλητος, αποκλείεται δε οιαδήποτε προσφυγή ενώπιον παντός και πάστος φύσεως δικαστηρίου, δικαιοδοσίας και αρχής, ως και του Συμβουλίου της Επικρατείας».⁴

Τα παραπάνω παραθέματα είναι απλώς ενδεικτικά της σημασίας της προσωπικότητας, του υψηλού κύρους και του ήθους του ιεράρχη. Η παρουσίαση εδώ ορισμένων από τα τεκμήρια του αρχείου προσφέρει μια πρώτη εικόνα υπομνηματισμού των γνωστών ημερολογιακών του αποστασιμάτων. Η ολοκληρωμένη και συστηματική αξιοποίηση των περιεχομένων του αρχείου μένει να αποτελέσει αντικείμενο της προσεχούς ιστορικής έρευνας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- Το αρχείο δώρισε στο ΕΛΙΑ η οικογένεια Μάριου Πολυζώνη, την οποία από τη θέση αυτή ευχαριστούμε θερμά.
- Β.Λ. Γεώργιος Ν. Τασούδης, Ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρύσανθος εκ του αρχείου του. Βιβλίο δεύτερο 1926-1949, Αθήναι 1972, σελ. 379.
- Τασούδης ο.π. σελ. 383.
- Τασούδης ο.π. σελ. 385-386.

▲ Το Δελτίον Τανιότητας του Χρύσανθον, με ημερομηνία έκδοσης 17 Μαΐου 1945, είναι χαρακτηριστικός τύπος της πρώτης μετακατοχικής τανιότητας αλλά και για τα αναγραφόμενα, επίμαχο θέμα τα τελενταία χρόνια μεταξύ εκονιχρονιζόμενον Κράτους και Εκκλησίας. Ο Χρύσανθος ως Αρχιεπίσκοπος αναμετρήθηκε και στάθηκε στο ύψος των κρίσιμων για την Ελλάδα τότε περιστάσεων. Αρνούμενος να ορκίσει την κυβέρνηση Τσολάκογλου, έχασε μεν την αρχιεπισκοπικό θρόνο αλλά έσωσε το κίριο της Εκκλησίας, όπως άλλοι ιεράρχες λίγο αργότερα, στην Καιοχή: ο Ιωακείμ Κοζάνης, ο Μητροπολίτης Ηλίστας ή άλλοι, πιο ιωληποί, οπλοφόροι μηήκαν σε ανορθόδοξο πόλεμο: παπα-Χολέβας, Αννούμονος κ.ά., κερδίζοντας ως είνοημα τη λήθη ή και τον χαρακτηρισμό των μιάσματος (φωτ.: Αρχείο ΕΛΙΑ).

Π. Σ. Δέλτα: σελίδες

Tov ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΖΑΝΝΑ

Επιμελητή Αρχείου Π. Σ. Δέλτα

ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΟΥΜΕ εδώ τις τελευταίες ημερολογιακές εγγραφές από το ημερολόγιο της Π. Σ. Δέλτα που η ίδια ονομάζει «Turis Eburnea».¹ Η γραφή του ημερολογίου αυτού ξεκινά το 1917 μετά τα Νοεμβριανά. Προηγουμένως η Π. Σ. Δέλτα έχει κάψει το προσωπικό της ημερολόγιο.²

Το ενδιαφέρον των εγγραφών αυτών βρίσκεται στις περιγραφές και χαρακτηρισμούς που δίνει η Δέλτα για τις πολιτικές ξελίξεις που προηγούνται της εισόδου των γερμανικών στρατευμάτων στην Αθήνα.

Οι σύνθηκες γραφής των τελευταίων αυτών εγγραφών είναι σε γενικές γραμμές οι εξής: η Π. Σ. Δέλτα βρίσκεται στο σπίτι της στην Κηφισιά, με την αρρώστια της να τη βασανίζει. Παράλληλα από τον Απρίλιο του 1940 έχει στην κατοχή της τα ημερολόγια και τις επιστολές του Ιωνα Δραγούμη που της έχει φέρει ο αδελφός του Φίλιππος. Με το υλικό αυτό συμπληρώνει τις «Αναμνήσεις 1921» που αρχίζει να γράφει το 1921 και σταματά κάπου μέσα στην ίδια δεκαετία.³

Παράλληλα, παρακολουθεί με μεγάλο ενδιαφέρον όλες τις ξελίξεις και έχει πληροφορίες «από πρώτο χέρι»: αφηγήσεις που μαθαίνει από διάφορες πηγές και που επιβεβαιώνει από τους πρωταγωνιστές αργότερα.⁴

Επισημαίνουμε την τελευταία φράση της εγγραφής της 21ης Απριλίου όπου φαίνεται καθαρά ότι η Δέλτα έχει ήδη σκεφτεί τη λύση της αυτοκτονίας. Οι λόγοι του διαβήματος αυτού δεν μπορεί να εξηγηθούν αναλυτικά στην παρουσίαση αυτή.

Για λόγους χώρου οι εγγραφές παρουσιάζονται με περικοπές: περικόπτονται στοιχεία που αφορούν στη σκέση της Π. Σ. Δέλτα με τον Ιωνα Δραγούμη, καθώς και αφηγήσεις της καθημερινής ζωής. Η προσπάθεια, μέσα στον λίγο χώρο του αφιερώματος, αναγκαστικά περιορίζεται στο καθαρά πολιτικό μέρος των ημερολογιακών αυτών εγγραφών. Οι παρενθήσεις που βρίσκονται μέσα στο κείμενο ανήκουν στην Π. Σ. Δέλτα, ενώ με αγκύλες σημειώνονται οι όποιες προσθήκες του επιμελητή.

Λόγοι χώρου μάς υποχρεώνουν να μνημεύσουμε (όπως θα θέλαμε) βιογραφικά στοιχεία των πρωταγωνιστών της εποχής. Μία εγκυκλοπαίδεια ή κάποιο βιογραφικό λεξικό μπορεί να καλύψει εύκολα την έλλειψη αυτή.

◀ Ο τάφος της Π. Σ. Δέλτα οιον κάποιη της στην Κηφισιά τον Μάιο του 1944. Στην ταφόπετρά της χαράχτηκε μόνο η λέξη «Σιωπή» όπως ζήτησε η ίδια. Στη φωτογραφία διακρίνονται ο Στέφανος Δέλτα και ο δύο από τις τρεις κόρες της, η Σοφία Μανρογόρδατον και Αλεξάνδρα Παπαδοπούλον. Μετά το τέλος των εμφυλίων πολέμων, τον Δεκέμβριο του 1950, η οοτά της Π. Σ. Δέλτα μεταφέρθηκαν πλάι στο εκκλησάκι (Άγιος Στέφανος) που χίστηκε ειδικά για την οκονό ανιό σε άλλο μέρος του κήπου.

Κηφισιά - Πέμπτη 17 Απριλίου 1941

Qui le trompe-t-on ici?⁵ ποιος λέγει ϕέματα και προποιον και προς τι; Πού είμεθα και τι κάνουμε; «Επιστήμως», κρατούμε καλά. «Ανεπιστήμως», πετούμε τα όπλα, υποχωρούμε, φεύγει η κυβέρνηση και στο Glücksburg, έφθασαν οι Γερμανοί στο Βόλο, κατεβαίνουν εδώ, φεύγουν οι Αγγλοί κτλ. Και το επίσημο Γερμανικό ανακοινωθέν, απαράλλακτα όπως το Αγγλικό, λέγει πως προσπαθούν οι Γερμανοί να κατέβουν προς Καλαμπάκα, πως βρίσκουν αντίσταση, με τη μόνη διαφορά που οι Αγγλοί λεν πως «αποκρούουν τους Γερμανούς που υφίστανται μεγάλες απώλειες», ενώ οι Γερμανοί λεν πως «πολεμούν και αντιστέκονται οι Αγγλοί, μάταια όμως, γιατί αυτοί θα περάσουν».

...
Κηφισιά - Παρασκευή 18 Απριλίου 1941

...
Η κυβέρνηση παραιτήθηκε. 9 υπουργοί παλιοί ορκίστηκαν στην καινούρια κυβέρνηση στρατηγού Χασαπίδην (τι).

Παλιρροία και άμπωτης από κάθε τρεις, τέσσερεις, πέντε φορές, φεύγει, δε φεύγει ο Glücksburg με το σόι του και την κυβέρνηση του. Στις 8 1/2 π.μ. στήμερα «έφευγαν αμέσως», στις 11 1/2 δεν έφευγαν. Ισως και να έφευγαν κρυφά από φόβο τορπιλισμού. Ποιος ξέρει;

Βράδυ: Αυτοκτόνησε ο Κορυζής. Κανείς δεν ξέρει γιατί. Φήμες: Ήταν πανικόβλητος και πτωπαθής. - Διαφώνησε με τους υπουργούς του, που ήταν πτωπαθείς. - Τον έβρισε ο Glücksburg. - Εβγάλε αποφάσεις και τις ανέτρεψε ο Glücksburg. - Εμάθη πως μέσα στην κυβέρνηση έγιναν προδοσίες, και ως υπεύθυνος αυτός αυτοκτόνησε. - Ήγινε υπουργικό συμβούλιο στις 3 μ.μ., ύστερα πάγε στον Glücksburg, που τον είδε συγχυσμένο, και σαν τον είδε να φεύγει, έστειλε τον Μερκάτη πίσω του, μα δεν τον πρόφτασε, κλειδώθηκε ο Κορυζής στην κάμαρά του και πέταξε τα μυαλά του. Τι εστίν αλήθεια;

Νύχτα. - Μεγάλη αυθόρυμπτα διαδήλωση. Κάτω η πέμπτη φάλαγξ! Κάτω οι προδότες! Δώστε μας όπλα! Ζήτω ο πόλεμος! Ζήτω η Αγγλία! Θέλομε «αμυνίτες»!..

Εύπνησε ο λαός.

◀ Ο πρωθυπουργός Αλέξ. Κορνής με τον Κ. Κοιζιά (πίσω αριστερά). Ο Κορνής διαδέχθηκε (29/1) στην πρωθυπουργία τον Μεταξά σε μια κρίσιμη περίοδο. Η ποπαθήσεως αυτή, οι ραγδαίες προς το κακό εξελίξεις τον οδήγησαν (18/4) στην αντικοτονία. Ρεθμιστής πάντα ο βασιλιάς, οι αναθέσεις για σχηματισμό κυβέρνησης στον Κ. Κοιζιά (18/4) και Αλέξ. Μαζαράκη νανάγησαν. Πιεσμένος από την κρίση διορίζεται (20/4) ο ίδιος κυβέρνηση με αντιπρόεδρο τον ναύαρχο Αλ. Σακελλαρίου και την επομένη (21/4) ορκίζεται πρωθυπουργός τον Εμμ. Τσονδερό. Σε λιγότερο από δύο μέρες ο βασιλιάς με την κυβέρνηση και τον Βρετανό πρέσβη αναχωρούν ξημερώματα (23/4), με νδροπλάνο, από τον Σκαραμαγκά για Σούδα. Την ίδια μέρα υποβάλλει παραίτηση ο Αλ. Παπάγος και γίνεται δεκτή τηλεγραφικώς από την Κρήτη. Οι τέσσερις ημέρες που μεσολαβούν μέχρι την παράδοση (27/4) της Αθήνας στονς Γερμανούς είναι ημέρες σπήχνων, αισθητικών και πανικού. «Περιμένοντας τους βαρβάρους», ονγκροιήθηκε μόνο επιτροπή υποδοχής τους γιατί «Οι άνθρωποι ανιώ ήσαν μια κάποια λέσια», όπως θα έλεγε πικρά επιβεβαιωμένος ο Αλεξανδρινός.

Glücksburg το μεγάλο Σάββατο, πως κυβέρνηση Κοτζιά, θα έχει τη «δεινότερη απόκτηση», πως ο Κοτζιάς ήταν υπουργός των «κωμικών» (ή των «φαιδρών») πημέρων. Και του μίλησε έξω από τα δόντια, του είπε πως η θέση του, ήταν στο στρατό μέσα. Αυτός αποκριθήκε - «Μα εγώ, ποτέ δεν είχα πολλά επαφή με το στρατό». Του είπε ο Δεσπότης, - «Η θέση σας θα ήταν στο μέτωπο, στις επάλξεις, σαν τον Παλαιολόγο...»

Βούρκωσαν τα μάτια του και κόπτηκε η φωνή του. Και μες στη σιωπή αυτή του είπα, - «Ο Παλαιολόγος ήταν Ελληνας. Ετούτος είναι ξένος, μέτοικος...»

Αργοκούνησε το κεφάλι του. Δεν μπορούσε να μιλήσει.

Πλήγα σήμερα στην Αγγλική πρεσβεία στις 10 π.μ. Είχαν φύγει προ ολίγου όλοι. Χθες βράδυ έφυγε ο Glücksburg με όλο το σωρό το Glücksburg γρυγιό.

Επίσης η κυβέρνηση έφυγε για την Κρήτη χθες βράδυ.

Ο Glücksburg είπε του Δεσπότη [Χρύσανθου], - «Δε στερείται προσόντων ο Κοτζιάς. Σε μιαν ώρα δύσκολη μπορεί με τη φωνή του και τους χωρατάδες του να παρασύρει τον όχλο...». Του είπε ο Δεσπότης, - «Το δράμα που διερχόμεθα δε σπκώνει χωρατάδες».

Μου είπε ο Σοφούλης πως τη νύχτα της Μεγάλης Παρασκευής προς Μεγάλο Σάββατο τον δέκτηκε ο Glücksburg στις 3 το πρωί και του είπε για τον Κοτζιά - «Μπορεί σε ώρα δύσκολη, ν' ανέβει και σε μια καρέγλα, και με φωνές και αστεία να παρασύρει το λαό...» Του είπε ο Σοφούλης - «Δεν υπάρχει παράδειγμα στην ιστορία να γύρισε το δράμα σε κωμωδία, και μάλιστα με σαλτιμπάγκους επικεφαλής. Ο λαός μας δεν έχει ανάγκη από σαλτιμπάγκους».

Ο Glücksburg αφού έγδαρε το κράτος και έβγαλε όσα εκατομμύρια πρόφθασε, στα 5 1/2 χρόνια που

μας κάθισε στο σβέρκο, έφυγε με τη φάρα του για να σώσει το κουφάρι του.

Κηφισιά - Παρασκευή 25 Απριλίου 1941

Ο αρχιστράτηγος κύριος Παπάγος, αποστράτευσε τον εαυτό του χθες, φόρεσε πολιτικά και έφυγε, ενώσω ο στρατός αντιστέκεται ακόμα στις Θερμοπύλες για να σκεπάσει την υποχώρηση των άγγλων που είναι ζήτημα τιμής για μας να σωθούν όλοι.

Βράδυ - Εφυγε ο Μανιαδάκης και ο Σακελλαρίου. Κι έτσι κλείει ο κατάλογος των φυγάδων.

Αύριο ίσως μπουν οι Γερμανοί.

Νύχτα - Τηλεφώνησε ο αδελφός μου πως είναι ασφαλέστερο να κατεβούμε να κατοικήσουμε σπίτι του, γιατί είναι άγνωστο από πού θα μπουν οι Γερμανοί. Αποκριθήκα πως θα μείνομε σπίτι μας.

Είναι λόγος για «ασφάλεια», την ώρα που η Αθήνα θα έπρεπε να γίνει ολοκαύτωμα, ένα μεγάλο Κούγκι, που να καταπει κιλιάδες Γερμανούς κάτω από τα ερείπια της!

Κηφισιά - Σάββατο 26 Απριλίου 1941

Στο Αγγλικό νοσοκομείο εδώ: Αναχώρηση γυναικών νοσοκόμων. Βρώμα. Αταξία. Πληγωμένοι και ακρωτηριασμένοι σε στρώματα χωρίς σεντόνια, σκεπασμένοι με μάλλινες κουβέρτες, ζωντανοί, ετοιμαθάνατοι, πεθαμένοι, κόλασην του Dante. Το παρέλαβε χθες το απόγευμα η Βίργω, και με τα κορίτσια της βάζει τάξη, καθαριότητα και σπέρνει καμόγελα.⁹

Πληγωμένοι του «Ελλάς» που βομβάρδισαν οι Γερμανοί στον Πειραιά προχθές το βράδυ. Πληγωμένοι του μετώπου (Λαμία λέγουν αλλά είναι σωστή η πληροφορία); Βαριά πληγωμένοι. Πέθαναν δυο αφότου παρέλαβε η Βίργω και ψυχορραγήσεις τρίτος. Δυστυχία! Δυστυχία!.. Ανθρώπινη κακομοιριά! Δυστυχία! Δυστυχία!..

Κηφισιά - Κυριακή 27 Απριλίου 1941

Οι Γερμανοί μπαίνουν στας Αθήνας. Καπνέντη Ελλάδα!

Ωρα 10 π.μ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Στην κυριολεξία πύργος από ελεφαντόδοντο. Σε μία πιο ελεύθερη μεταφρασή: χρυσό κλουβί.

2. Βλ. Αρχείο της Π. Σ. Δέλτα Α'. Π. Σ. Δέλτα, «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος, Ημερολόγιο-Αναμνήσεις-Μαρτυρίες-Αλληλογραφία», Επιμέλεια Π. Α. Ζάννας, Εφμής, Αθήνα 1978, σελ. 299.

3. Βλ. Αρχείο Π. Σ. Δέλτα Ζ'. Π. Σ. Δέλτα, «Αναμνήσεις 1921», Επιμέλεια Αλ. Π. Ζάννας, Εφμής, Αθήνα 1996, σελ. I-II. Η έκδοση της συνέχειας των αναμνήσεων αυτών («Αναμνήσεις 1940») επομέλεται.

4. Βλ. τις ημερολογιακές εγγραφές της 21ης και 23ης Απριλίου 1941, όπου τα ίδια γεγονότα επαναλαμβάνονται, στην αρχή ως φήμες και δύο μέρες αργότερα επιβεβιώνονται από τους πρωταγωνιστές τους.

5. Ποιουν κορούδευσμε εδώ;

6. Μπορείτε να μας σκοτώσετε. Δε θα μας δαμάσετε όμως ποτέ.

7. Αντώνης Μπενάκης.

8. που φτάνει ώς.

9. Το Αγγλικό νοσοκομείο βρισκόταν στην Κηφισιά στο τότε ξενοδοχείο «Απέργη» (σήμερα έδρα των επιχειρήσεων Λάτο) καθός και σε παραρτήματα στα γύρω από αυτό ξενοδοχεία. Με την υποχώρηση το αγγλικό νοσηλευτικό προσωπικό (χωρίς Αυστραλούς) ανεγώρησε και ανέλαβε ως προϊστομένη αδελφή νοσοκόμως η Βιργίνια Α. Ζάννα, δεύτερη κόρη της Π. Σ. Δέλτα. Η Β. Α. Ζάννα ερχόταν από τη Θεσσαλονίκη μετά την κατάληψή της από τους Γερμανούς και ανέλαβε το νοσοκομείο μαζί με τις αδελφές νοσοκόμες που έρχονταν και αντές από τη Θεσσαλονίκη. Μετά την είσοδο των Γερμανών στην Αθήνα, το Αγγλικό νοσοκομείο στεγάστηκε στα κτίρια του Κολλεγίου Αθηνών στο Ψυχικό. Πα περιούστερα βλ. Βιργίνια Α. Ζάννα: «Ημερολόγιο πολέμου '40-'41», Εφμής, Αθήνα 1979.

Η μυθοποίηση του Ρούπελ

► Ο Χρήσιος Ζαλοκώστας (1896-1975) αν και έχει εκδώσει αρκετά βιβλία (ιαζιδιωτικά, ιστορικές μονογραφίες, πεζογραφήματα), εκείνο που ζεχώρισε και με το οποίο έχει ταυτιστεί το όνομά του είναι το «Ρούπελ», το οποίο, κάθε φορά, εμπλουτισμένο ή και επεξεργασμένο εκ νέου φιλοδοξούσε να γνωριστεί και τανιά με παραγωγή των Ελληνοαμερικανό Σπύρο Σκούρα.

Τον Γιώργο Χαρωνίτη

Ιστορικό

ΗΙΣΤΟΡΙΑ της «μάχης των οχυρών» συνδέθηκε, μεταγενέστερα, με τον αγώνα του οχυρού Ρούπελ, του μεγαλύτερου από τα οχυρά της «γραμμής Μεταξά» που υπεράσπιζε τη στρατηγική σημασίας στενωπό του Ρούπελ. Η επιτυχής αντίστασή του και οι μεγάλες απώλειες που προκάλεσε στους Γερμανούς συντέλεσαν ώστε το όνομα του οχυρού να ταυτιστεί με όλη την οχυρωμένη τοποθεσία και να περάσει στον χώρο του μύθου και από εκεί στον χώρο της λογοτεχνίας. Ετοι, όποια έργα ασχολήθηκαν με τη μάχη των οχυρών έχουν στον τίτλο τους τη λέξη Ρούπελ.

Στη λογοτεχνία δεσπόζει η παρουσία του έργου του Χρήστου Ζαλοκώστα Ρούπελ. Ήταν το πρώτο βιβλίο του Ζαλοκώστα που ήταν άμεσα συνυφασμένο με την ελληνική συμμετοχή στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το δεύτερο, η Πίνδος, εκδόθηκε το 1946.

Το Ρούπελ του Ζαλοκώστα

Η πρώτη έκδοση του Ρούπελ πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 1943 υπό τον τίτλο Ρούπελ. Η αθάνατη εποποίηση των οχυρών μας από τις Εκδόσεις Ελληνικού Αιματο [Ε.Ε.Α.], το

◀ Αφίσα του κινηματογραφικού έργου «Οι τελευταίοι του Ρούπελ». Σκηνοθεσία Γρηγόρη Γρηγορίου, παραγωγή του Τέλιμ Πάρις, 1971 (φωτ.: Αρχείο ΕΛΙΑ).

κείμενο του οποίου γράφτηκε το φθινόπωρο του 1942, σύμφωνα με σημειώσεις στο τέλος του βιβλίου. Ήταν το υπ' αριθμ. 11 της σειράς βιβλίων που εξέδωσε η εθνικιστική εφημερίδα Ελληνικόν Αίμα στη διάρκεια της Κατοχής, της οποίας ο Χρήστος Ζαλοκώστας ήταν συγγραφέας βιβλίων και σύνδεσμος. Το βιβλίο ήταν μικρού σχήματος (12X16,5), 45 σελίδων και αισθητικά λιτό, όπως ήταν φυσικό. Σε αυτό περιγράφονται με γλαφυρό τρόπο οι αγώνες στο μέτωπο της Ανατολικής Μακεδονίας (όχι όμως της Θράκης). Φυσικά, έντονο είναι το στοιχείο της υπερβολής (χιλιάδες επιτιθέμενοι, 1.000 αεροπλάνα, εκατοντάδες άρματα μάχης), υπερβολή διάχυτη τότε που επικρατεί άλλωστε ως τις μέρες μας. Το κείμενο κατορθώνει να μεταδώσει την ατμόσφαιρα των τοιμεντένιων φρουρίων με αρκετές λεπτομέρειες σχετικές με τη φύση του αγώνα σε οχυρωμένες τοποθεσίες.

Απότερος σκοπός του συγγραφέα ήταν μέσω της περιγραφής της μάχης των οχυρών και των ανδραγαθημάτων των Ελλήνων υπερασπιστών, να καλέσει τους Ελληνες σε εθνική ενότητα. Στις δύο τελευταίες σελίδες του φυλλαδίου τονίζεται ότι παρά την επίδρα-

ση των «αναρχικών προπαγανδών», στην κρίσιμη ώρα η «ράτσα» ένωσε μπροστά στον κινδυνό όλους τους Ελληνες, ανεξάρτητα από πολιτικές πεποιθήσεις. Στην Αλβανία, ακόμα και οι κομμουνιστές πολέμησαν το ίδιο γενναία όπως όλοι οι άλλοι Ελληνες.

ρών στην Ευρώπη, όπως φαντάζονταν οι Ελληνες υπερασπιστές (σ. 7 της έκδοσης του 1943). Η δεύτερη αφορούσε την αναφορά, στην τελευταία σελίδα, στους κομμουνιστές.

Η έκδοση του '45

Μετά την απελευθέρωση, το βιβλίο επανεκδόθηκε το 1945 με τον λιτό τίτλο Ρούπελ. Την καλλιτεχνική επιμέλεια ανέλαβε ο μεγάλος Ελληνας χαράκτης και καθηγητής στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών, Γιάννης Κεφαλληνός, που φιλοτέχνησε εκτός από τα γράμματα του τίτλου και τα αρχιγράμματα, ένα σχέδιο της οχυρωμένης τοποθεσίας. Το βιβλίο τυπώθηκε σε 2.000 αντίτυπα και 150 πολυτελείας, αριθμημένα. Η έκδοση του 1945 εκτός από την άψογη αισθητική είναι και η τελειότερη από πλευράς κειμένου, καθώς έχουν προστεθεί ορισμένες τεχνικές λεπτομέρειες που καθιστούν το κείμενο πιο ρεαλιστικό και αρκετά χρήσιμη πηγή πληροφοριών για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αγωνίστηκαν οι Ελληνες μαχητές.

Η έκδοση του 1945 αποτελεί, θα μπορούσαμε να πούμε, έναν συγκερασμό των προηγούμενων εκδόσεων. Η δομή της είναι παρόμοια με αυτήν του 1943 και τα κεφάλαια ξεχωρίζουν με τα αρχιγράμματα που φιλοτέχνησε ο

Λογοτεχνία, κινηματογράφος, θέατρο: όποια έργα εμπνέονται από τη μάχη των οχυρών, όλα ταυτίζονται με τον Ρούπελ

Κεφαλληνός. Ωστόσο, πολιτικά κινεί-
ται στο πνεύμα της έκδοσης του 1944,
αφού λείπουν οι ιδιες παράγραφοι.

Νέα επεξεργασία

Το 1966 το Ρούπελ επανεκδόθηκε από τις εκδόσεις «Γαλαξίας» με τον τίτλο *Ρούπελ. Χρονικό της εποποίας των οχυρών* που υπήρξε και η τελευταία αναφορικά με την επεξεργασία του κειμένου. Την έκδοση προλογίζει ο αρχιστράτηγος Αλέξανδρος Παπάγος, που εξηγεί τους λόγους που τον οδήγησαν στην επιλογή να επικεντρώσει την πολεμική προσπάθεια στο ελληνοϊταλικό μέτωπο, ανεξάρτητα από τις εξελίξεις στο μέτωπο της Ανατολικής Μακεδονίας και την επίθεση των Γερμανών. Στη συγκεκριμένη έκδοση το δραματικό στοιχείο είναι εντονότερο και η έκταση των διαλόγων μεγαλύτερη. Προστίθεται ένα ακόμη επεισόδιο του πολέμου, η εκτέλεση τη Δημήτριου Ιντζου, ενώ δραματοποιείται ο βομβαρδισμός της πυροβολαρχίας των 6 δακτύλων του υπολοχαγού Κυριακίδη στο Ρούπελ. Στην έκδοση του 1966 επαναφέρεται η παράγραφος που αφορούσε τους κομιουνιστές στον επιλογό του βιβλίου με τη διαφορά ότι στην έκδοση του 1966 αυτοί ονομάζονταν «κακόγνωμοι». Τέλος, η κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας (της σερβικής άμυνας στις προπογούμενες εκδόσεις) αποδίδεται στην ανταρσία των «Βουλγαρομακεδόνων».

Σενάριο

Η έκδοση του 1966 φαίνεται ότι συνδέοταν με την προσπάθεια που έγινε την περίοδο 1958-1962 να γυριστεί το βιβλίο *Roupe* σε ταινία από την 20th Century Fox, όπως προκύπτει από την αλληλογραφία που υπάρχει στο αρχείο του λογοτέχνη που φυλάσσεται στο ΕΛΙΑ. Ο Ζαλοκώστας είχε επεξεργαστεί ένα σενάριο για την κινηματογραφική μεταφορά του έργου του και βρισκόταν σε συνεννόηση με τον πρόεδρο της αμερικανικής εταιρείας Σπύρο Σκούρα, με τον οποίο φαίνεται ότι ήταν προσωπικοί φίλοι. Ο Χρήστος Ζαλοκώστας ήταν αρκετά γνωστός στην Αμερική, αφού εκτός από βουλευτής και σημαντικός παράγοντας της δεξιάς παράταξης στην Ελλάδα, είχε πηγθεί της Αποστολής Ευχαριστιών του Ελληνικού Λαού προς τον πρόεδρο Τρούμαν στις ΗΠΑ το έτος 1949.

Προκειμένου να πραγματοποιηθεί η ταινία ο Ζαλοκώστας είχε επαφές με την πνευσία του ΓΕΣ για την εξεύρεση του οχυρού, στο οποίο θα γίνονταν τα γυρίσματα. Σκοπός της ταινίας ήταν να «μάθει όλος ο κόσμος τι αξίζει ο Ελλην βαθμοφόρος και στρατιώτης», γεγονός που θα επιτυγχανόταν με την προβολή της ταινίας στα 5.500 κινηματοθέατρα της επαιρείας «παντού του ελευθέρου κόσμου», όπως αναφέρει σε επιστολή του προς τον διοικητή του Γ' Σώματος Στρατού (15/10/1958), αντιστράγυπτο Στυλιανό Ταβουλάρη. Στην ίδια επιστολή προτείνει να χρησιμοποιηθεί ως χώρος γυρισμάτων το οχυρό Παρταλούσκα

που, σύμφωνα με πληροφορία του στρατηγού Γερογιάννη (που είχε συμβάλει στην κατασκευή των οχυρών), ήταν άθικτο. Στην απάντησή του (19/10/1958) ο διοικητής του Γ' Σώματος Στρατού τάσσεται θετικά υπέρ του εγχειρήματος και πληροφορεί τον Ζαλοκώστα ότι εκτός από το Παρταλούδσκα θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και το Πυραμιδοειδές. Ήδη, στις 3/11/1958 ο αρχηγός ΓΕΣ αντιστράτηγος Δ. Σειραδάκης έστειλε εντολή στις αρμόδιες υπηρεσίες να παράσχουν βοήθεια στους εκπροσώπους της εταιρείας. Ωστόσο, φαίνεται ότι το σενάριο που είχε στειλεί στον Σκούρα ο Ζαλοκώστας, δεν ήταν το αναμενόμενο. Σε επιστολή την 15/1/1959 ο Σκούρας εκφράζει την απογοήτευσή του για το γεγονός ότι «η ιστορία δεν βγαίνει όπως την περιμενε» και πληροφορεί τον Ζαλοκώστα ότι ετοιμάζει ένα σενάριο όπως θα το ήθελε σχετικά με τον Ελληνικό στρατιώτη. Του αναφέρει επίσης ότι για τις εξελίξεις έχει εννυμερώσει τον Μιχάλη Κακογιάννη. Τον Απρίλιο του 1959 ο Ζαλοκώστας γράφει στον Σκούρα ότι αναμένει απάντηση γιατί τον πέξει το ΓΕΣ. Προτείνει μάλιστα να γυριστεί μια τανιά για τον Γρίβα Διγενή (μάλλον σε αντικατάσταση του Ρούπελ). Η απάντηση του Σκούρα στην επιστολή αυτή έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον: η ιστορία του Ρούπελ θα πρέπει να βασίζεται στην εκπαίδευση του Ελληνικού στρατιώτη, στον έρωτα και τις περιπέτειές του, ώστε να έχει απίκηση στους θεατές σε όλο τον κόσμο. Τον πληροφορεί, επίσης, ότι το σενάριο που ετοιμάζει πάνω σε αυτές τις γραμμές, θα είναι έτοιμο σε ένα εξάμηνο και απορρίπτει ευγενικά την ιδέα του γυρισμάτος τανιάς για τον Γρίβα. Την περίοδο 1960-1962 υπήρξε αλληλο-

Στον ελληνικό κινηματογράφο
και στο θέατρο

Η κινηματογραφική αναπαράσταση της μάχης του Ρούπελ πραγματοποιήθηκε τελικά το 1971, στη διάρκεια της δικτατορίας του 1967 με το έργο «Οι τελευταίοι του Ρούπελ» του Γρηγόρη Γρηγορίου. Το σενάριο ήταν του Γιάννη Μαρή, ενώ τα σκηνικά και τα κοστούμια του Διονύσου Φωτόπουλου. Παραγωγός του έργου αυτού, όπως και των περισσότερων πολεμικών ταινιών που γυρίστηκαν την περίοδο αυτή, ήταν ο Τζέιμς Πάρις. Πρωταγωνιστούσαν ο Χρήστος Πολίτης και η Βέρα Κρούσκα. Μέσα στο κλίμα της εποχής η ταινία είναι εξόφθαλμα προπαγανδιστική. Το μεγαλύτερο μέρος της αναλώνεται στην προσπάθεια δύο Ελλήνων αξιωματικών, που έχουν εισδύσει στη Βουλγαρία, να συλλέξουν πληροφορίες σχετικά με την επικείμενη γερμανική επίθεση. Τα πολεμικά γεγονότα καλύπτουν μικρό μόνο μέ-

◀ Το αχέδιο της οχυρωμένης ιποθεσίας που φιλοτέγγιζε ο χαράκτης Πάιανης Κεφαλληνώς και κομούσε ως προμειοπίδια το «Ρούπελ» των Χρήστων Ζαλοκώστα στην έκδοση των 1945

► Θεατρικό πρόγραμμα της παράστασης «Ρούπελ». Θίασος Μαρίκας Κοινοπόλη, 1945 (φωτ.: Αρχείο ΕΛΙΑ).

ρος της ταῖνιας, με τρόπο που απέχει
πολὺ από την πραγματικότητα.

Εκτός από τον κινηματογράφο, μάχη των οχυρών υπήρξε το θέμα θεατρικής παράστασης που ανέβηκε στο θέατρο Κοτοπούλη το 1945 από το θίασο της ηθοποιού (με διευθυντή τον Βασιλέα Λογοθετίδη). Ο τίτλος του έργου ήταν: *Ρούπελ* (Σελίδες από την εποποιία του 1941-1942). Η σκηνοθεσία ήταν του συγγραφέα του έργου Δημήτρη Ιωαννόπουλου και οι σκηνογραφίες

φίες του Γ. Ανεμογιάννη. Επαιξαν οι ΣΠ. Μουσούρης, Αλέκα Μαζαράκη, Λέλα Χατζηπαργύρη, Ν. Πασχαλίδης, Κ. Παπαγεωργίου, Δημήτρης Μυράτ, Δ. Αυγενίδης, Β. Λουνοθετίδης κ.ά.

Καθοριστική ήταν η συμβολή του ΕΛΙΑ και του συλλέκτη κ. Ν. Ε. Τόλη στην εικονογράφηση του αφιερώματος.